

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**MUHAFAZAKÂR VE SOL AYDINLARIN
KÖY ENSTİTÜLERİNE BAKIŞI (1940-1970)**

Özlem Güldal

Zonguldak 2019

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**MUHAFAZAKÂR VE SOL AYDINLARIN
KÖY ENSTİTÜLERİNE BAKIŞI (1940-1970)**

**Hazırlayan
Özlem Güldal**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ayça Erinç Yıldırım**

Zonguldak 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tez çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını, yazım sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

8. /10/ 2019

Özlem Güldal

T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalında 156282114009 numaralı Özlem Güldal'ın hazırladığı "Muhafazakâr ve Sol Aydınların Köy Enstitülerine Bakışı" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 11/09/2019 Çarşamba günü saat 14:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OYBİRLİĞİYLE/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Başkan _____

Dr. Öğr. Üyesi Ayça Erinç YILDIRIM (Danışman)

Üye _____

Prof. Dr. Safiye KIRANLAR

Üye _____

Doç. Dr. Ahmet EFİLOĞLU

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

02.10/2019
Doç. Dr. Ertuğrul YILDIRIM
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum : ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Muhafazakâr ve Sol Aydınların Köy Enstitülerine Bakışı (1940-1970)
Tez Yazarı : Özlem Güldal
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Ayça Erinç Yıldırım
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans, 2019
Sayfa Adedi : 129

Köy Enstitüleri, eğitim ve kültür atılımı olarak köye yönelik kurulmuş eğitim kurumlarıdır. İsmet İnönü'nün iktidarı döneminde kurulan bu eğitim kurumları, kapandıktan sonra da çeşitli kanallar aracılığıyla eleştirilerin hedefi olmuştur. 1940'da İsmet İnönü'nün siyasi politikalarına uygun olacak şekilde, eğitimde yeni arayışlara gidilmiştir. Bu nedenle, 1940'dan itibaren eğitim kurumları değişimin en küçük birimi olarak görülmüştür.

Köye gönderilen öğretmenler aracılığı ile, köyün kalkındırılması hedeflenmiştir. Fakat, 1946 sonrası çok partili hayata geçiş sancılarının başlamasıyla birlikte, bu kurumlar eleştirilerin hedefi olmuştur. Bu süreçte, Köy Enstitülerinin kapanmasına neden olan, 'antikomünist' söylemler uzun dönem giderek artmıştır. Eğitim kurumları, döneme tanıklık yapmış aydınlardan bağımsız olarak düşünülmez. Bu doğrultuda, Köy Enstitülerini dönemin havası, siyasi, ideolojik ve sosyal boyutu da göz önünde bulundurularak aydınların çerçevesinden incelenme olanağını gerekli kılmıştır. Bu kapsamda, 1940-1970 arası döneme tanıklık yapmış olan muhafazakâr ve sol aydınların bakış açılarını incelemek temel hedeflerden biri olacaktır.

1940-1970 arası döneme, tanıklık yapmış olan muhafazakâr aydınlar arasında; Necip Fazıl Kısakürek, Nejdet Sançar, Osman Yüksel Serdengeçti, Fethi Tevetoğlu, Peyami Safa ve İlhan Darendelioğlu yer almıştır. Bu muhafazakâr aydınlar, enstitüleri antikomünist söylemlere dayanarak eleştirme yolunu seçmişlerdir. Bu doğrultuda, muhafazakâr aydınların eleştirilerinin dozu dergi ve kitaplarında zaman zaman artmıştır.

1940-1970 arası döneme, tanıklık yapmış olan sol aydınlar arasında; Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Sabahattin

Eyüpoğlu, Hürrem Arman, Nadir Gezer, Rauf İnan, Abdullah Özkucur, Mahmut Makal ve Fakir Baykurt yer almıştır. Bu aydınlar, Köy Enstitülerine ve kendilerine yöneltilen iddiaların asılsız olduğunu dile getirmişlerdir. Bu doğrultuda, enstitülere ve sol aydınlara yöneltilen iddialarda siyasi konjonktürün de etkisi hissedilir boyuta ulaşmıştır. Bu kapsamda, sol aydınlar dönem boyunca çeşitli kesimler tarafından, komünist olmakla suçlanmışlardır. Bu nedenle, sol aydınlar 1940-1970 arası dönemde uğramış oldukları haksızlıkları; kitap, gazete ve dergiler aracılığıyla seslerini duyurma yolunu seçmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, Aydın, Eğitim, Sol, Muhafazakârlık, Milliyetçilik

ABSTRACT

Institution	: ZBEU Institute of Social Sciences, Department of History
Thesis Title	: Perspectives of Conservatives and Leftist Intellectuals to Village Institutes (1940-1970)
Author of the Thesis	: Özlem Güldal
Adviser	: Assist. Prof. Dr. Ayça Erinç Yıldırım
Type of Thesis, Year	: M.Sc. Thesis, 2019
Total Number of Pages	: 129

Village Institutes are educational institutions established for the village as the Education and Culture initiative. After the closure of these educational institutions established during the rule of İsmet İnönü, they became the target of criticism through various channels. In accordance with İsmet İnönü's political policies, new searches were made in education in 1940. Therefore, educational institutions have been regarded as the smallest unit of change since 1940.

It was aimed to develop the village through the teachers sent to the village. However, with the start of the painful process of transition to multi-party life after 1946, these institutions became the target of criticism. The anticommunist discourses that led to the closure of the Village Institutes increased in this process. Educational institutions are not considered independent of intellectuals who have witnessed the period. In this respect, the Village Institutes made it necessary to examine the mood, political and ideological dimensions of the period from the framework of intellectuals. In this context, it will be one of the main objectives to examine the perspectives of conservative and left intellectuals who witnessed the period between 1940-1970.

Necip Fazıl Kısakürek, Nejdet Sançar, Osman Yüksel Serdengeçti, Fethi Tevetoğlu, Peyami Safa and İlhan Darendelioğlu were among the conservative intellectuals who witnessed the period between 1940 and 1970. These conservative intellectuals chose to criticize the institutes based on anticommunist discourses. Accordingly, the dose of criticism of conservative intellectuals increased from time to time in magazines and books.

Hasan Ali Yucel, Ismail Hakki Tonguc, Mehmet Basaran, Talip Apaydin, Sabahattin Eyupoglu, Hurrem Arman, Nadir Gezer, Rauf Inan, Abdullah Ozkucur, Mahmut Makal and Fakir Baykurt were among the leftist intellectuals who witnessed the period between 1940-1970. These intellectuals stated that the allegations against the Village Institutes and them were groundless. In this respect, the political conjuncture has had a noticeable effect on the allegations directed against institutes and leftist intellectuals. In this context, the leftist intellectuals have been accused of being communist by various sections during the period. For this reason, the leftist intellectuals have chosen to make their voices heard through the books, newspapers and magazines against the injustices they have experienced in the period between 1940-1970.

Key Words: Village Institutes, Intellectual, Education, Leftist, Conservatism, Nationalism

ÖN SÖZ

Köy Enstitüleri kuruluşundan günümüze kadar tartışılmaya devam edilmiş ve merak konusu olmuş eğitim kurumlarıdır. Bu merak doğrultusunda, neden kurulduğu neden kapatıldığı ve Köy Enstitülerine yöneltilen eleştiri ve fikir dünyası akıllarda netliğe kavuşamamıştır. Bu da eğitim tarihimiz açısından yeniden incelenmesini ve bu belirsizlikleri gidermek imkânı sunmuştur. Köy Enstitülerini, günümüz koşullarında incelemek araştırılmasını zorlaştırmıştır. Köy Enstitüleri hakkında akademik literatürde çok fazla yayın yapılmış olması çalışılmasını zorlaştırdığı gibi, Köy Enstitülerini farklı bakış açıları ile aydınların fikir dünyasından incelenmemiş olması tezin değerini artırarak, bundan sonraki süreçte, araştırmacılara yol gösterici olacak ve bu alanda son derece önemli bir rol üstlenecektir.

Köy Enstitülerinin incelenmesi sırasında dönemin genel sosyolojik, ekonomik ve siyasi boyutu da göz önünde bulundurulmuştur. Köy Enstitülerine bakış açılarını görmek tezin temel amacı olmakla birlikte, eleştirel açıyla ve mantık çerçevesine oturarak bakmak bu tezin temel hedefi olmuştur. Kurumları var eden insanlar, kurumlardan bağımsız düşünülemez bu açıdan bakıldığında biz araştırmacıların eğitim kurumlarına ve tarihe tarafsız bakması gerekmektedir. Köy Enstitüleri, 1940’da Tek Parti ideolojisiyle örtüşen eğitim atılımı olmuştur. Bu tarihi süreç içerisinde, eğitim kurumlarına, sadece kurum olarak bakmak da yanlış bir bakış açısı olacaktır. Günümüzde de bu algıyı kırmak ve farklı perspektifte bu eğitim kurumlarını incelemek gerekmektedir.

Tez, giriş bölümü hariç toplam dört bölümden oluşmaktadır. Üçüncü ve dördüncü bölüm tezin ana konusunu olan, muhafazakâr ve sol aydınların bakış açısıyla Köy Enstitüleri incelenmiştir. İkinci ve birinci bölümde ana konuyla tarihsel bütünlüğün sağlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, Köy Enstitülerinin kuruluşuna giden süreci açıklamak ve eğitimi fikri sisteme oturtmak amaçlanmıştır.

Köy Enstitülerini araştırmam için beni destekleyen, aynı zamanda bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen değerli sayın danışman hocam, Dr. Öğrt. Üyesi Ayça Erinç Yıldırım’a teşekkürü borç bilirim. Her zaman yanımda olan ve benden

desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim. Bu tez çalışmasını, Köy Enstitülerinin kurucu mimarı İsmail Hakkı Tonguç'a, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e ve enstitü mezunlarına ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	x
GİRİŞ.....	1
1. GEÇ OSMANLI DÖNEMİNDEN ERKEN CUMHURİYETE EĞİTİM.....	11
1.1. Ziya Gökalp Ve Eğitime Düşünsel Yönelimler	11
1.2. Türk Yurdu Dergisi ve Parvus Efendi.....	15
1.3. İsmail Mahir Efendi Ve Köye Öğretmen Yetiştirme Modeli.....	18
1.4. Ethem Nejat Köy Ve Eğitim	21
1.5. Dr. Reşit Galip ve Köycüler Cemiyeti	27
2. CUMHURİYET SONRASI EĞİTİM VE KÜLTÜR YAKLAŞIMLARI	30
2.1. Köy Kalkınması Olarak; Halkevleri-Halkodaları	30
2.1.1. Tek Parti Rejimi Ve Köycülük İle Örtüşen; Ülkü Dergisi	36
2.1.2. Köy ve Köy Sorununa Eğilim Köycü Kişilik; Nusret Köymen	40
3. MUHAFAZAKÂR AYDINLARIN KÖY ENSTİTÜLERİNE BAKIŞI.....	48
3.1. Nejdett Sançar	49
3.2. Osman Yüksel Serdengeçti	54
3.3. Peyami Safa.....	56
3.4. Necip Fazıl Kısakürek.....	57
3.5. İlhan Darendelioğlu.....	59
3.6. Fethi Tevetoğlu	60
4. SOL AYDINLARIN KÖY ENSTİTÜLERİNE BAKIŞI.....	63
4.1. Hasan Ali Yücel	63
4.2. İsmail Hakkı Tonguç.....	74
4.3. Mehmet Başaran.....	84
4.4. Talip Apaydın	88
4.5. Sabahattin Eyüboğlu	91
4.6. Hürrem Arman	94
4.7. Nadir Gezer	98
4.8. Rauf İnan.....	100

4.9. Abdullah Özkucur	101
4.10. Mahmut Makal	104
4.11. Fakir Baykurt	105
SONUÇ	111
KAYNAKÇA	120
ÖZGEÇMİŞ	129

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren, yoğun olarak başlayan eğitim tartışmaları Garpcılık kefesinden çıkartılarak sorunun kökenine inildiği bir dönem olmuştur. İttihat ve Terakki Partisi'nin de fikir olarak etkilendiği Ziya Gökalp, eğitim meselesine kökten çözüm arayışları getirme konusuna vurgu yapmıştır. Ziya Gökalp milli terbiye geleneği ile halk tabanında kitlelerinin eğitilebileceği görüşü üzerinden yola çıkarak, eğitimde milli olmayan unsurlara cephe almıştır. Ziya Gökalp'in anlayışında geleneksel ezberciliğe karşılığı ve bireysel eğitimi topluma mal edişinde sosyolojik bakışını bulmak mümkündür. Toplumunu bireyden kurtarıp, eğitimi kitlesel tabana yayan ideolog olarak bakmak, Cumhuriyet devrine uzanan eğitim politikalarını anlamamızda faydalı olacaktır. Muallim mecmuasında fikirlerini sık sık dile getirmiş olup, eğitim meselesinin temelini harsa olan eleştirel tutumu oluşturmıştır. Ziya Gökalp medeniyetle bütünleşmiş, hars yaratıldığı sürece maarif meselesinin de çözüme kavuşacağını savunmuştur (Kafadar, 1997:222-226).

Osmanlı devletinin son döneminden itibaren ideologların zihinlerinde halk ve millet kavramaları sorunsal olmaktan öteye geçmiştir. Eğitim anlayışında değişik bakış açılarını geliştirmişlerdir. Eğitimin kitlelerin tabanına, bütününe yayılması anlayışı, dönemin ideolojisiyle örtüşmüştür. Bundan dolayı, halka ulaşmanın tek aracı ve eğitim kurumlarıyla örtüşen bir yapıya bürünmeliydi. Bu sistem devletlerin takındıkları politikalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda Rusya ve Amerika gibi diğer modern devletlerde de eğitim, halka ulaşma aracı olarak görülmektedir. Köy ve köycülük halk tabanına ulaşmak için kullanılan ideolojik araç olmuştur. Bu doğrultuda, dönemin sınıflaşma olgusuna gönderme yapıldığı görülmektedir (Karaömerlioğlu, 2014:21-28).

Ekonomide geri kalmışlıkla bağdaştırılan ve sınıflara olan tepkisel bakış, doğal olarak dönemin havasına uygun *halk* ve *köylülük* kavramını doğurmuştur. 19. Yüzyıl siyasi sistemler içerisinde ideolojilerin devlet tekelinde ortaya çıktığı devir olmuştur. 19. yüzyılda kitlelere ulaşım araçlarının arandığı dönem olarak görülmektedir (Karaömerlioğlu, 2014:21-28).

Osmanlı devletinin son döneminde olduğu gibi, Rusya’da da köy tabanı çoğunlukta idi. Bu bağlamda, devletler arası mücadelede milliyetçilik güçlü bir unsur olduğu görülmektedir. İkinci Meşrutiyet özellikle halk tabanlı kitlelerin harekete geçirildiği dönem olmuştur. Artan toprak kayıpları ile Jön Türklerde milliyetçilik duygusu hat safhaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, Abdülhamit rejimine karşı tepkisel bir bakış sergilemişlerdir. Bu nedenle, Jön Türkler siyasi destek arayışı içerisine girmişlerdir. Bu desteği köy tabanında aramakta bulmuşlardır. Bundan dolayı, Jön Türkler için köy kitlesi birden çok manaya gelmektedir (Karaömerlioğlu, 2014:21-28).

Türk milliyetçiliğinin doğmasında köye gitme fikri büyük etken olmuştur. Bu milliyetçi oluşum kaynağını köy kitlesinden almaktaydı. Bu nedenle, *Türk Yurdu* dergisi etrafında birleşen, Yusuf Akçura ve Parvus Efendi gibi milliyetçi isimler fikirlerini yayın organlarında dile getirmişlerdir. Milliyetçiliği ideolojik zeminde oturtmaları onları destek arayışına itmiştir. Bu yaklaşım köyün desteğinin alınması onlarda milli duyguları hareket edici güç unsuru oluşturmuştur (Karaömerlioğlu, 2009b:285).

Türk milliyetçiliği, Osmanlı devletinin içinde bulunduğu siyasi çöküşe ve toprak kayıplarına karşı bir çözüm arayışı olmuştur. Bu durum, Rusya Türklerini ve Jön Türkleri milliyetçiliğin köklerini aramaya iten unsur olacaktır (Georgeon, 2006:17-19). *Türk Yurdu* dergisinde yazılar yazan Rus asıllı sosyalist, Parvus Efendi köylerin önemine vurgu yapmıştır. Parvus Efendi, köylerin ülke gelişmesinde büyük önem arz ettiğini söylüyordu (Karaömerlioğlu, 2014:32).

II. Meşrutiyet döneminde köye uygun öğretmen yetiştirme modelinin ortaya atıldığı, ancak fikrîsel birliğe ulaşamadığı görülmektedir (Kafadar, 1997:153). Bu fikri ortaya atan öncü isimlerden biri, İsmail Mahir Efendi’dir. Köyün koşullarına göre öğretmen yetiştirmek modelinde ziraat ve tarım derslerinin olması yanında köyden çıkacak olan öğrencinin, kendi köyüne tabi kılınarak ziraat ve eğitim meselesine çözüm aranmıştır (Akyüz, 2005:270-271). Fakat, öğretmen yetiştirme meselesi fikrîsel tartışmadan öteye gidememiştir.

İsmail Mahir Efendi ile aynı dönemde yaşayan Ethem Nejat, köy ve köye göre öğretmen yetiştirme modelinin tartışan isimlerinden olmuştur. Onun düşünce

yapısı İsmail Mahir Efendi ile uyum içerisinde. Ethem Nejat, öğretmenler için ziraat derslerinin uygulamalı verilmesinin, öğrencilerin gelişmesine katkı sağlayacağını savunmuştur. Köye yönelik öğretmen yetiştirmede, ziraat eğitimi verilmesi gerekiyordu (Kafadar, 1997:293). Bundan dolayı, Osmanlı devletinin son dönemi eğitim anlayışı düşünce mirasını, Erken Cumhuriyet dönemine devretmiştir.

Osmanlı devletinin son döneminden alınan bu kültürel birikim, Cumhuriyet dönemi kurucu kadronun algısında yer edinmiştir. Cumhuriyet dönemi kurucu kadrosunda köye ulaşma hedefi, '*köylü milletin efendisidir*' söylemini doğurmuştur (Başgöz, 1995:157). Bundan dolayı, halka gitme fikri, 25 Kasım 1918 tarihinde kurulan Köycülük Cemiyeti ile gerçekleşmiştir. Bu cemiyetin önde gelen kurucularından biri, Dr. Reşit Galip olmuştur. Bu cemiyet amacı itibarıyla, köyleri her manada kalkındırmayı ve eğitmeyi hedeflemiştir (Karaömerlioğlu, 2014:40-42).

Köycüler Cemiyeti'ne katılan bir diğer önemli isimlerden, Halide Edip Adıvar da köy kitlesini savaş yıllarında harekete geçirici unsur olarak görmüştür (Adıvar, 2014:19).

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e giden süreçte köyle temas eğitim ile mümkün kılınmakla birlikte, ekonomik kalkınmak da hedeflenmiştir. Bunun da altında, politik bir amaç yatmıştır. Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanı olması ile birlikte, 1932'de köy kalkınmasını gerçekleştirecek öğretmen tipolojisi öngörülmüştür. Köy İşleri Komisyonu kurularak köy halkı ile kaynaşık olacak öğretmen tipolojisi, köyün reformunu öngören yapıya bürünmüştür. Fakat, bu köye göre eğitim çabaları, çaba olmaktan öteye geçememiştir (Kafadar, 1997:294).

İki savaş arası dönem, köye yönelimlerin zirvede olduğu dönem olmuştur (Karaömerlioğlu, 2014:65). Almanya'da Hitler iktidarı ile birlikte görülen saf, korunmuş millete ulaşmak yaklaşımı, köylere olan ilgiyi artırmıştır. Bu siyasi ortamda köye ulaşmak siyasi hedefi öngörmüştür. Devletler rejimlerinin meşruiyetini siyasi zemine oturtmaları için üst sınıfa ulaşmak yerine, alt kitleye korunmuş saf köylere ulaşmayı amaçlamışlardır. Bu kitleleri harekete geçirecek kopmaz bir bağ kurmak temel hedef olmuştur. Bu da Almanya'da köylere ulaşma

fikrini doğurmuştur. Ancak, Hitler yönetimi köye ulaşma fikrini siyasi amaç için yapmıştır. Bu siyasi amacı gerçekleştirmek için, köylere öğretmenler gönderilmiştir (Karaömerlioğlu, 2014:216-217).

1932’de Cumhuriyet Halk Partisi de (CHP) köyün kalkınması, eğitilmesi ve Kemalist ideolojiyi köy tabanına yerleştirme hedefini gütmüştür (Karpaz, 2009:333). Bundan dolayı, Kemalist devrimlerin köy halkının zihinlerine ulaşması çabası siyasi amaçlardan biri olmuştur. Halkodaları sayesinde, köylerde okuma odaları kurulmuştur. Köy halkının bu odalar sayesinde dönüştürülmesi hedeflenmiştir (Karpaz, 2009:333-334).

Fay Kirby (2018:104)’a göre, Halkodaları gezileri sırasında aydınların, köyü tam manasıyla anlayamadıklarını ifade etmektedir. Bundan dolayı, köy ve eğitimi meselesine çözüm bulunamamıştır. Köy ve kent arasındaki uçurumu kapatmak amacıyla çözümler aranmıştır (Kirby, 2018:104-105). Halkevleri yayın organı olan *Ülkü* Dergisi’nde köyü özendirici köy ve kent arasındaki mesafeyi kapatmaya çalışan yazılar görülmektedir. Nusret Köymen *Ülkü* dergisinde köyün eğitimi ve kalkınmasının sözcülüğünü yapacaktır (Karaömerlioğlu, 2009b:286-287).

Halkevleri ile köyün eğitimi sorununa istenen hedefe tam olarak ulaşılamamıştır. Fakat, CHP’nin köy ve eğitimi sorununu gündeme getirmeye devam etmiştir. Bu süreç, Köy Enstitülerinin doğmasına neden olmuştur. Tek Partinin ideolojik söyleminden öteye gidemeyen halkodaları ile, aydın ve devlet kadrolarının köy üzerine eğilimleri devam etmiştir (Karaömerlioğlu, 2014:82-88). Köy kalkınması ve eğitim sorunlarına çözüm arayışları sürmüştür. Enstitülerin kuruluşuna giden süreç, 24 Nisan 1937 tarihinde gündeme gelmiştir.

Saffet Arıkan’ın Maarif Bakanı olduğu dönemde, köye göre eğitim anlayışı döneme yer etmiştir. Bulgaristan’ın köyünde yetişmiş olan İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirilmesi ile köye uygun öğretmenlerin yetişmesi tasarısı Mecliste kabul edilmiştir. Eğitimi Almanya’da tamamlayan Tonguç, eğitim pedagojisini yakından öğrenme imkânı bulmuştur (Akyüz, 2005:164-165). İlk öğretmen kurslarına katılanlar, köyün şartlarını bilen ve köyü tanıyan iş prensibi ile yetiştirilmişlerdir (Tonguç, 1947:492-495). Eğitime çok

yönlü bakan İsmail Hakkı Tonguç'ta, dünya eğitiminde öncü isimler olan Pestalozzi, Kerschensteiner ve J. Dewey'in etkilerini görmek mümkündür (Tonguç, 1970:104-105).

Köyü kapsayan öğretmenler projesi, devlete asgari yükü mal olması planlanarak yapılmıştır. Bundan dolayı, Tonguç köy ve köy sorunlarını bilen eğitimcilerden biri olmuştur. Bu öğretmenler İ.H. Tonguç (1947:492-493)'a göre, alışılmışın dışında köyü tanıyan ve köyün koşullarını bilerek yetişen eğitim projesini içermektedir. Köy çocuklarının kısa süreli ders aşamasından geçirilerek, köye uygun öğretmen konumuna gelebilecek düzeye getirilmesi amaçlanmıştır. Köylerin en tenha yerlerine kurulan bu öğretmen kurslarından ilki, Eskişehir Çiftelerde açılmıştır. Eğitim kurslarının akabinde Kızılçullu, Eskişehir ve Mahmudiye'de köy öğretmen okulları açılmıştır. Bu okullara ilkokulu bitirmiş öğrenciler alınarak, eğitimlerine beş yıl daha devam etmişlerdir. Eğitim kursunun başarılı olması ile birlikte, 17 Nisan 1940'da Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in girişimiyle Köy Enstitüleri kanunu çıkarılmıştır (Tonguç, 1947:496-497). Köy enstitüleri ilk mezunlarının verilmesi ile birlikte, 1942'de Yüksek Köy Enstitüsü kurulmuştur (Tonguç, 1947:499-500).

Kurulan enstitülerde iş teknik eğitimin yanında uygulamalı dersler de gösterilmiştir. Enstitü öğrencileri, uygulamalı olarak bilgiye kendisi ulaşmıştır. Eğitim tarihimizde görülen bu uygulama enstitüleri diğer eğitim kurumlarından ayırmaktadır (Tekben, 1980:34). İkinci Dünya Savaşı koşullarında, Köy Enstitülerini kurmak devlet nazarında zor olmuştur. Bu nedenle, kurumlar öğrenciler, öğretmenler ve köy halkının katkılarıyla yapılmıştır (Tamer, 1976:146-147).

Köylere Atatürk devrimlerinin ulaştırılması Köy Enstitüleri ile sağlanmıştır. Köyün koşullarına bilerek köylere giden öğretmen, CHP iktidarının meşruiyetini ilmek ilmek yetiştirecek olan öğrencilerde atacaktır.

İsmail Hakkı Tonguç (1947:511-512)'a göre, köy eğitimi meselesi sıradan öğretmen yetiştirme sorunu olmadığını dile getirmektedir:

“Köyü canlandırma meselesi alışlagelmiş alâde bir ilköğretim ve ilkokul meselesi değildir. Eğer böyle olsaydı, Hafız Osmanların, Sarı Hocaların, Molla Hasanların, Kerim Efendilerin köylerde açtıkları mekteplerle bu mesele şimdiye kadar yüz defa hal edilirdi. Köyü canlandırmak modern manalı ilköğretimi köye mal etmekle sağlanabilir.”

Konunun sadece eğitim işi olmadığını bilen Tonguç, meseleyi değişen siyasi konjonktürüne de bağlamaktadır. İki savaş arası dönemde eğitim kurumları sorgulanıyor ve modern ezberci eğitimin kökten değişimini amaçlayan göndermeler yapıyordu. Almanya, Rusya ve İtalya köylerde ideolojilerini sağlamlaştırmak istiyor ve eğitimi araç olarak kullanmaktaydılar (Karaömerlioğlu, 2014).

Köy enstitülerinin köye dönük uygulama olarak çalışmasının yanında, köy halkının köy enstitülerine olan bakış açıları da ilgi çekici niteliktedir. Köy okullarının yapım aşamasında ağır koşullarda çalışan bu öğrencilere zaman zaman, köy halkı yadırgayarak bakıyordu (Tuncay'dan aktr. Karaömerlioğlu, 2014:93). Köy enstitülerine bakışın meclise yansması ise farklı görüşleri ortaya çıkarmıştır. Kazım Karabekir, Köy Enstitüleri ile köy-kent arasında uçurum yaratılacağına dikkat çekmiştir:

“Köy enstitülerini yalnız ilkokullarını bitiren çocuklara hasrediliyor. Şehir ve kasaba çocuklarının köylerle temasını kesiyor. Halbuki dünyanın her tarafında bu teması çoğaltmak için yeni yeni tedbirler alındığını görüyoruz. Büyük şehir çocuklarının köylere gitmelerini temin için bütün milletler yarış ediyorlar. Biz ise bir iki şehrimiz müstesna İstanbul, İzmir, Bursa gibi diğerleri zaten mahiyeti itibarıyla ufak olan ve halkının büyük kısmı ziraat yani köy işleri ile meşgul olan kasabamsı şehirlerde ve kasabalarımızın mekteplerinden çıkan ve belki de babasının ziraatla veya meyvecilikle uğraşan çocukları bile köylere almıyoruz. Şu hâlde 40-50 sene sonraki hayatı tasvir edersek memleket ikiye ayrılmış olacaktır. Biri köylünün kendi ruhi terbiyesi, biride şehirli kısmı. Bu suretle bütün şehir gençliğini köy gençliği ile ve köy halkı ile ruhi kaynaşması temin edilmelidir” (TBMM Z.C., 1940:73).

Köylüyü köyüne bağlayacak bu bağların sağlam olması gerekmektedir. Bu doğrultuda, Manisa Milletvekili Kazım Nami Duru Meclisteki konuşmasında bunu ön plana çıkartmıştır; “Köylünün köyüne, arazisine sevgi ile bağlı olarak köyünde çalışması için yapılmıştır.” (TBMM Z.C., 1940:75-76). Halk evleri ile istenilen bağ kuramayan yönetici kadronun, köylere tam manasıyla rejimi yerleştirmek için bu kurumlara ihtiyaç duyulduğu Meclis konuşmalarından anlaşılmaktadır.

Enstitülere olan eleştirileri değerlendirirken, CHP iktidarının dış politikasının iç politikaya yansmasının olarak da bakmak gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte değişen dünya dengeleri, Tek parti iktidarının bu siyasi gerginlikte korumacı yapıya bürünmesine yol açmıştır. Fakat, İkinci Dünya Savaşı sonrası, Sovyetlerin boğazlarda üs talep etmesi, CHP iktidarını siyasi

destek arayışına itmiştir. Türkiye İkinci Dünya Savaşı bitimine kadar devam edecek bu tehditlere karşı, ABD'nin ve Avrupa'nın koruyucu bloklarına üye olmakta çareyi bulmuştur (Zürcher, 2015:303-308).

İç politika da yaşanan, Rus tehditleri milliyetçi ve muhafazakâr aydınların gözünde, komünizmin yayılması endişesini doğurmuştur. Köy Enstitüleri dergisinde yayınlanan yazılar muhafazakâr aydınların zihinlerinde komünizm sempatisini ve milli kültürü bozan unsurlar olarak yer etmiştir. Enstitülerde uygulanan karma eğitim de eleştirilere konu olmuştur. Kız ve erkek öğrencilerin aynı okulda eğitim almaları, muhafazakâr çevrenin tepkisini alan bir diğer faktör olmuştur (İsfendiyaroğlu, 1966:7-12).

Karma eğitimle ilgili Hürrem Arman'ın ve diğer enstitü mezunlarının anılarında, kitaplarında öğrencilerin birbirleriyle olan arkadaşlık ilişkilerine temas eden örnek mevcut olup, arkadaşlıktan öteye geçmeyen arkadaşlık ilişkisi görülmektedir. Fakat, muhafazakâr aydınlar uzun dönem enstitüleri bu hususta eleştirmekten yana tavır almışlardır (Arman, 1990a:419).

Köy enstitüleri dergisi enstitü öğrencileri tarafından yazılmıştır. Bu dergide; köy hayatı, yörenin tanıtımı, hikâyeler ve Köy Enstitülerinin faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Fakat, muhafazakâr aydınlar enstitü öğrencilerinin dergilerindeki yazılarını sosyalist neşriyat olmakla itham etmişlerdir. Bu muhafazakâr aydınlar kendi yayın organlarında enstitüleri, propaganda faaliyetlerine dönüştürerek sert üslupla eleştirmişlerdir. Köy Enstitülerinde öğretmene yüklenen iş yükünün fazla ve alınan maaşın mevcut düzende bir öğretmenin hayatını sürdürebileceği miktarın altında olması, enstitülerinin en çok sorgulanan yönlerinden biri olmuştur (Cumhuriyet, 1945:2). Enstitülerde verilen karma eğitim, öğrencilerin okumuş oldukları kitaplar uzun dönem muhafazakâr kesimce, komünizm söylemi ile suçlama yolunu seçmişlerdir (Sançar, 1973:124-137).

İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen koşullarla birlikte, CHP iktidarına duyulan güven azalmıştır. Bundan dolayı, CHP hükümetinin yapacağı köye uzanan hiçbir atılım, halk kitlesinin zihinlerinde yer edinmeyecektir. Köy kesimi sağlık, eğitim gibi hiçbir alanda istediğini bulamamıştır (Zürcher, 2015:303-304).

Tek Parti iktidarı savaş yıllarından kalan meselesinden doğan askeri yükümlülüklerin ağır bedelini köy tabanına yıkmıştır (Timur, 1997:209-210). Bundan dolayı, siyasi ve ekonomik hoşnutsuzluk ortadaydı. Çok partili hayata girilmesi ile birlikte bu hoşnutsuzluk hat safhaya ulaşmıştır (Zürcher, 2015:304).

1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunuyla birlikte, CHP içerisinde kopmalar gerçekleşerek kendisine olan siyasi muhalefeti de beraberinde getirmiştir. 7 Ocak 1946'da DP'nin kurulmasıyla birlikte, CHP'ye muhalefet de bu tarihten sonra artmıştır. Sağ muhafazakârların parti içinden ayrılması ile enstitüleri hedef alan eleştirilerin doğmasını da muhtemel kılmıştır. Politik kılıfa sokulmak istenen enstitüler çeşitli kanallar aracılığı ile eleştirilmeye devam edilmiştir (Zürcher, 2015:304-305).

Maarif bütçesi sırasında 1946'da gündeme gelen Köy Enstitüleri, Mehmet Emin Soysal tarafından en sert şekilde, komünist yuvası olmakla ve komünist dergileri okutulmakla suçlanmıştır (TBMM T.D., 1946:456-457). Artan baskılar ve komünist yaftalamaları neticesinde, 1946'da Hasan Ali Yücel ve Tonguç görevlerinden alınmışlardır (Karaömerlioğlu, 2009c:287).

Millî Eğitim Bakanlığına getirilen Reşat Şemsettin Sirer, enstitülerde değişiklikler yapma yoluna gitmiştir. Köy Enstitüsü öğretmenleri için verilen araziler geri alınmış olup, onlara devletçe verilen çeşitli malzemelerin artık verilmeyeceği kararı alındı. Ders içeriklerinde uygulamalı eğitim yerine teorik bilgiye gidilmeye başlandı. Sirer'in Bakanlığı döneminde Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmıştır (Tonguç, 2009c:550-551).

DP'nin Maarif Vekili olan Tevfik İleri Meclis kürsüsünde bu kurumları sert bir şekilde eleştirmiştir. Enstitülerde okuyan öğrencilerin komünizmin eline düştüğünü, kötü halde olduklarından ve aile yapısına uymayan bir ortamda eğitim aldıklarını söylüyordu (TBMM T.D., 1951:42). Hatta, İleri kurumlara yönelik eleştirilerini antikomünist söylemler üzerine oturtmuştur.

Köy Enstitüleri komünizm söylemleri sonucunda, 1954'te resmi olarak kapatılmıştır. Enstitüler öğretmen okullarına dönüştürülmüştür (Başgöz, 1995:249). 1960 askeri müdahalesiyle DP iktidarı son bulduğunda, artık eleştirme sırası enstitüden yetişen yazar ve aydınlar düşecektir. Enstitü mezunlarından

olan; Mahmut Makal, Sabahattin Eyüboğlu ve Mehmet Başaran gibi aydınlar tarafından çeşitli dergi ve kitaplarda köy enstitüleri ile ilgili yazılar yazarak Köy Enstitülerine olan bakış açılarını dile getirmişlerdir. Enstitüler Nejdettin Sançar, İlhan Darendelioğlu, Fethi Tevetoğlu, Necip Fazıl Kısakürek ve Peyami Safa gibi uzun dönem muhafazakâr aydınlar tarafından çeşitli kanallar aracılığı ile eleştirilmeye devam edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı; eğitim tarihimiz içerisinde yer edinen Köy Enstitülerini, aydınların nezdinde ele alınması ve irdelenmesi temel amaç olacaktır. Bu çalışma ile birlikte, enstitüleri gerek açıldıktan sonra gerek kapandıktan sonraki süreçte aydınların söylemlerine dayanarak incelemektir. Köy Enstitülerinin kapanışının altında yatan sebepleri sadece, DP'nin muhalif tavrına bağlamak yanlış bir algı olacaktır. Bu kapsamda, dönemler arası siyasi havanın ortaya koyulmasını da temel gerekli kılmıştır.

Köy Enstitüleri İsmet İnönü iktidarı döneminde kurulmuşlardır. Fakat, aynı iktidarın Milli Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sirer tarafından kapanışına giden süreç hazırlanmıştır. Hatta, kurumlar Bakan Sirer'in faaliyetleri sonucu işlevsiz hale getirilmiştir. Hasan Ali Yücel'in ve İsmail Hakkı Tonguç'un yakın arkadaşları da bu eğitim kurumlarına muhalif tavır almıştır. Bu muhalif tavra sahip isimler arasında, Mehmet Emin Soysal'da yer almıştır. Bu nedenle, Köy Enstitülerini ülkenin iç ve dış siyasi konjonktürüne göre de incelemek gerekmektedir.

Osmanlı Devlet'inden, Cumhuriyet Dönemine kadar uzanan bu süreçte, *eğitim* iktidarların ideolojik aygıtları olmuştur. Köy Enstitüleri, köye yönelik eğitimci anlayışını köylerde perçinleyecek eğitim kurumlardan biri olmuştur. Sol kesimin zihinlerinde bu kurumlar, en köklü eğitim kurumları olarak görülmüştür. Fakat, sağ muhafazakâr çevrenin söylemlerinde adeta komünist yuvaları olarak yer edinmiştir (Karaömerlioğlu, 2009c:286). Muhafazakâr aydınlar eleştirilerinin dozunu uzun dönem arttırmışlardır. Köy Enstitülerini tarihsel-düşünsel temelleriyle birlikte ele almak ve bu kurumların kuruluşundan kapanışına giden süreçte, siyasi ve sosyal altyapısını görmemizde kolaylık sağlayacaktır.

Bu alışma, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Osmanlı Devleti'nin son döneminde eğitime bakış açıları üzerine değinilmiştir. İkinci Bölümde; Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışları üzerinde durularak birinci bölümle ilişkilendirilmiştir. Birinci ve ikinci bölümün işlenmesindeki amaç; Köy Enstitüleri'nin kuruluşuna giden süreçte köy ve eğitimin sistematik temellerini açıklamaktır. nc bölümde ise; muhafazakâr aydınların Köy Enstitülerine karşı takındıkları tutum ortaya koyulmuştur. Dördüncü bölümde; sol aydınların Köy Enstitülerine olan bakış açıları incelenmiştir. Araştırmada faydalanılan temel kaynaklar; TBMM Zabıt Ceridelerindeki konuşmalar, gazete, dergi ve kitaplardır. Bu süreli yayınlar arasında; Serdengeçti, Milli Yol, İmece, Yn, lk, 20. Asır Mecmuası ve Ötüken dergilerinden faydalanılmıştır.

1. GEÇ OSMANLI DÖNEMİNDEN ERKEN CUMHURİYETE EĞİTİM

Osmanlı devletinin son döneminden itibaren eğitim sorunları konuşulan ve çözüm getirilmek istenen meselelerden biri olmuştur. Bu nedenle, köye yönelik öğretmen yetiştirme modeli tartışılan hususlar arasında yer almıştır. Bu eğitim ve öğretmen yetiştirme sorununa aydınlar tarafından çeşitli yaklaşımlar ve öneriler sunulmuştur. Bunlardan ilki, ziraat bilen öğretmenlerin yetiştirilmesi tasarlanmıştır. Fakat, bu tasarı aydınların fikir dünyasında kalarak uygulamaya geçememiştir.

1.1. Ziya Gökalp Ve Eğitime Düşünsel Yönelimler

İkinci Meşrutiyet dönemi Türkçülük fikir akımının ortaya çıktığı dönem olarak görülmektedir. Kendisi gibi sosyolog olan, Emile Durkheim'den etkilenen Ziya Gökalp, eğitime olan bakış açılarında sosyolojik izlerini bulmak mümkündür. Gökalp Durkheim'in topluma bakış açısını millet kavramına oturtarak, eğitimi sosyolojik yaklaşıma dayandırarak incelemiştir (Kafadar, 1997:222). Gökalp aynı zamanda İkinci Meşrutiyet döneminin öncü ismi olmakla birlikte fikirleri, İttihat ve Terakki'yi etkileyecek konuma kadar ulaşacaktır. Gökalp'in bu çok yönlü fikirlerinin doğmasında, Auguste Comte'un pozitivizmin etkisi olduğu görülmektedir (Belge, 2009:31).

Eğitime olan bakış açısında *Milli Terbiye* ve *Hars* kavramlarına sıkça değindiği onun milliyetçiliğe olan kesin çizgilerini görmekteyiz. Gökalp, Türkçülük akımının doğmaya başlamasının milli kültürü aramayı gerekli kıldığını ileri sürmüştür. Hatta, harsı arayış olmaktan öteye giderek medeniyet kavramını birleştirici unsur olarak görmüştür (Gökalp, 1964:10-14).

Gökalp (1964:23)'e göre; "Her milletin kendi milli harsı ve kendi terbiye yöntemi olmaktadır. Her milletin harsı kendine özgü olduğundan, Türk çocukları da kendi harsına göre eğitilmelidir." Gökalp, milliyetçi bakış açısını eğitime taşıyarak sosyolojik yaklaşımını perçinlemiştir. Eğitimin hedefinin fert mi millet mi olacağı sorunu üzerinde de duran Gökalp, milleti bir arada tutan gelenekleri birleştirici unsur olarak görmüştür. Gelenekler bireylerin harsını oluşturmada

temel ölçüt olmaktadır. Bundan dolayı, Gökâlp öğrencilere eski veya yeni geleneklerle sürdürülen eğitimin milli olmayacağı ve milli harstan mahrum kalan öğrencilerin geleneklerinden de kopacağı fikrini öne sürmüştür.

Avrupa medeniyeti ya da farklı milletlerin medeniyetinin ahlâkını öğrencilere vermek yerine, Çanakkale savaşında gösterilen milli davranışın öğrencilere öğretilmesi gerektiğini savunmuştur. Öğrencilere mektepte, milli duygulara seslenen ve ahlâklı bireylerin yetişmesinin ancak bu şekilde gerçekleşeceğini savunmuştur. Milli bireyler yetiştirmek ise doğrudan doğruya millet şuuru oluşturmak anlamına gelmekteydi. Milli Terbiyenin hedefi milli fertlerin yetişmesinin yolunu açacak mekteplerdeki eğitimin milli olması ile mümkün olduğunu söylemiştir (Gökâlp, 1964:25-29).

Ziya Gökâlp, bir noktaya kadar harsı koruyucu yaklaşımı ile eğitime bakmasının yanında, hars ve medeniyet konusunda Avrupa milletine bağlı olunmadığı halde fen ve irfan konusunda muhtaç olunduğunu kabul etmiştir. Eğitime olan bu bakış açısı onun tam manasıyla eğitimden ve harstan kopmayacak bireylerin yetişmesini öne sürmüştür. Terbiye bireylerin vicdanından kopuk olmayacak fakat milli unsurlarından da kopmayacaktı bundan dolayı, Türk Milletinin asli unsurlarını içine alan bir eğitim anlayışını içine almaktadır (Gökâlp, 1964:37-38). Fertler toplumlardan bağımsız olarak düşünülemeyeceği için, toplum fertlere dilini, ahlâkını ve kültürünü aktarmış olup bireylerin terbiyesi medrese ile sınırlı olmamaktadır (Gökâlp, 1964:67). Gökâlp terbiyenin eğitimle iç içe olduğunu ve toplumdan ayrı düşünülemeyeceğini de öne sürmüştür (Gökâlp, 1964:75).

Ziya Gökâlp'e göre, fertlerin sosyolojik olarak gelişimi toplumdan ayrı tutulamayacağından dolayı, milli kültürün yaratılması da o derece toplumdan bağımsız düşünülemez (Gökâlp, 1964: 84). Gökâlp dönemin maarif meselesine olan yaklaşımını en net şekilde ortaya koyan aydınlardan biri olmuştur. Bu durumu, onun sosyolojiyle eğitimi içi içe geçirerek yaptığı değerlendirmelerde görmek mümkündür. Örneğin; Türkiye'yi diğer milletlerden ayıran bazı unsurlar üzerinde durmuştur. Diğer milletlerde en ahlâklı kişilerden eğitim seviyesinde ileri düzeye ulaşmış fertler çıktığı halde, Türkiye'de bunun aksi olduğunu ileri sürmüştür. Gökâlp'e göre; Türkiye'de mektep ve medrese eğitiminin öğrencilerin

ahlâk ve karakterini bozduğunu dile getirmiştir. Bunun sebebinin milli maarifin olmamasından dolayı kaynaklandığını ortaya koymuştur (Gökalp, 1964:108).

Beynelmilel geleneklerin örften ayrı olamayacağını kabul eden Gökalp, her milletin harsının kendine özgü olacağını ve eğitimde millikten yana olan bu kesin tavrı eğitimin müessese halinde uygulanması gerektiğini savunmuştur. Bu müesseselerden çıkardığı anlamı ise; milli lisan, milli hukuk, milli iktisat olarak açıklamaktadır. Bu yaklaşımı mekteplerde gösterilmesi gereken eğitimin sistematığa oturtulmuş biçimini almıştır (Gökalp, 1964:109-111).

Türk ilminin diğer milletlerde olduğu gibi gelişebilmesi için, mekteplerde uygulamalı derslerin olması gerektiğini bunun neticesinde öğrencilerin ilmi usulleri ezberlemek yerine, uygulamalı eğitim imkânı verilmesini savunmuştur. Bu eksiklikten dolayı öğrencilerin yaratıcı eğitime kavuşamadığından yakınmıştır. Maarifte iyileştirme yoluna gidilmesi gerektiği ve ahlak, lisan, hukuk, iktisat ilimlerine vakıf olan muallimler yetiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Gökalp, 1964:116).

Gökalp, muallimlere ülkede kıymet verilmez ise, ülkenin ilminde de bir kıymet kalmayacağını ve muallimlerin belli mevkilere getirilememesi halinde ilim irfan seviyesinin düşeceğini dile getirmiştir. Muallimlerin mevkilerinin yükselmesi halinde eğitimin de gelişeceğini ortaya koymuştur (Gökalp, 1964:122). Gökalp maarif konusunda harsı bozmayacak fenni ilimlerin Avrupa'dan alınabileceğini savunmuştur. Bundan dolayı, Avrupa'yı maarifin iyileştirilmesinde örnek alınacak ilim memleketi olarak görmüştür.

Gökalp'e göre; Avrupa'dan alınacak fenni ilim hars ile uyumlu olması gerekmektedir. Avrupa'dan getirilecek olan ilim ve irfan harsı bozan yapıda olmamalıydı. Bu yüzden, maarifin iyileştirilmesini istemiştir. Maarif aynı zamanda Türkçülük ile örtüşen beynelmilel medeniyet ortaya çıkarılmalı fakat hars ve medeniyet bir bütün içerisinde olmalıdır (Gökalp, 1964:129-132).

Ziya Gökalp'in eğitim anlayışı, İkinci Meşrutiyet'in yaratmış olduğu kültürel zeminde medrese ve mektepler arasında uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. İki türlü eğitimin görülmesi Meşrutiyet eğitim sistemi ile Avrupa tarzı okulların kurulmasının ikilik sorunu ortaya çıkacağını göz önüne

sermiştir. Gökalp savunduğu Türkçülük akımı ile Avrupa medeniyeti arasında köprü kuruyor ve uzlaşmacı bir yaklaşımı savunmuştur (Celkan, 1990:119).

Gökalp'in fikirlerinin kaynaklarını, onun yetişmiş olduğu Tanzimat okullarında aramak gerekmektedir. Gökalp, Mülkiye Baytar Mektebinde okumuştur. Bu okulda Namık Kemal'in kitaplarını sık okumuştur. Gökalp, Jön Türklerin gizli faaliyetlerine katılmasından dolayı, Diyarbakır'a sürgün edilmiştir. Daha sonra, 1909'da İttihat Terakki'nin önde gelen ideoloğu olmuştur. Gökalp; hars, milli kültür ve Türk milletinin eski geleneklerine olan uyumunu kopmaz bağlarla bağlı olduğunu sık sıkı dile getirmektedir (Georgeon, 2006:92-96).

Gökalp'in millet ve harsa olan düşkünlüğü, Jön Türklerde bulunan vatan duyguları ile bir araya geldiğinde, Osmanlı devletinin son dönemi milliyetçi oluşumların neden ortaya çıktığı daha iyi anlaşılır. Osmanlı devletinin içine girdiği kötü gidişat, Türk milliyetçisi olan Gökalp'in düşüncelerinin şekillenmesinde etken olmuştur. Birinci dünya savaşı öncesinde ortaya çıkan azınlıkların ayrılıkçı faaliyetleri sonucunda, Ziya Gökalp'in millet ve kültür kavramlarını tek bir potada birleştirmesi, Türk milliyetçiliğinin sınırlarını çizen tavrını ortaya koymuştur (Georgeon, 2006:92-96).

Jön Türklerin, Abdülhamit rejimine karşı sert tavırları Meşrutiyet dönemi köy ve halk kitlesine ulaşmak için halkı yanlarına alma şiarını beraberinde getirmiştir. Jön Türklerin ülkenin gidişatına çözüm arayışları Abdülhamit yönetimine karşı tepkisel bir nitelik taşımıştır. Jön Türk devrimi bu anlayışla halk tabanında, taraf bulma amacıyla yapılarak slogan niteliği taşımıştır. Jön Türklerin halka ulaşma şiarının altında yatan temel gerekçe onların politik özlemlerinden öteye geçememiştir (Karaömerlioğlu, 2014:24-30).

Osmanlı devletinden Cumhuriyete intikal eden, Meşrutiyet birikimi Cumhuriyetin kurucu kadrosuna çok şey katmıştır. Meşrutiyet döneminin kültür birikimini inkılaplara ve eğitime yükledikleri misyona yansımıştır. Cumhuriyet inkılapları; millet, milliyetçilik, halkçılık ve kültür gibi toplumsal kavramlarını Meşrutiyet dönemi toplum biliminden miras kalmıştır (Toprak, 2009:311). Meşrutiyet döneminde İttihat Terakki Cemiyeti'ne esin kaynağı konumuna gelen

Ziya Gökalp, partide ideolog olmaktan çok üst mertebeye taşınmıştır (Belge, 2009:31).

Ziya Gökalp, Halkçılık fikrini ilk kez kullanan düşün insanı olması yanında, kendi fikirlerinin kurulacak olan yeni devletin parti programına geçecek ölçüde etkin konuma eriştiği görülmektedir. Gökalp'in düşüncelerinde halkçılık ile milliyetçilik arasında kopmaz bir bağ bulunmaktadır. Toplumu var eden ve bireyleri bir arada tutan birleştirici unsur milli bağlarla bağlanan milliyetçilikten beslenmektedir (Toprak, 2009:322-324).

Gökalp'in, Meşrutiyetten Cumhuriyet'e devrettiği fikirler dünyası, Cumhuriyet seçkinine örnek teşkil edecek boyuta ulaştığını görmek mümkündür. Gökalp daima toplumun en önemli parçasını oluşturan bireyleri toplumun bütünü olarak düşünüyordu. Gökalp'in medeniyet ve harsın özgün olarak kaldığı yer toplumun kimliğinin milli olması görüşünü daima savunmuştur. Bu görüşlerin etkisiyle, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraki süreçte milli ve halka dönük uygulamalar görülmüştür. Buna örnek teşkil eden Halkevleri; Türk kültürünün ve Türk Milli benliklerini ortaya koyacak folklorik araştırmalar yapmıştır. Ziya Gökalp'in fikirleri Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Türk düşünce dünyasında önemli yer edinmiştir (Georgeon, 2006:100).

1.2. Türk Yurdu Dergisi ve Parvus Efendi

İkinci Meşrutiyet dönemi milliyetçi kimliğin oluşmaya başladığı dönem olmuştur. İkinci Meşrutiyet sonrası, Jön Türklerin *halk* kavramını sık sık dile gelmesiyle siyasi değişiklik doğmuştur (Toprak, 2002:801-806). 1908'de Jön Türk Devrimi ile milliyetçilik eyleme dökülen hürriyetçi arayışa dönüşmüştür.

Jön Türkler Osmanlı devletinin içinde bulunduğu, siyasi ortamın değişimini savunmuşlardır. Bundan dolayı, Jön Türkler döneminde gelişen Türk milliyetçiliği Osmanlı devletinde siyasi ve kültürel değişimi beraberinde getirmiştir (Karpas, 2009:47-48). Jön Türkler, II. Abdülhamit'in uygulamış olduğu sert yönetime karşı çözüm arayışına gitmişlerdir. Bununla birlikte, siyasi destek bulmak amacıyla halkı yanlarına alma çözümünü bulmuşlardır (Karaömerlioğlu, 2014:23-24).

II. Meşrutiyet dönemi aydın kadronun dikkatini çeken unsurlar arasında Türk milliyetçiliğine yaslanan bu söylemler olmuştur. İkinci Meşrutiyet döneminde halkçılık ortaya çıkmış olmakla birlikte kaynağını, Jön Türklerin milliyetçilinden almıştır (Toprak, 2002:801-806). Jön Türk devriminin yaratmış olduğu bu siyasi hava Rusya’da yaşayan, Tatar Türkleri üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Jön Türkler Türk Milliyetçiliğini Osmanlı devletinde bir arada tutan birleştirici unsur olarak görmüşlerdir. Bu dönemin yaratmış olduğu siyasi havadan haberdar olan Tatar Türkleri, Rusların sert rejimden kaçarak Osmanlı devletine gelmelerine neden olmuştur (Georgeon, 2006:25-26).

Rusya’daki siyasi ortamdan kopup gelen aydınlardan olan; Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyin zade Ali ve İsmail Gaspıralı milliyetçi duygularını yayın organları aracılığıyla ifade etme imkânı bulmuşlardır. Bu amaç doğrultusunda, *Türk Yurdu* ve *Halka Doğru Dergileri* çıkarmaya başlamışlardır. Bu aydınlar milliyetçilik ile halkçılığı tek bir kanalda birleştirmişlerdir. Türk Yurdu dergisi yayın hayatına 1911’de başlamakla birlikte, Türkçülük akımının savunuculuğunun yapıldığı yayın organı olmuştur. Halka Doğru Dergisi ise, 1913 yılında yayın hayatına başlamıştır (Toprak, 2002:801-806).

Halka Doğru Dergisinde, köy sorunları her yönüyle dile getirildiği ve halkın sorunlarının sözcülüğünü yapacak olan aydın tipolojisini çizilmiştir. Halkın her manada geliştirilmesi ve eğitilmesi gerektiği aydınların sıklıkla değindiği mevzular içerisinde olmuştur. Halka Doğru Dergisine yön veren yazar kadrosu arasında; Halide Edip, Ahmet Ağaoğlu, Celâl Sahir, Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi ve Ziya Gökalp yer almıştır (Toprak, 2002:801-806).

Türk Ocakları’nın yayın organı, Türk Yurdu dergisi dönemin önemli yazar kadrosunu bir arada toplamıştır. Türk Yurdu dergisi arasında yer alan yazarlar arasında; Yusuf Akçura, Mehmet Emin, Ethem Nejat, İsmail Gaspıralı, Parvus Efendi, Halide Edip, Tekin Alp ve Ziya Gökalp yer almıştır. Türk Yurdu Dergisi, çıktığı dönem itibariyle, Türkçü yazarların bir araya gelerek Türk kimliğini yansıtan bir yapıya bürünmüştür. Bu amaç doğrultusunda Türklerin dili, kültürü ve maarif konularına değinilmiştir. Bu bağlamda, İsmail Gaspıralı milletlerin kaderini belirleyecek tek gayenin eğitim olduğunu dile getiren yazılar yazmıştır.

Milletlerin geleceğini belirleyecek olan maarif meselesi de Türkçü aydınlar tarafından dile getirilmiştir (Gümüšoğlu, 2008:269-271).

Türk Yurdu Dergisi, yazar kadrosu Türk milletin diğer milletlere göre geri kalmışlığının nedenlerini sorgulamıştır (Georgeon, 2006:30). Osmanlı devletinin içinde bulunduğu gidişatın farkında olan Yusuf Akçura ve diğer Türkçü aydınların temel sorunsalı olmuştur. Rusya'da 19.yy'da ortaya çıkan Narodnik hareketi, Halkçılığın ilk göstergesi olmuştur. Rus yönetimine karşı ortaya çıkan Narodnikler, köy halkını eğiterek yanlarını siyasi destek olarak almak istemişlerdir (Toprak, 2002:801-802).

Türk Yurdu Dergisi'nde yazılar yazan bir diğer isim, Alexander Helphand olan Rus asıllı Alman sosyalist yazar Parvus Efendi'dir. 1905 Rus Devriminden kaçarak Almanya'ya geçmiştir. Burada sosyalist düşüncelerin savunuculuğunu yapmıştır. Almanya'da yürüttüğü sosyalist faaliyetleri neticesinde 1910'da İstanbul'a gelerek Yusuf Akçura ile tanışmıştır (Karaömerlioğlu, 2009a:304-307).

Parvus Efendi'nin sosyalist fikirlerini Türk Yurdu Dergisinde dile getirmiştir. Parvus Efendi, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki siyasi bunalımının nedenini, yabancı devletlerin vermiş olduğu borçlara bağlamıştır. Bu borçlar Osmanlı devletinin ekonomisinin dışa bağımlı hale gelme nedeni olarak görmüştür (Karaömerlioğlu, 2009a:304-307).

Parvus Efendi, Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik çıkmazın nedenlerini aydınların duyarsızlığına bağlamıştır. Bu koşullar içerisinde halktan kopuk yaşayan aydınların köy ve sorunları konularına uzak kalındığını vurgulamıştır. Avrupa devletlerinin saldırgan tutumu karşısında aydınların, halkı tanınması ve sorunlarına çözümlenmesi gerektiğine değinmiştir (Karaömerlioğlu, 2009a:304-307).

Parvus Efendi, II. Meşrutiyet dönemi aydın ve halk arasındaki uçurumu gözler önüne seren önemli kişilik olmuştur. Osmanlı Devleti'nde köylü vergisini veren ve askerini yetiştirmek görevini üstlenerek tek başına yükü üzerine almıştır. Parvus Efendi Rusya'da sosyalist fikirleri yüzünden, istenmemiş hatta gizli faaliyetler içerisine girmiştir. Osmanlı devletinde, köy ile aydın arasında ki

kopukluğu dile getiren önemli isimlerden olmuştur. Bununla birlikte, Türk Yurdu Dergisinde sosyalist fikirlerini yansıtmıştır. Köy her manada unutulmuş ve sadece savaş koşullarının çarelerinin arandığı yer olarak görülmüştür. Parvus Efendi de aydının köyü anlamaya davetkar tavrını görmek mümkündür (Karaömerlioğlu, 2009a:304-307).

Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan diğer azınlıklar ise milliyetçi kimliklerinin farkına 19. yüzyılın sonlarına doğru varmaya başlamışlardır. Bundan dolayı, milliyetçiliğin oluşumu ile birlikte köylü kesimini yanlarını alma ülküsü beraberinde gelişmiştir. Parvus Efendi Meşrutiyet'in ilanı sonrasında halkın maarifi sorunlarına işaret etmiştir. Birinci Dünya savaşı öncesinde, Ermeni, Sırp ve Bulgarların görülen milliyetçilik oluşumlara yöneldiklerini ve bunun altında yatan etkenleri ise, köy halkını yanlarına almalarından kaynaklanmıştır (Karaömerlioğlu, 2014:31-36).

Osmanlı Devleti'nde milliyetçilik Rusya Türklerinin taşımış olduğu fikirlerle birlikte ivme kazanmıştır. Türk Yurdu dergisi, milliyetçi duyguların sözcülüğünü yaptığı yayın organlarının en başında gelmiştir. Halka Doğru Dergisi de aynı amaç doğrultusunda yayınlanmıştır. II. Meşrutiyet'in yaratmış olduğu siyasi boşluğu doldurmasına, Osmanlı seçkini ve halk arasındaki derin uçuruma işaret etmiştir. II. Meşrutiyet döneminde; halk, köy ve millet kavramlarının bu dergiler aracılığı ile halka ulaşmasına neden olmuştur. Bu dergilerin yayınlanması yöneten ile yönetilen arasındaki derin uzaklığa işaret etmiştir. Bu sebeple, Osmanlı devletinin son döneminde ortaya çıkan bu kavramlar dönemin en belirleyici özelliği olmuştur (Toprak, 2002:801-802).

1.3. İsmail Mahir Efendi Ve Köye Öğretmen Yetiştirme Modeli

II. Meşrutiyet dönemi eğitim tartışmalarının sık görüldüğü ve eğitim üzerine fikirlerin üretildiği dönem olmuştur. Bu eğitim sorunlarına farklı yönlerden bakan ve köye göre eğitim anlayışını getiren isimlerden biri, İsmail Mahir Efendi olmuştur. İsmail Mahir Efendi savaşlarda yetim kalan çocuklar için Darüleytamların kurulması için faaliyetlerde bulunmuştur (Akyüz, 2005:270-271). Maarif Nezaretinin görevlendirmesi ile Selanik'te müfettişliğe tayin edilmiştir. İsmail Mahir Efendi'nin asıl mesleği öğretmenliktir. Rumeli'de köyleri dolaşarak

köy okullarındaki eksiklikleri yakından öğrenme ve köy halkını yakından tanıma imkânı bulmuştur (Saydur, 2018:30-31).

Selanik'te bulunduğu sırada, İsmail Mahir Efendi Atatürk'ün isteği üzerine Vatan ve Hürriyet Cemiyetine katılmıştır (Akyüz, 2005:271). İsmail Mahir Efendi müfettişlik yaptığı dönemlerde edindiği izlenimlerini aynı zamanda köy okullarının durumlarını ve görüşlerini Kastamonu vekili olarak katıldığı Mebusan Meclisinde sık sık dile getirmiştir:

“...Dârümuallimîn ıslahı meselesi, bir seneyi öğretimden kaybediyoruz. Ankara vilayetini ve Kastamonu Vilayetini gezdim. Hiçbirinde muallim yoktur. Köylüler maalmemnuniye mektepleri yapacak, ister istemez Hükümet de muallimlerin maşatını verecek. Muallimleri nereden bulacağız?” (Meclis-i Mebusan Z.C., 1324:17).

İsmail Mahir Efendinin sözleri üzerine, İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Bey söz alarak Maarif meselesi hakkında fikirlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“...Maarifimizi ne ile ıslah edeceğiz? Maarifimizi biz kendi başımıza ıslah edemeyiz. Maarifte sadece program yapmakla mekteplere çözüm bulmuş olamayız... Bunun için Avrupa'ya öğrenci yollamalıyız gitmeli... Kimya dersinden bahsediyoruz, uygulamasını bilmiyoruz. Bunun nedeni ise muallimimizin, aletimizin ve mekteplerimizin olmamasıdır. Bu gerçekleri iyice bilmeliyiz ve buna göre zihinlerimizde yer edinmelidir...” (Meclis-i Mebusan Z.C., 1324:21).

Meşrutiyet döneminde eğitim meselesi başlı başına bu sorunlardan dolayı ileriye gidememiştir. İsmail Mahir Efendi Maarif ile fikirlerini Meclis-i Mebusanda sık sık dile getirmiştir.

Dönemin Maarif Nazırı olan, Abdurrahman Şeref Bey'in muallim meselesine cevabı ise:

“...Muş Mebusu hazretleri, Allah için bir Mektebi İnas diyor. Muallimi yoktur. Muallime hiç yoktur. Yoksa Muş için mektep esirgenir mi? Efendim, bu memlekette mektep yok, bir iki tane medrese var onlarda öteden beri kalmış onda tahsil oluyor. Mekteplerin namı hala medresedir. Muş için muallim arıyoruz hala bulamıyoruz. Kız çocukları dârümuallimata gidiyor, hoca hanım oluyor. Yirmi beş yaşına varınca ere varırlar, kocaları hocalık ettirmezler. Hoca hanım kimler olurlar? Onlar ki veçhen çirkince sakat olanlar ere varamayanlar hoca hanım olurlar. Onun için buna dair bir çözüm bulalım.” (Meclis-i Mebusan Z.C., 1327:55-56).

Meşrutiyet dönemi eğitim sorunu Meclisi Mebusanda çözüme kavuşamayan sorunlar arasında kalmıştır. Abdurrahman Şeref Bey'in eğitim meselenin çözümü konusunda direktmesine karşın sorun dönemsel sorun olarak kalmıştır. Mahir Efendi, Meclis-i Mebusan'da mektepler konusunu tekrar dile

getirmiştir. Mahir Efendiye göre maarifin durumundan yakınır tavrı alarak köylerin durumundan sık sık dile getirmiştir.

İsmail Mahir Efendinin meclis konuşmasında maarif meselesini Meclis-i Mebusan'da ifade etmiştir:

“Anadolu’da kadınlar çift sürer, erkekler oturur. Çünkü bilmezler ki bir iş yapsınlar. Kadınların sürdüğü çift ile hasıl olan ekinler Aşar varidatı olarak bütçemizi kapatmak istiyoruz. Rica ederim bu zavallıların ettikleri, biçtikleri ekinlerle bu bütçe kapanır mı? Onun için bu mekteplere son derece ehemmiyet verilmelidir. Bu mektepleri nereye rabdetmek lazımsa oraya rabdetmeli, orası bunları ıslah etsin.” (Meclis-i Mebusan Z.C., 1330:232).

Mahir Efendi bütçenin iyileşmesi için Maarifin önem arz ettiğini ve bu sebepten dolayı devletin realitesini çizen konuşma yapmıştır. Mahir Efendi’nin maarif meselesine yaklaşımı köy kalkınması ve mekteplerin nasıl kurulacağı üzerine olmuştur. Osmanlı devletinin son döneminde artan bütçe açığı ve muallimlerin eksikliği söz konusu olmuştur.

Mahir Efendi tekrar muallimlerin eğitimi ve maarif meselesini gündeme getirmiştir:

“...Şimdi bendeniz diyorum ki maarif durumumuzu bir an önce iyi hale getirmeliyiz. Ben öyle zannediyorum ki, bu gidişle belki yüz, yüz elli senede maarifi temin edebiliriz. Bendeniz başka memleketlerde olduğu gibi kanun teklifi öne süreceğim. Hükümet nazarı buna dikkate almalıdır. Hiçbir köyümüzü on sene içinde mektepsiz bırakmamalıyız. Bendeniz diyorum ki yetmiş tane sancagımız bulunmaktadır. Memleketi yetmiş mıntıkayı maarife ayırırız. Bu sancakların çiftlik olan bir yerinde yahut arazi emiriyeden bulunan bir mahalinde bir zükura ve bir inasa mahsus gayet vasi leyli iptidai mektepleri vücuda getiririz. O sancak dahilinde kaç tane köy varsa hesaplarsınız. Nereler de mektep yapacak isek oralardan bir kız çocuğu ve bir erkek çocuğu alıp mektebe koyarız. Bir tabii kız mektebinin birçok tertibatı olacaktır; Dokumacılık, aşçılık ve dikiş gibi. Kadınların ziraat yapabilecekleri tavukçuluk ve saire gibi. Erkek mekteplerinde de tamamıyla ziraat işleri. Türk çocukları gayet zeki olur, üç senede dâru muallimini iptidaiyenin programını bunlara gösterelim. Mecmua tahsil yedi sene eder. Bir senede mükemmel bir tatbikat görür. Sekiz seneye kadar o köylere mecbur edersiniz. Muallim süknası ve mekteplerini o mekteplerin ufak bir modeli suretinde olmak üzere köylerinde yapsınlar. Fakat para verimiz sonra o erkeği o kıza veriniz düğün edersiniz. İki lira maaşla köyüne kemali maaşla memnuniyetle gider. Bu suretle Osmanlı Memalikeinde yapılmadık bir köy mektebi kalmaz.” (Meclis-i Mebusan Z.C., 1330:233).

İsmail Mahir Efendi’nin köye uygun muallim ve muallimeler yetiştirmek istemesindeki amaç muallim eksikliğini gidermektir. Aynı zamanda, köy koşullarını bilen muallimler yetişmesini istemiştir. Maarif konusunda net bir fikir birliği olmadığı için, İsmail Mahir Efendi’nin fikirleri söylemden öteye geçememiştir. İsmail Mahir Efendi köy koşullarını bilen bir muallimlerin

yetişmeme nedenlerini vurgulamıştır. Bunu, Osmanlı devletinin içine girdiği mali bunalıma bağlamıştır. Mecliste maarif konusunda sık sık fikirlerini sunmuştur. İsmail Mahir Efendi'nin köyden çıkacak muallim ve muallimler fikri gerçekleşmese de köy ve eğitim meselesine dikkat çekilen konular arasında olmuştur. Bundan dolayı, Mahir Efendi'nin fikir dünyasındaki yansımasının bir benzerini, Köy Enstitülerinde bulmak mümkün olacaktır (Başgöz, 1995:43).

1.4. Ethem Nejat Köy ve Eğitim

Ethem Nejat, II. Meşrutiyet dönemi önemli aydınlarından biridir. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile gizli faaliyetler içinde görülmesinden dolayı, II. Meşrutiyet ncesi Fransa'ya kaçmıştır. II. Meşrutiyet ilan edilir edilmez, Manastır Drlmuallimnliğine başlamıştır. Manastır'da 1911 tarihinde *Yeni Fikir* adında dergi çıkarmıştır. Bu dergi tarım ve eğitim konularına değinmiştir. Bu dergi Ethem Nejat'ın savunduğu Türkçü fikirlerini de yansıtmıştır. Bu dönemde Balkan Savaşlarının yaratmış olduğu etki ile birlikte Yeni Fikir dergisi Türkçü izler taşımıştır (Erkek, 2012).

Yeni Fikir dergisinde yazılar yazan, Ethem Nejat maarif sisteminin kötü gidişatını ve Türk çocuklarının milli kültürlerinden kopuk yaşama nedenlerini dergide değinmiştir. Maarif sisteminde ki kötü gidişatı sık sık dile getiren Ethem Nejat, Balkan savaşlarındaki toprak kayıplarını eğitimin kötü gidişatına bağlamıştır. Bundan dolayı, mekteplerde gösterilmeyen ziraat eğitiminin, programlı ders olarak mekteplere girmesini savunmuştur (Erkek, 2012).

Ethem Nejat milli iradeye sahip ve Trlk bilinci ile öğrencilerin yetişmesi gerektiğini savunmuştur. İzmir Dârülmuallimîn müdürlüğü yaptığı sırada maarif ve pedagoji konuları hakkında sık sık ilgilenmiştir. Maarif ile ilgili çeşitli yayınlar yazmıştır. Bu yayınları arasında; *Türklük Nedir Ve Terbiye Yolları*, *Terbiye-i İptidaiye Islahatı*, *ocuklarımızı Nasıl Bytmeliyiz?* nemli eserleri arasındadır. Ethem Nejat, maarif üzerine derinlemesine eğilen ve kitap, dergi yayınlayan önemli eğitimcilerden biri olmuştur. Türklük Nedir Ve Terbiye Yolları kitabında okullarda ziraat eğitiminin göz ardı edildiğini ifade etmiştir. Bu ziraat eğitiminin yapılmadığı sürece ülke kalkınmasının sağlanamayacağı, ülkenin kötü gidişatına engel olunamayacağını söylemiştir (Erkek, 2012).

Nejat, Bursa, Eskişehir ve Adana vilayetlerinde de Dârümuallimîn müdürlüğü yaptıktan sonra, 1918'de Almanya'ya gitmiş ve burada sosyalist eğilimli fikir akımlarının içinde kendisini bulmuştur. Daha sonra, İstanbul'da kurulacak olan, *Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası* içinde faaliyetlerde bulunmuştur. Sosyalist fikirlerle Ethem Nejat'ın buluşması Almanya'da yaşaması ile ortaya çıkmıştır (Erkek, 2012).

Ethem Nejat'ın, siyasi yaşamı ile maarif hakkında değindiği konular arasında sıkı bağlar vardır. İzmir Maarif Müdürü olduğu dönemde mekteplerdeki eğitim seviyesinde görülen kötü gidişata çözümler aramıştır. Ülke kalkınması için maarifin temeli sayılan ilköğretim seviyesindeki öğrencilere; milli şuurlu ve karakteri geliştiren derslerin yanında, zirai eğitiminde müfredat programında yer almasını önermiştir (Kafadar, 1997:292).

Ethem Nejat'ın sıklıkla savunduğu görüşler arasında, milli duygularla öğrencilerin yetişmesini istemiştir. Köy kalkınması, çiftçilik ve köy halkının da ziraat eğitimine tabi tutulmasını savunmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkenin içine girdiği ekonomik darlık ve toprak kayıpları ziraat eğitiminin önemini ortaya çıkarmıştır. Ethem Nejat, Osmanlı devletinde yaşayan çiftçilerin iyi konuma getirilmesi ve mekteplerde gösterilmesi gereken ziraat eğitimin önemine sık sık değinmiştir. Bunun yanı sıra, köy halkının da eğitime tabi tutulmasını savunmuştur. Bu doğrultuda, Osmanlı devletinin içinde bulunduğu ekonomik kötü gidişat nedeniyle ziraatın önemi üzerinde durmuştur (Erkek, 2012:144-145).

II. Meşrutiyet döneminde sık karşılaşılan sorunlardan birisi ise, her ailenin çocuğunu memur yapma isteği olmuştur. Ziraatla ilgilenen sadece köy halkı olmakla birlikte ziraatı bilen kesimin azaldığı görülmüştür. Bu sebeple, mekteplerde ki maarif sistemini eleştirmiştir. Ethem Nejat, ailelerin çocuklarını devlet memuru yapma isteğine en çok tepki koyan aydınlardan biri olmuştur. Memur kesiminin ülkenin kalkınmasında bir rolü olmadığını vurgulayarak, memuriyet hayatının insani olarak uyuşukluğa neden olduğunu savunmuştur. Ethem Nejat, Osmanlı medreselerinden çıkan her öğrencinin, memuriyet hayatına hevesli tavrını eleştirmiştir (Erkek, 2012:148-157).

Ziraat yapan köy kesiminin gün geçtikçe azalmasının nedenleri arasında ailelerin de payı olduğu üzerinde durmuştur. Osmanlı idadilerinden mezun olan öğrenci, ziraatla ve ticaretle uğraşmamıştır. Osmanlı devletinde ailelerin nazarında Hukuk Mektebi, Mülkiye Mektebinde yetişmek, ziraatla uğraşmaktan daha prestijli meslek konumunda sayılmıştır. II. Meşrutiyet dönemi aile yapısında, ziraat eğitime olan bu kötümser yaklaşım belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Ethem Nejat'ın köy kalkınması üzerinde de durmakla birlikte, köy halkının ziraat eğitime tabi tutulması gerektiğini de savunmuştur (Erkek, 2012:148-157).

Ethem Nejat, Manastır'da öğretmenlik yaptığı esnada, Balkan milletlerini de yakından tanıma imkânı bulmuştur. Maarife olan bakış açısı onun yaşamış olduğu yörelerdeki deneyimlerine dayanmaktadır. Ethem Nejat gayrimüslimlerin eğitimini de gözlemleyen yurt gezileri yapmıştır. Makedonya köylerinde yaşayan gayrimüslim halkın muallimler tarafından eğitilerek karakter, ülkü ve emel kazandırıldığını belirtmiştir. Gayrimüslimlerle aynı köyde yaşayan, müslüman halk ise, okuma yazma bilmediğine işaret etmiştir. Bundan dolayı, muallimlik görevinin köy hocalarına kalmıştır.

Balkan Savaşlarının kaybedilme nedenleri arasında, muallimler tarafından iyi eğitilen gayrimüslim halkına vatan ülküsünün kazandırılması olmuştur (Akyüz, 2005:266). Bu gelişmenin farkında olan Ethem Nejat, Manastır'da Dârülmuallimîn Müdürlüğü yaptığı dönemde, *Dârülmuallimîn Talebe Cemiyeti* kurmuştur. Bu cemiyete katılan öğrenciler, ziraat eğitimi almış olmakla birlikte, tarımda zararlı olan hayvanlar üzerine incelemelerde bulunmuşlardır. Ethem Nejat, ağaç bayramını ilk getiren isimlerden olmuştur. Ziraat eğitimi sevgisini, öğrencilere bayramlarla aşılama istemiştir. Dârülmuallimîn öğrencilerini bu ağaç dikim eğitimine daima zorunlu tutmuştur (Erkek, 2012:167-168).

Ethem Nejat, eğitim sistemini yakından izlediği Almanya, İsviçre ve Belçika gibi ülkelerdeki gibi uzun süre alacak bir eğitim sistemin uygulanmasının zor olduğunu dile getirmiştir. Osmanlı devletinde uygulanması gereken maarif sisteminin, kısa sürede öğrenci yetişmesi fikri üzerinde durmuştur. Okullarda dört yıl ortak dersler verildikten sonra, öğrencilerin tarım, sanat ve ticaret gibi seçecekleri uzmanlık derslerine girmeleri üzerine eğilmiştir (Akyüz, 2005:271).

Ethem Nejat'ın eğitime bakış açısında eleştirdiği diğer bir husus ise ezberci eğitimin, öğrencilere faydasından çok zararı olacağı görüşü üzerinde durmuştur. Mekteplerde uygulanan ezberci eğitimin kaldırılması gerektiğini söylemiştir. Uygulanan bu maarif sistemi neticesinde zaman geçtikçe milli histen mahrum kalacak bireyler yetiştireceği sorunu üzerinde durmuştur (Erkek, 2012:199-201).

Ethem Nejat, Almanya'nın maarifini de yakından inceleme imkânı bulmuştur. Ethem Nejat, Dr. Lietz adlı eğitimcinin açık havada eğitim anlayışından etkilenmiştir. Lietz'in okulunda eğitim alan öğrenciler, bilgiyi yaparak yaşayarak ulaşma imkânı bulmuştur. Ethem Nejat, Almanya köylerinde uygulanan bu eğitimin, Osmanlı devletinin okullarında da uygulanması gerektiğini savunmuştur (Erkek, 2012:203-209).

Ethem Nejat, Balkan savaşları sonrası muallim yetiştirme meselesini yeniden gözden geçirilmesini savunmuş ve yatılı muallim mekteplerinin kurulmasını istemiştir. Gerçekleşmesi öngörülen yatılı muallim mekteplerinde, kendilerine verilecek olan bu araziler üzerinde ziraat eğitiminin uygulamalı olarak gösterilmesi amaçlamıştır. Muallim mekteplerinin; kitaplıkları, teneffüs alanı, beden atölyeleri, ziraat ve elişleri atölye sınıfları yer almıştır (Kafadar, 1997:293).

Yatılı muallim mekteplerine verilecek olan evlerin bir kısmı ise muallimlere kalmaları için verilmesi amaçlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde, muallimlerin her dersi yaparak yaşayarak eğitim anlayışı ile öğrencilerine gerçekleştirme imkânı sunan bir muallim mektebi kurulması amaçlanmıştır. Ethem Nejat'ın bu fikri ortaya atması köy ve köye uygun muallim yetiştirme amacının yanında ülkenin kalkınmasını da amaçladığını ortaya koymuştur (Kafadar, 1997:293).

Ethem Nejat, Dârümuallimînlerde görev almış olmakla birlikte, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik buhranlı dönemden muallimlerin sayesinde kurtulmanın mümkün olduğunu vurgulamıştır. Köy kalkınmasını ziraatın gelişmesi ile gerçekleştireceğini dile getirmiştir. Ethem Nejat'ın öngördüğü muallim, köy hayatını bilerek yaşayan ve bu sayede köyler kendi iç dinamikleri sayesinde kalkınmış olacaktır. Ethem Nejat, köyü eğitim yolu ile geliştirmeyi

amaçlamıştır. Muallimler ziraat bilgisi bilmek zorunda olmakla birlikte, köy kalkınması için gerekli her bilgi birikimine sahip olmalıdırlar. Köylerde yaşayacak olan bu muallimler aldıkları ziraat eğitimi sayesinde köyün halkını hem de ülkenin içinde bulunduğu bu cehalet durumundan kurtarmış olacaklardır (Kafadar, 1997:293).

Köy muallimleri, köy halkının ve köy çocuklarını ziraatı sever bireyler olarak yetişmesini hedefleyeceklerdir. Ethem Nejat, medreselerde yetişen hocalara da sert tutum içerisinde olmuştur. Medresede yetişen hocaların, köy halkını tevekküle sevk etmekle birlikte toprakların işlenmemesini ve tarıma gereken önemin verilmemesine eleştirel tavır almıştır. Medreselerde yetişen hocaların sadece ezber bilgiyi öğrencilerin zihinlerine sokmasına ve ders işleme yönteminin eski yöntemlerle yapılmasının yanlış olduğunu vurgulamıştır (Erkek, 2012:270-279).

Medreselerin eğitim anlayışında ilimden uzak, aklın, mantığın göz ardı edilerek yetiştirilen öğrencilerin ruh hallerinde ve ahlâklarında bozukluk olabileceğine değinmiştir. Türklüğün tekrar eski haline yükselmesi için medreselerin iyileştirilmesini vurgulamıştır. Bundan dolayı, medreselerde verilen eğitimin Türk çocuklarında milli şuur oluşturma amacı da taşıması gerektiği üzerinde durmuştur. Ethem Nejat, muallimleri yol gösteren olarak görmektedir. Köy halkını her türlü hurafeden ve cehaletten kurtaracak olan muallimler olacak ve bu amaç doğrultusunda muallimler milli duyguların, koruyucusu görevi de göreceklerdir (Nejat, 2001:27-30).

Ethem Nejat, eğitimin insanların terbiyesinde önemli rol oynadığını savunmuştur. Memlekette uygulanan medrese eğitiminin milli vicdanlardan yoksun bireylerin yetişmesine neden olmuştur. Savaşların kaybedilmesinin ardında yatan nedenler arasında, askerin beden eğitimi olarak da zayıf kalmasına bağlamıştır. Öğrencilerin Türklük şuurı ile yetişmiş ve ziraat, ticaret ve sanayinin ekonomik gelişmede önemli rol oynadığını, yetişecek nesillerin akıllarında yer edinmeleri için çalışılması üzerinde durmuştur. Medreseler sadece diploma dağıtan yerler olarak görülmüştür. Bu yüzden medreselerde ki bu kopukluk milli ülkeye bağımlı Türk gençlerinin yetişmesine engel olduğu görüşünü savunmuştur (Nejat, 2001:39).

Köy halkının çocuklarını memur yapmak tek amaç olmuştur. Bu istek dolayısıyla, ziraatın ikinci plana atılmasına neden olmuştur. Ethem Nejat, köy halkının büyük bir rehavet içerisinde olduğu üzerinde kanaat getirmiştir. Bu sebeple, ziraat öğretilmemesini eleştirmekten çekinmemiştir. Osmanlı devletinin bel kemiğini oluşturan köy halkına bu dönemde ziraat eğitimi göz ardı edilmiştir. Bundan dolayı, memuriyet almak için yarışan gençler yerine, halka ziraat sevgisi aşılacak Dârümuallimînlerin gerekliliği üzerine vurgu yapmıştır. Ethem Nejat, köy muallimlerini bir program çerçevesinde yetişmesini istemiştir. Maarif Bakanlığı tarafından, kurulacak olan gezici grupların hazırlanmasını istemiştir. Türk köylerini gezerek, ziraatı özendirici yanlarını köy halkına ve çocuklarına gösterilmesini istemiştir (Nejat, 2001:39-56).

II. Meşrutiyet dönemi eğitim anlayışında önemli yer edinen Ethem Nejat'ta, maarife olan bakış açısının kesin izleri görülür. Meşrutiyet dönemi muallimlerin eğitilmesi ve köye ziraatı sevdirecek muallimlerin yetişmesini hedeflemiştir. Ethem Nejat'ın yetişmesini öngördüğü bu muallim tipolojisinin bir benzerini, İsmail Hakkı Tonguç'un kuracağı köy okullarında görmek mümkün olacaktır. Meşrutiyetten itibaren köy ve muallim aydınların temel sorunu olmuştur. Meşrutiyet aydınlarından olan Ethem Nejat, köy muallimi yetişmesi fikrini öne atan öncü isimlerden biri olmuştur. Millî Mücadele yıllarında, sosyalist fikirleri yüzünden önce Samsun'a geçmiş ardından Rusya'ya kaçmıştır. Ethem Nejat'ın eğitim anlayışının temelinde ziraat ön planda olmuştur. Bu yüzden muallimlerin, ziraatı seven bireyler yetiştirmesi üzerinde durmuştur (Nejat, 2001:39-56).

Osmanlı tebaasının tarıma verilen önemi üzerinde durması da ülkenin gelecek nesillerinin tarıma değer vermeyeceği görüşü içerisinde olmasından kaynaklanmıştır. Bundan dolayı, yetişecek çocukların köylerinde muallimler aracılığıyla kalması da amaçlamıştır. Balkan savaşları ile başlayan azınlıkların ayrılıkçı faaliyetleri onu derinden sarsmıştır. Ethem Nejat, Balkan Savaşları başladığı sırada; Almanya, Fransa ve Rusya gibi çeşitli ülkelerde bulunmuş olmakla birlikte, çok yönlü fikir dünyasına sahip isimlerdendir.

1.5. Dr. Reşit Galip ve Köycüler Cemiyeti

Reşit Galip, milliyetçilik ülküsü ile yetişmiş aydın kişiliklerden birisidir. 1911’de Askeri Tıbbiyede doktorluk okumaya başlamıştır. Öğrenimine devam ettiği yıllarda, Balkan Savaşları patlak vermiş ve gönüllü doktor olarak savaşa gitmiştir. Birinci Dünya Savaşının bitmesi ile birlikte memleketin içerisine girdiği kötü durum yüzünden, Reşit Galip ve doktor arkadaşları ile 25 Kasım 1918 tarihinde İstanbul’da, *Köycüler Cemiyetini* kurmuşlardır. Reşit Galip bu cemiyeti kendisi gibi doktor olan, Hasan Ferit Beyle, Kütahya’nın Tavşanlı ilçesine taşımıştır. Bu cemiyet kendi bünyesi içinde altı madde yayınlayarak tüzük oluşturmuştur. Bu maddeler arasında; Köylüler arasında yaşayarak vatan sevgisi güden duygularla çalışmak, maarif konusunda köylüleri bilgilendirmek, köylerde cehaletin kaldırılması ve köylüleri tıbbi yönden yardım etmek amacı gütmüştür (İğdemir’den akt. Elman, 1953:12-13).

Köycüler Cemiyeti, köylere giderek köylüleri her türlü durumda yardım etme amacı taşımıştır. Köylülerin yanında olma amacı bu dönem daha çok, ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamının yaratmış olduğu hazin vaziyetten kaynaklanmıştır. Bu cemiyet içerisine Reşit Galip’in arkadaşları; Doktor Fazıl Doğan ve Doktor Mustafa da katılarak köycülük faaliyetlerinde bulunmuşlardır (İğdemir’den akt. Elman, 1953:12-13). Bu cemiyette faaliyette bulunan bir diğer önemli isim; Halide Edip Adıvar olmuştur. Ülkenin içerisinde bulunduğu savaş sonrası kötü vaziyet karşısında köylerde, milli hislerin uyandırılması gerektiğinden dolayı *köycülük* hareketinin oluşturulmasında etken olduğu üzerinde durmuştur (Adıvar, 2014:19).

Reşit Galip, Türk Ocakları içerisinde köycülük faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu gelişmelerden dolayı Türk milliyetçiliğinin etkilerini onda bulmak mümkündür. Köycüler Cemiyetinin faaliyetlerinin doğmasındaki ana etken savaş ortamının yaratmış olduğu aydınlar arasındaki milliyetçi duygulardan kaynaklanmıştır. Reşit Galip’in Tavşanlı ilçesindeki Köycülük Şubesinde yapmış olduğu faaliyetler arasında, köy çocuklarına okuma yazma öğretmek de olmuştur (Akt. Elman, 1953:95).

Reşit Galip'in köycülüğü milli şuuru uyandırmak için köylere ulaşma amacını taşımıştır. Osmanlı devletinin, Birinci Dünya Savaşından çok ağır kayıplar vererek çıkması buna etken olmuştur. Reşit Galip bu yüzden köylere ulaştığında sadece doktorluk mesleği yapmamış aynı zamanda köylünün her türlü ihtiyaçlarına yardımcı olmuştur. Köylerin eğitilerek, geri kalmışlık seviyesinin giderilmesi ve bilinçlendirilmesi amaçlamıştır (Georgeon, 2006:56).

Reşit Galip'in, Millî Mücadele döneminde ki bu köycülük faaliyetleri vatanın kurtuluşundan ileri gelmiştir. Köycüler cemiyeti ile köylere giderek ücret talep etmeden görevini yapmıştır. Köye gitme düşüncesi, Millî Mücadele döneminde milli hislerin uyandırılması olarak görülmüştür. Köy, 'her manada iyileştirilmeli ve yükselmeli anlayışı' ile çalışmışlardır. Bundan dolayı, Reşit Galip'in köycülüğü Halkçılık ile örtüşmüştür.

Köylerde eğitimle de ilgilenmesi köyün her manada ulaşılması gereken bir hedef olduğunu göstermiştir. Bu yüzden, Reşit Galip Köycüler Cemiyeti için köyler kurtuluşun sağlanacağı tek yer olarak görmüştür. Öğrencilik yıllarında, Köylerin sorunlarını tespit ederek, *Köy Muallimleri ile Sağlık Konuşmaları* kitabını yazmıştır. Reşit Galip'in, köy sorunlarını yakından takip etmesi köylüyü yükseltmek ülküsünden doğmuştur (Akt. Elman, 1953:48-49). Reşit Galip, yapmış olduğu başarılı çalışmalarından ötürü arkadaşları tarafından, *Köycü Reşit Galip* olarak isimlendirilmiştir (Aktr. Elman, 1953:19). Reşit Galip'in, 1932'de Maarif Vekili olması ile Köy Kalkınmasını gerçekleştirecek öğretmen tipolojisi öngörülmüştür (Kafadar, 1997:294).

Reşit Galip, 1933'de *Köy İşleri Komisyonu* kurarak köye göre öğretmen yetiştirme meselesini gündeme getiren isimlerden biri olmuştur. Komisyona rapor hazırlayarak köylerin her türlü kalkınmasını öngören teklifler sunmuştur. Hazırlanan bu rapor CHP'nin devrimlerini, öğretmenler sayesinde köylere ulaştırılması hedeflemiştir. Reşit Galip, Millî Mücadele yıllarından bu yana, köyü en iyi tanıyan aydınlardan biri olmuştur. Köyü Cumhuriyet'in Devrimleriyle örtüşecek yapıya büründürmenin altında yatan en önemli etkeni, öğretmenler olarak görmüştür. Bu tasarıda öğretmen, köyü ekonomik bakımdan da kalkındırma görevi de verilmiştir (Başgöz, 1995:161-162).

Fakat, düşünölen bu köye göre eğitim fikirleri çaba olmaktan öteye geçememiştir. Reşit Galip'in uygulamalarından bir diğeri ise; Yatılı Köy Okullarının açılması olmuştur. Bu okullarda kullanılmayan boş binalar seçilerek, köy çocukların eğitilmesi amaçlanmıştır. Fakat, bu deneme Ardahan ve Adana'da faydalı görölmeyerek kaldırılmıştır (Başgöz, 1995:162-163).

Reşit Galip, 13 Eylül 1933'de Maarif Vekilliğinden istifa etmiştir. Maarif Vekilliği görevinin ardından, Halkevlerinde köycülük faaliyetlerine devam etmiştir. Reşit Galip köylüyü her manada iyileştirmenin birincil basamağının, halkevlerinde toplanacak genç kuşağın köy sorunlarına karşı ilgili hale getirmeyi amaçlamıştır. İkincil basamağını ise öğretmenler yoluyla kalkındırılması amaçlanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ilkelerini, köye götürecek olan köy öğretmenleri daima, vatanın en uç noktalarına kadar ulaşması amaçlanmıştır. Reşit Galip'in tasarladığı bu öğretmenler; ziraat, iktisadi ve sağlık gibi her türlü alanlarda donanıma sahip olmaları istenmiştir. Bundan dolayı, Türk İnkılâplarının kökleşmesi için öğretmenler birincil vazife görmüştür (Haydar'dan aktr. Elman, 1953:49).

2. CUMHURİYET SONRASI EĞİTİM VE KÜLTÜR YAKLAŞIMLARI

CHP, iktidarı döneminde gündem konusu olan köye ulaşma fikri yayın organları, *Ülkü* dergisinde ve Nusret Köymen gibi köycü aydınların ifadelerinde yer edinmiştir. Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun söylemlerinde ve parti umdelerinde köylerin kalkınması ülküsü yer edinmiştir. Bu kapsamda, çeşitli kurumlar aracılığıyla yönetici kadro söylemlerini gerçekleştirmişleridir. Halkevleri-Halkodaları köylerde şubeler açarak bu umdeleri gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Fakat, Halkevleri istenilen ölçüde başarıyı sağlayamamıştır.

2.1. Köy Kalkınması Olarak; Halkevleri-Halkodaları

CHP, 1931'de önemli kararların alındığı üçüncü büyük kongre toplamıştır. Halkevlerinin kurulması gerektiği üçüncü büyük kongrede netlik kazanmıştır. 19 Şubat 1932'de ilk Halkevleri; Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun'da açılmıştır. Halk için açılan olan bu kurumların temel hedefi halkın eğitilmesi olmuştur (Karaömerlioğlu, 2014:59-60).

Halkevleri, CHP'nin altı okunun halka ulaştırma işlevi de görmüştür. Bu doğrultuda, Halkevleri parti ideolojisiyle örtüşen kurumlar olmuştur (Yeşilkaya, 2009:113). Halkevlerinin bir diğer amacı ise, halk ile aydını bir araya getirmektir. Bu düşünce doğrultusunda aydın ve halk birlikteliği köylere kadar girecek, CHP'nin rejimi siyasi zemine oturmuş olacaktır. Bu doğrultuda, aydınlar halka ulaşmada araç görevi üstlenmiş olacaktır. Halkevleri, CHP'nin siyasi rejiminin kökleşmesi için önemli bir rol üstlenmiştir (Karaömerlioğlu, 2014:59-60).

Halkevleri, kendi bünyesine bağlı şubeler kurarak faaliyetlerine başlamıştır. Bunlar içerisinde; Dil, Tarih, Edebiyat, Folklor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri Kursları, Kütüphane ve Köycülük şubeleridir. Bu şubeler sayesinde halkla arasında ki bağ güçlendirilmiş olunacaktır. Halkevleri, bu gelişmeler doğrultusunda Tek Parti dönemine uygun kurum işlevi üstlenecektir. Şubeler, köylerde kültürel amaca da hizmet ederek, halkın her zaman yanında olduğunun imajını çizmiştir. Halkevleri bünyesinde barındırdığı bu şubeler

sayesinde halkla arasındaki kopmaz birlikteliği ortaya koymayı hedeflemiştir. Halkın, sevgisini kazanacak her hareket bu amaç doğrultusunda yapılmıştır (Yeşilkaya, 2009:113-114).

Dil, Tarih, Edebiyat ve Folklor Şubesi; Halkevlerinin milli kültürüne yönelik önemli adımı olmuştur. Bu şube sayesinde halka eğitici konferanslar verilmiştir. Halka bu şube sayesinde kültürel buluşma noktası sağlanmıştır (Yeşilkaya, 2009:114).

Köylerin en ücra noktalarına kadar giden bu şube halka, şiir yarışmaları da sunarak birliktelik duygusunu taşımıştır. Bu amaç doğrultusunda, köylerde düzenlenen şöenler ile halk türküleri kazandırılmıştır. Köylere milli kültür öğelerinin anlatılması faaliyetler arasındadır. Halkevlerinde açılan bu şube köy halkının, milli unsurunu korumada önemli noktaya ulaşmıştır. Milli bayramlarda folklor çalışmaları ve gösteriler düzenlenmiştir. Bu özel günlerde halkın hazırladığı yöresel ürünler sergilenmiştir. Halkevleri, bu şube sayesinde kültürel fonksiyonu da üstlenmiştir. Halkın her manada, kültürel öğeleri kullanarak halkla bir bağ kurma amacı taşımıştır. Tarihi eserlerin müzelerde korunması için müzecilik faaliyetleri de yapmıştır (CHP, 1946:10-12).

DR. Reşit Galip, Halkevlerinde etkin faaliyetlerde bulunan isimlerden olmuştur. Halkevlerinde yapmış olduğu söylevlerinde, milli dilin ve tarihin memleketin her köşesine kadar ulaşması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu amaç doğrultusunda, köy halkı ile milli unsuru korumak şubenin temel amacı olmuştur (CHP, 1942:76).

Sosyal Yardım Şubesi; Köylerde yardıma muhtaç kesime her türlü ihtiyaçlarını karşılamak üzere açılmıştır. Halkodalarının Afyon'da bulunan bu şubesi, ilkokul pansiyonlu öğrencilerine yardım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Halkevlerinin sosyal yardım şubesi, köyleri gezerek yardım cetvelleri hazırlamışlardır. Bu cetveller sayesinde, yardıma muhtaç köylünün ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Bu yardımlar içerisinde; kıyafet, ilaç ve yiyecek olmuştur. Bu amaçla kurulan sosyal yardım şubesi, köy halkının her türlü sorunlarını bilen şube olmuştur (CHP, 1942:17-18).

Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi; köy halkına okuma ve yazma öğretmek amacıyla açılmıştır. Bu şube sayesinde eski yazıyla okuma alışkanlığını devam ettiren köy halkına, yeni Latin harfleri ile okuma alışkanlığı kazandırmak amaçlanmıştır. Halka okuma yazmanın yanında ziraat, yabancı dil, dikiş nakış ve tarih kursları açılmıştır. Bu kurslar sayesinde, köy halkına her manada kalkındırılmak istenmiştir (Yeşilkaya, 2009:116). 1933’de Halkevi köy kursları şubesinin tespitine göre, okuma yazma kurslarına devam eden 2509 kişidir. Köy halkına İngilizce eğitimin yanında Almanca ve Fransızca da verilmiştir (Necip, 1933:112-113).

Halkevlerinde köy halkının eğitiminin önemini vurgulayan çalışmaların başında gelmiştir. Bu çalışmalar, devlet politikalarından biri olmuştur. CHP’nin Genel Sekreteri Recep Peker; “Bu asırda milletleşmek için, milletçe kütelleşmek mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak ve halkı birlikte çalıştırmak esası lazımdır.” (CHP, 1942:42). Halk Dershaneleri de bu amaç doğrultusunda faaliyetlerini yürütmüştür. Köy halkının seviyesini geliştirmek amacı taşıyan aynı zamanda çareler arayan şube olmuştur. Bu doğrultuda, halk eğitiminin araçları arasında; Resim, Müzik ve Radyo gelmektedir. Her köyde toplanacak olan konferanslarda, halka eğitimler sunulması sayesinde köy kalkınması gerçekleşmiş olacaktır (Zübeyr, 1933:152-158).

Kütüphane Şubesi; Halkevlerinin kültürel faaliyetleri içerisinde yer almıştır. Her halkevinin bir kütüphanesi ve okuma odasının bulunması mecburi tutulmuştur. Kurulan okuma odaları sayesinde, okul çağını geçmiş yetişkin köy halkının eğitimini amaçlamıştır. Bu eğitim faaliyetlerinin her köye ulaşması için, gezen kütüphaneler kurulmuştur (Karpaz, 2009:342-343). Kurulan okuma odaları aynı zamanda köy halkının sorunlarının dinlendiği ve bu sorunlara çözümler arandığı yerler olmuştur. Halkodaların, kütüphane şubesi ile halka birliktelik duygusu oluşturulmak istenmiştir (CHP, 1946:21-23).

Köycülük Şubesi (Köycüler); Türk köylüsüne yönelik kurulmuş en önemli şube olmuştur. Köy ve kent arasındaki uçurumun artmasını engellemek için kurulmuştur. Halkevleri mensuplarınca, köyler daima ülkenin taşındığı yer görevi üstlenmiştir. Bundan dolayı, şehre nazaran köylerin ihmal edildiği yer olarak görülmüştür. Köycülük Şubesi bu amaçla kurulmakla birlikte, tek gaye köyleri

kalkındırmak olmuştur. Bu doğrultuda köylerin, şehre göre en üst konumda yer almalı ve daima yüceltilmesi gerekmektedir (CHP, 1946:23).

Halkevlerinin köycülük şubesi, parti ideolojisinin bel kemiğini oluşturmuştur. Köy, şehirlere göre daima korunaklı yapıda olmakla birlikte daima yeniliğe kapalı bir yapıya sahip olmuştur. Bu sebepten dolayı köyler, değişime uğraması gerekmektedir. CHP'nin partisiyle uyumlu yapıda olan, köycülük şubesi köylü ve aydın arasındaki etkileşimin artmasından yana tavır almıştır (CHP, 1942:82).

Köycüler Şubesi, Halkevlerinin içerisinde köyü kalkındırmak ve köy adına köyün sorunlarını üstlenmek amacı gütmüştür. Köy, şehre göre sorunlarının bilinmesi gereken en önemli yer olmakla birlikte, her türlü ihtiyaçlarının karşılanması gereken yer olmuştur. Köycülük şubesinin önemli görevlerinden biri köylere gezi düzenlemek olmuştur. Bu köy gezileri, Halkevlerinin seçkin aydınları tarafından düzenlenmiştir. Bu geziler sayesinde, köyün sorunları bilinecek ve köyü her manada kalkındırmak amaçlanmıştır. Köyü, yakından tanımak için köycülük şubeleri bu gezileri küçük gruplar halinde düzenlemiştir. Geziler sayesinde halka öğüt verici konuşmalar yapılmış ve köyün her türlü sorunlarına çözüm arayışı bulunmak istenmiştir. Köy halkı için, ilaç dağıtılarak ziraat konusunda halka bilgilendirmeler yapılmıştır (CHP, 1946:23).

Bu köy gezileri köylerin sorunların çözüm bulamamıştır. Aydınların köylere olan bu gezileri şehir-köy arasındaki uçurumu belirginleştirmekten öteye geçememiştir. Fay Kirby (2018:104)'e göre:

“1933 yılında Ankara Halkevi ilk köy gezisine çıktığı zaman, birçok aydın, politikacı ve Halkevleri üyeleri, Afrika seferine çıkar gibi otobüslerle köye vardılar. Köyün her türlü ihtiyacı karşılandıktan sonra konuşmalar yapıldı. Konferansların ardından Köycü şubenin birçok üyesi, aynı otobüslerle tekrar şehre dönmek zorunda kaldılar.”

Köycüler Şubesi faaliyetlerinde yer alan üyeler bu geziler sayesinde, köyün kültürel olarak gelişimini amaçlamışlardır. Bu kültürel gelişimin, ön koşulu CHP ideolojisi ile bütünleşmesi anlamına geliyordu. Bu amaçla, köy daima geliştirilmesi gereken yer olarak görülmüştür (Karaömerlioğlu, 2014:60).

Ülkenin büyük çoğunluğunun köylülerin oluşturması, Halkevlerinin, Köycüler Şubesi faaliyetlerine yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu sebeple, Köycüler Şubesi adeta köyün, sözcülüğünü yapacaktır. Köyün her sorunu çözülmesi gereken temel sorun niteliğini taşımıştır. Cumhuriyet'in ilanından bu yana köyü hedef alan politik yaklaşım, '*köylüyü efendimiz yapmak*' söylemini temel şiar olarak kabul etmiştir (Necip, 1933:113). Köycüler Şubesi de bu amaç doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüştür.

Milli Şef İnönü, yapmış olduğu konuşmalarından birinde, Halkevlerinin her manada köy halkını şuurlu millet yapma amacı taşıdığına vurgu yapmıştır. İsmet İnönü, Halkevlerinin birincil vazifesini ilmi ve iktisadi sorunlarının ele alınması olarak görmüştür. Milli Şef, Halkevlerini milletin toplanma yeri olarak ifade etmiştir (CHP, 1942:9-15).

Halkı tek çatı altında birleştirme şuuru, Halkevlerinin mihenk taşı olmuştur. Halkevlerinin muhtarlar için açtıkları eğitici kurslarda aydınlar ve memurların aracılığı ile köy halkına; köy kalkınması, köy kanunu, hayvan yetiştirilmesi ve temizlik konularında bilgilendirme yapılmıştır. Bu sayede, köy halkı için çeşitli eğitici faaliyetlerde bulunulmuştur (CHP, 1946)

Köylere gidilmesi ve köyün yükseltilmesi ülküsü dönemin yönetici kadrosu için amaç teşkil etmiştir. Bu sebeple, CHP'nin her söylevinde yönetici kadronun, Halkodalarına yükledikleri misyonu görmek mümkündür. Recep Peker'in bir diğer söylevinde; "Halkevleri, birbirini anlayan ve büyük olaylarda birbirine dayanan bir kütle yaratmalıdır. İnancı bir, sükunu bir, heyecanı bir kütle..." (CHP, 1942:51). Halkevlerinin sayesinde artık, köyün önemine yapılan her vurgu dönemin yönetici kadrosunun konuşmalarında yer bulmuştur.

Halkevleri üyeleri, köylerde düzenledikleri folklor çalışmaları ile köyün kültürel değerlerine olan bağları ortaya çıkarılmasına özen gösterdiler. Bu yüzden, köyün kendi kültürüne ait gelenek görenekler, bayramlar ortaya çıkarılmak istenmiştir. Bu sayede, köy ile şehir arasında ki bağların kopmasına engel olunmak istenmiştir. Köycüler Şubesi bu amaçla, Halkevleri içinde en faal çalışmalarda bulunmuştur. Köycüler Şubesi üyeleri, köy ile şehrin her manada eşit

olmasından yana olmuşlardır. Bundan dolayı, köylere eğitim, sağlık ve sosyal yardımların yapılması önemli bir konu olmuştur (Karaömerlioğlu, 2014:66-68).

Halkevleri, üyelerinin köylere düzenledikleri bayramlar sayesinde köyle, kaynaşmanın sağlanması amaçlanmıştır. Bayramlarda köylerde kurulacak olan kutlama meydanlar ile kültürel birlikteliğin sağlanması hedeflenmiştir. Halkevlerinin kültürel bağların kuvvetlenmesi açısından köy bayramlarını düzenlemesi, CHP'nin de katılması ile olmuştur (Karpaz, 2009:334).

Halkevleri, yapısal olarak Türk Ocakları ile benzerlikler göstermiştir. Halkevlerinde görülen sosyal yardım, köycülük şubelerinin bir benzerini, Türk Ocaklarında da görmek mümkündür. Türk Ocaklarının kapanmasının ardından, ocaklar binalarını Halkevlerine devretmiştir (Başgöz, 1995:196). Halkevleri, yaptıkları faaliyetler neticesinde etkinliğini istediği ölçüde sağlayamamıştır. Bunların nedenleri arasında ise, halkevlerinin üyeleri adeta köy sorunlarına uzaktan izleyici konumunda yaklaşmıştır.

Halkevleri üyeleri, köyün gerçeklerini bir nebze anlayabilmiştir. Bu nedenle, aydınlar köyü konferanslarla ve şubeler ile kalkındırmanın köyün sorunlarına kalıcı çözümler üretileceğini düşünmüşlerdir. Fakat, köy halkının büyük çoğunluğu eğitim, sağlık ve geri kalmışlıktan kurtulamamıştır. Halkevleri, CHP'nin köyü kalkındırma ülküsünden öteye geçememiştir (Başgöz, 1995:200-202).

CHP, 1930'dan itibaren devletin kontrolünde sanayileşme çabalarında bulunmuştur. Bu istekle birlikte, CHP yönetimi ideolojisini köylerde perçinleyememiş olmasından dolayı endişeli bir siyaset izlemiştir. Halkevleri şube üyelerinin ve yönetici kadronun, köylere yaptıkları ziyaretler ile bu amaç gerçekleştirilmek istenmiştir. Ülkede, köye yönelik ne tam manasıyla dönüşüm gerçekleştirilebilmiş ne de kökten çözümler üretilebilmiştir. Bu yüzden, siyasi kadronun Halkevleriyle ulaşmak istediği amaç tam manasıyla gerçekleşememiştir (Karaömerlioğlu, 2014:84-85).

Halkevleri, CHP'nin köylere uzanma uygulamalarından biri olmasa da çok uzun süreli devam edememiştir. Köylerde siyasi, kültürel olarak gelişimi amaçlamış olsa da siyasi bürokratin gözünde köy gerçeği tam olarak

anlaşılamamıştır. Halkevleri, Demokrat Parti döneminde kapatılarak kurumlara son verilmiştir (Yeşilkaya, 2009:117).

Halkevleri ile gerçekleştirilmek istenen hedefler, dönemin parti ideolojisiyle örtüşmüştür. Her ne kadar Halkevleri şubeleri aracılığıyla köylere getirilmesi amaçlanan her türlü yenilik, köy halkının zihinlerinde pek de mana ifade etmemiştir. Halkevleri, şehir halkı ile köy halkını birleştirme amacından öteye geçememiştir (Karaömerlioğlu, 2014:81).

2.1.1. Tek Parti Rejimi Ve Köycülük İle Örtüşen; Ülkü Dergisi

Halkevlerinin yayın organından biri olan *Ülkü* dergisi, Şubat 1933'te ilk sayısı çıkmaya başlamıştır (Varlık, 2009:268). Recep Peker, *Ülkü Niçin Çıkıyor?* başlıklı yazısında, bu derginin çıkış amacını açıklamıştır:

“...Ülkü karanlık devirleri arkada bırakarak aydınlık bir yolda giden neslin heyecanını beslemek için, cemiyetin kanındaki inkılâp unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıklaştırmak için...Ülkü, bu büyük yolda kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliği yapmak için...Ülkü milli dile, milli tarihe, milli sanatlara ve kültüre hizmet için. Ülkü, bütün bu gayelere hizmet yolunda çalışan, Halkevlerinin ruhundaki harareti yazı vasıtasıyla yaymak için çıkıyor.” (Peker, 1933:1).

Ülkü dergisi ilk sayısında, halka inkılapları sevdirmek ve büyük ülkü olan halkın sevgisini kazanma amacı taşıdığını ortaya koymuştur. Ülkü dergisinin ismini, Mustafa Kemal Atatürk koymuştur. Ülkü dergisi eskiyi yok sayarak halka yeni rejimin tohumlarının ekildiği bir dergi olmuştur (Varlık, 2009:268-269).

Ülkü dergisinin, idari sorumluluğu 1933'te Recep Peker'de olmuştur. Recep Peker idaresindeyken Ülkü dergisi, siyasi çizgiden çıkmamıştır. Ülkü'de yayınlanan yazısında halka ulaşılması gereken bir hedef olarak görmüştür. Halk yapılan her yeniliklere zoraki açık olmalıdır izlenimi, Ülkü dergisinde hissedilir boyuta ulaşmıştır. Bu yüzden, Ülkü dergisi köyü hedef alan dergi olmuştur (Karpaz, 2009:335).

Recep Peker, Ülkü dergisinde yazar kadrosuna ücret verilmeyeceğini ve ticari bir amacı olmadığını daha ilk sayısında duyurmuştur (Peker, 1933:1). Bu yüzden Ülkü Dergisi, CHP'nin siyasi çizgisinden çıkarılamayacağını izlenimi de yaratmıştır. Ülkü dergisi, Halkevlerinin tek yayın organı olmamakla birlikte, CHP'nin siyasi ve kültürel izlerini yansıtmıştır.

Halkevi yayınları, CHP'nin izlemiş olduğu siyasi çizgide yayınlar yapma zorunluluğuna tutulmuştur. Ülkü dergisi de Tek Parti dönemi siyasi havasını yansıtan en gözde yayınlardan biri olmuştur. Ülkü dergisi yazılarında en önemli işlenen konu arasında köy ve köyün sorunları olmuştur. Bunun yanında siyasi, kültürel, sosyal, edebiyat ve tarihi konulara yer vermiştir. Bu yüzden Ülkü'de köyün sorunları çözülmesi gereken birincil problem olarak görülmüştür. Ülkü dergisinde köyü özendirici ve bağları kuvvetlendirici hikâye yer bulmuştur.

Köy, her manada dönemin yönetici kadrosunun, Ülkü dergisi aracılığı ile ulaşılması gereken bir araç işlevi görmüştür. Bu gelişmeler doğrultusunda, Ülkü dergisi köy hayatını anlatan ve köyü en geniş manasıyla tasvir eden konuların işlenmesini ve genç yazar kadrosu yetiştirmeyi hedeflemiştir. Cumhuriyet'in ilkeleri doğrultusunda ilerleyeceğini ve bu yazar kadrosunun, parti ideolojisi ile çatışmayan niteliğe sahip olunması da istenmiştir (Karpaz, 2009:336).

Recep Peker, Ülkü dergisinde Halkevlerinin sesi olacak genç kitleye ihtiyaç duymuştur. Ülkü dergisinde yayımlanan yazısında bunu görmek mümkündür; “Bugünkü Türk münevverlerini, kendi cemiyetlerini aydınlatacak, yükseltecek, kuvvetlendirecek, tek tek olmaktan kurtarıp kütleleştirecek hizmet için Halkevlerine çağırıyoruz.” Bu genç kitleye yüklenen görev aynı zamanda halkı her manada birbirine bağlayıcı rol üstlenecektir (Peker, 1933:2).

Ülkü dergisinde, Osmanlı devletinden devralınan Türk köylerinin değişimini hedefleyen yazılar bulmak da mümkündür. Cumhuriyet rejimin köylerde perçinlenmesi için adete eskiyi yok sayan tavır dikkat çeken unsurlardan biri olmuştur. Ülkü dergisinde yazarlarından olan Osman Halit'e göre, “Osmanlı devletinde, köy halkının vergisini veren, askerlik görevini yerine getiren ve padişahın sözünden çıkmayan kitle” olarak görülmüştür. Halkevleri üyelerince, Osmanlı devletinden bu yana köye yüklenen bu algının değişmesi gerekmektedir.

Halkevleri bu amaçla Cumhuriyet ülküsünü köylere kadar taşıyacak ve değişimi sağlayacak algıyı oluşturma hedefi gütmüştür (Halit, 1933:290). Halkevleri ile köylere yüklenen misyon, Ülkü dergisinin yazar kadrosu sayesinde ortaya koyulmuştur.

Ülkü dergisinde, aynı zamanda köylerde yaşanan salgın hastalıklar ve köylülerin sağlık durumlarını içeren yazı bölümlerine de yer vermiştir. Bu salgın hastalık konularında köy halkının bilinçlenmesi için köylü için her yardım faaliyetlerinde bulunulmuştur. Cumhuriyet öncesi, kendi kaderine terk edilmiş olan köyler, yapılan yardım faaliyetleri ile sık sık dile getirilmiştir. Bu faaliyetler sayesinde, köy kendi kaderinden kurtarılmış aynı zamanda köycülük devlet politikası haline gelmiştir (Köymen, 1933e:251-252).

Köycüler Şubesi bünyesinde yapılan bu faaliyetler, köyü her manada ön planda tutan çalışmalardan biri olmuştur. Ülkü dergisinde, Ankara Halkevi Köycüler şubesinin yapmış olduğu bu faaliyetlerinden sık sık bahsedilmiştir. Köycüler Şubesinin köylerde ziraat hakkında araştırmalar yapılarak köy halkının ziraat eksikleri anlatılmıştır. Köycüler Şube üyeleri, bu araştırmaları Ülkü dergisinde rapor halinde sunmuştur. Ülkü dergisinde işlenen her mesele köy üzerine olmakla birlikte daima köyü kalkındırma izlenimi de yaratmıştır (Anonim, 1933a:63).

Ülkü Dergisinde, Cumhuriyet İnkılâplarının köylere yerleşmesini hedefleyen halkın eğitimi konusu önemle bahsedilen konulardan biri olmuştur. Milli değerlerine bağlı ve vatanperver nesillerin yetişmesi için inkılap terbiyesi zorunlu görülmüştür. Bu milli görevi üstlenecek olan öğretmen meselesi, işlenen konulardan biri olmuştur. Öğretmenlerin üstlenmiş olduğu görevler arasında, vatandaşlık şuurunu öğrencilere aşılamdır. Bu yüzden öğrencilere yurt bilgisi ve vatan sevgisi dersleri verilmesi gerektiği üzerinde durulan konulardan biri olmuştur (Saffet, 1933:105-114).

Tarih derslerinin bu amaçla vatandaşlık bilinci ile nesillerin yetişmesi üzerinde önemli etkidir. Bu amaç doğrultusunda, okullarda öğretilmesi gereken derslerin önemine yapılan vurguyu dönemin yazılarında görmek mümkündür. Cumhuriyet rejimine bağlı bireylerin yetişmesinin ön koşulu olarak, öğrencilerde milli ve vatani duyguların uyandırılması amaçlanmıştır. Bu ülküyü gerçekleştirecek öğretmenler için kurslar açılması üzerinde değinilen konulardan biri olmuştur. Ülkü dergisinde, öğretmenlere yüklenen roller ve öğretmenlerin inkılâp terbiyesini nesillere taşınmasında önemli sac ayağı olmuştur (Saffet, 1933:105-114).

Ülkü dergisinde, milliyetçilik işlenen en temel konulardan biri olmuştur. Türk topluluklarını birleştirici unsur olma özelliği üzerine sıklıkla durulan mevzu olmuştur. Bu sebeple, Halkevleri köylerin vahim durumu karşısında milli duyguları uyandıracak ve şuurlu millet olma bilincini köylere kadar götürecek kurumlar olmuştur (Anonim, 1933b:216-224).

Cumhuriyet kurucu kadrosu, gerçekleştirmiş oldukları inkılâplar karşısında değişimi köylerden başlatmışlardır. Ülkü dergisi yazar kadrosu, milliyetçilik duygusunun körüklenmesi için milliyetçilik şuurunun önemine vurgu yapmışlardır. Halkevleri, genç nesle milliyetçi duyguların yeşermesi için gençleri kendi bünyesine davet edici yazılara yer vermiştir; “Türk gençleri, Halkevleri sizin öz evinizdir. Oralara gelin, millete, memlekete hizmet için elinizden hangi hayırlı iş geliyorsa onun şubesine girin.” (Anonim, 1933c:224-225). Ülkü dergisindeki bu davetkâr yazılar sayesinde gelecek nesillere, milliyetçilik duygusu ile yetişmesi ve hizmet etmesi mesajı da verilmiştir.

Ülkü dergisinde, Atatürk İnkılâplarından övgüyle bahsedilmiştir. Cumhuriyet rejiminin, köy halkının zihinlerine yerleşmesini hedeflemiştir. Bunun yanı sıra Kurtuluş savaşı kronolojisine yer vererek, milli bellek şuru oluşturma amacı da taşımıştır. Ülkü dergisinde, işlenen her konu Türk köylerine ulaşma amacı taşıyan bir uygulama olmuştur (Anonim, 1933c:224-225).

Ülkü’de halka sanat sevgisinin aşılması amacıyla resim müzelerinin açılmasını önermiştir. Ülkü dergisi yazarları, bu sayede Türk köylerinde sanat sevgisi aşılamayı hedeflemiştir (Sami, 1933:302-305). Cumhuriyet rejimi kurulmasından itibaren, Türk köylerinin yükseltilmesi için uğraşmıştır. Bu değişimi sağlayacak asıl unsur ise sanat, edebiyat ve folklorik çalışmalarda görülmüştür. Halkevleri daima Türk köyleri ile kültürel bağların korunduğu mesajı da içermiştir (Sami, 1933:306).

İsmet İnönü’nün nutuklarının da yer bulduğu dergide köy halkının iktisadi hayatının düzeltilmesi için çalışılmalar yapıldığından bahsetmiştir. Cumhuriyet umdelerinin köylerde vücut bulması için, iktisadi hayatın iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Ülkü’de iktisadi-devletçiliğin izlerini görmek de mümkündür. İsmet İnönü’nün nutkunda köyler odak noktası olmuştur; “...mesleğimiz,

topraksız köylüye kendi malımız yapacağımız tarlasında çalışma imkânı hazırlamaktır.” Bu amaç doğrultusunda köylerin iktisadi sorunları çözülmesi gereken birinci meselelerden biri olarak görülmüştür (Köymen, 1933f:356-359).

Ülkü dergisi işlediği konular itibariyle, Tek Parti ideolojisini gözler önüne seren yayın organı olma özelliğini korumuştur. Halkevleri, halkın sorunlarını çözüme ulaştıracak kurum olma algısı yaratmıştır. Halkevleri üyeleri, köy halkı ile iletişimi sağlayacak en önemli yayın organına ihtiyaç duymuştur. CHP iktidarı dönemi boyunca bu dergi önemli yayın organı olma özelliğini korumuştur.

Kendi siyasi çizgisinden çıkmayan yayınlara ve yazar kadrosuna dergide yer vermiştir. CHP, seçkini tarafından köyler daima dikkat çekilen yer olma özelliği göstermiştir. Bu sayede, köyler devletin siyasi meşruiyetini sağlamlaştırmada önemli konum arz etmiştir. Köyler sosyal, iktisadi ve kültürel olarak geliştirilmesi gereken yerler olarak görülmüştür. Ülkü dergisi de dönem boyunca köy halkına ulaşmada önemli yayın organı olma özelliğini korumuştur (Karpata, 2009:340).

2.1.2. Köy ve Köy Sorununa Eğilim Köycü Kişilik; Nusret Köymen

Tek Parti Dönemi, köylere verilen siyasi önemin yükselişe geçtiği dönem olmuştur. Bu nedenle, Halkevleri siyasi ve kültürel yönleri de olan kurumlar olmuştur. Halkevlerinin yayın organlarından biri olan Ülkü dergisinde, köyü anlayan ve yakından tanıyan yazarlara ihtiyaç duyulmuştur.

Nusret Köymen, köyün her türlü sorunlarına değinen isimler arasında yer almıştır. Köylerin, şehirlere nazaran eksik kalmış yönleri arasında, iktisat olmaktadır. Köyler, kentlere göre siyasi ve kültürel değişimin en yavaş sağlandığı yerler olmuştur. Tek Parti iktidarı boyunca, ‘köycülük’ devlet politikası haline gelmiştir. Devletin uygulamış olduğu, bu politik yaklaşım neticesinde çareyi aydınlar yoluyla köylere gitmekte bulmuşlardır. Köylere götürülecek olan her türlü yenilikçi yaklaşım, köyleri kalkındırma söylemine dayanmıştır. Köylerin, kalkınmasında aranan birincil koşul, köylerin iktisadi sorununa çözüm aranması olmuştur (Karaömerlioğlu, 2014:66).

Nusret Köymen, köylerin devlet eliyle iktisadi olarak da iyileştirilmesi gerektiği üzerinde durarak, köylerin kalkınmasında tek yönlü çare arama taraftarı olmamıştır. Köymen yazılarında, halkçı uygulamaların devlet kalkındırılması ön önemli sac ayağı olduğuna vurgu yapmış, köylerin önemine dikkat çekmiştir (Köymen, 1933a:185-186). Köymen, köylerde Halk Dükkanlarının kurulmasını istemiştir. Dükkanlar sayesinde, köylerin her türlü gıda ve giyecek ihtiyacının karşılanması gerektiğine değinmiştir. Köymen, kurulması öngörülen dükkanlar ile köy-şehir arasında açılan derin uçurumun kalkacağını düşünmüştür. Köyler eğitim, iktisat ve kültürel yönden kalkınmanın sağlanacağı yerler olarak görülmüştür (Köymen, 1933b:271-273).

Halk Dükkanlarında halkın kendi eliyle üretmiş olduğu, araç-gereçlerin satılması amaçlanmıştır. Bu sayede, köylerden çıkacak her ürün bu dükkanlarda satılmak için yer alacaktır. Burada ki amaç devletin eliyle, kendi iç ekonomik dinamiğini korumak amaç olmuştur. Köymen, Halk Dükkanlarının siyasi terbiye ve eğitim yönü üzerinde geniş açıklama yapmıştır. Dükkanlar, aynı zamanda köylünün toplanacağı yer olan halk mektebi işlevi de olacaktır. Bu dükkanlara; kitap, gazete, afiş, gramofon, radyo ve yazı makinesi konularak halkın eğitim seviyesinin arttırılmasını hedeflemiştir. Köymen, dükkanların kurulması istenen siyasi rolünün de olduğu üzerinde durmuştur:

“Halkı devlete, fırkaya, münevvere ve köylüyü şehirliye ısındırmak. Dünyanın her tarafında halk için devlet; vergi alan, asker alan ve şu veya bu işi yasak eden ve dediklerini yaptırmak için elinde jandarması olan kuvvetten başka bir şey ifade etmez. Fırka ise memlekette kendi borularını öttürmek için birkaç kişinin bir araya gelmesi demektir. Köylerden alınan vergilerle şehre apartmanlar yapılır...” (Köymen, 1933b:272-273).

Halk dükkanlarının üstlenmiş olduğu bu işlev sayesinde köy- kent, parti-halk arasında soğukluğun eritilmesi hedeflenmiştir. Köyler, bu açıdan kentlere nazaran ulaşılması istenen en önemli yer olmuştur. Köymen, köylerin sorunlarını en iyi çözümleyen köycü aydınlardan biri olmuştur.

Nusret Köymen, *halk terbiyesi* adlı makalesinde köylerin eğitim ve ekonomik durumuna değinmiştir. Mektepler, memur ve mesleki yeterliliğe sahip öğrenci yetiştirmek üzerine kurulmuştur. Bu nedenle, yetişkinlerin eğitimini esas alan terbiyenin olmayışı büyük eksiklik olarak görmüştür. Halkın eğitimini esas alan, eğitim anlayışının getirilmesini zaruri bulmuştur. Bu yüzden, köylerin

kalkınamamasının altında yatan etkenler arasında, iktisadi çöküşe bağlamıştır. Köylerin büyük çoğunluğunun içinde bulunduğu bu geri kalmışlık durumunu en iyi bilen kendisi olmuştur. Köymen, köylerin içinde bulunduğu vahim durum karşısında tespitler yapıyor ve çözümler üretilmesi gerektiğine değiniyordu:

“...Türkiye, köy ve köylü memleketidir. Köyleri ufak, dağınık ve geridir. Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğu okuma yazma bilmez. Maarif Teşkilatı bütün halkı okutmak için yeterli değildir. Türkiye’de siyasi ve iktisadi menfaatler çarpışır vaziyettedir. Türkiye’de devlet bütçesi azdır...Türkiye ilerlemek için garp medeniyetine muhtaçtır. Halk Terbiyesinin yolları düşünülürken bu gibi noktaların her birini itibara alınmak icap eder...” (Köymen, 1933c:18-19).

Köylere; okul, kooperatifler ve kitap odaları yapılarak kültür seviyesinin artırılması gerekiyordu. Bu aynı zamanda, köy ile devletin arasında kopmaz bir bağın kurulması anlamına gelmiştir. Nusret Köymen’in köylere yöneltmiş olduğu aşırı ilgiyi, makalelerinde görmek mümkündür. Türk köylerinin, gelişmesinde gerekli olan ihtiyaçların başında eğitimi görmüştür. Köy halkına yol gösterecek, *Köy Rehberlerine* ihtiyaç olduğuna vurgu yapmıştır. Nusret Köymen’in, rehberler sayesinde köylerin maddi ve manevi olarak kalkındırmayı amaçlayan projelerinden biri olmuştur (Köymen, 1933ç:118-120).

Rehberler, köylerde öğretmen misyonuna sahip olacak ve bu amaç doğrultusunda çalışacaklardır. Köymen’in belirtmiş olduğu köy rehberleri projesi ile köyün iktisadi sorunlarına da çözüm aranmıştır. Bu doğrultuda, rehberler aracılığıyla köylerde küçük el tezgâhları açılabilme imkânı da sağlanmıştır. Aynı zamanda, rehberler köylerde kütüphane ve ders odası açma görevi de üstlenmiştir. Köymen’in üstlenmiş olduğu köye yönelik her girişim köyün kültürel ve ekonomik düzeyini arttırma amaçlı olmuştur. Köymen’in fikirlerinde, köylerin eğitimi en önemli sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Rehberler adeta köylerde, kültür aşılایıcısı rolü üstlenmiştir (Köymen, 1933ç:118-120).

Nusret Köymen, köy rehberlerinin yetişmesi için öncelikle, *Köy Rehberleri Mektebi* açılmasını söylemiştir. Bu sayede, daha sistematik olarak köylerin sorunlarına çözüm bulunacağını savunmuştur. Bu mekteplerde, yetişecek olan rehberler; ticaret, ziraat, muhasebe ve iktisat eğitimi almaları gerekirdi. Köymen’in, Köy Rehberleri Mektebinden mezun olacak en başarılı olan öğrencilerden seçilenleri; Danimarka, Sovyet Rusya, Amerika gibi ülkelere yollayarak üst düzey eğitim

almalarını istemiştir. Köy Rehberlerinin, göreve başlamaları ile birlikte kendilerine ait, *Köy Rehberleri Mecmuası* çıkarmalarını istemiştir (Köymen, 1933ç:120-125).

Köymen'in bu proje ile, ülkede halkçılık ve köycülük fikrini eyleme dökülmesini ısrarla savunanlardan olmuştur. Bu sayede, köycülüğü, eğitim programı haline dönüştüren isimlerden biri olarak karşımıza çıkar. Köy Rehberler Mektebi projesi ile köylerin iktisadi ve eğitim sorunlarına dönemine uygun çözüm arayışlarına giren yaklaşımlardan biri olmuştur. Her ne kadar proje olarak kalsa da köylere yönelik ortaya atılmış önemli köycü söylemlerden biri olmuştur (Köymen, 1933ç:120-125).

Nusret Köymen, *Ülkü* dergisinde gençleri köylere özendirici yazılarda yazmıştır. Köymen'in savunduğu düşünceler arasında gençler önemli noktaya sahip olmuştur. Köymen, muallimlerin ve gençlerin köylerin milli dokusunun korunmasında misyoner görevi üstlenmeleri gerektiğinden dem vurmıştır. Bu adeta köy gerçeğini bilen ve köyün kendi has dokusunu korunması amaçlı bir fikir olarak kalmıştır. Köymen'de gelecek kuşakların milli ülküye bağlı olarak yetişememesi endişesini görmek mümkündür (Köymen, 1933d:150).

Bu yüzden ülkenin içinde bulunduğu, ekonomik sorunların çözülebilmesi gerçeğini köylerde, yetişecek nesillerde aynı zamanda öğretmenlerde aramıştır. Köymen'in, gözlemlerinde köy sorunlarına bakış açısını görmek mümkündür; "Türkiye'nin her köyünde böyle bir muallim, böyle bir genç bulunsa memleketin birçok meselelerin halline doğru kuvvetli bir adım atılmış olur." (Köymen, 1933d:150). Nusret Köymen, köylerin ülkenin geleceği için mihenk taşı olduğunu vurgulayarak, ülkenin gerçeklerine temas etmiştir.

Köymen, milli bayramların ülke birliği için önemli noktada yer almakla birlikte halk terbiyesini köylere yerleştirme amacı taşımıştır. Köylere, aydınlar yoluyla inkılapların kökleşeceği fikri üzerinde durmuştur. Köymen'de, milli bayramların köylerde yaratacağı etkiyi çözümleyen yaklaşımını görmek mümkündür:

"Bu Türk tarihinde, belki dünya tarihinde, halkla devleti ve fırkayı şehirle köyü en candan kucaklaştıran en geniş ve derin bir heyecan fikir dalgası olacaktır. Bütün Türk münevverlerine düşen vazife Türk İnkılabını en uzak köşelere, en karanlık ruhlara, en sarp kafalara yaymak için bu dalganın gücünden istifade etmektir. Milli bayramlar, milli birliği yaratma yolunda en faydalı amillerdir." (Köymen, 1933e:250).

Köymen'e göre, bu amaç doğrultusunda köylerde milli hisler uyandırılacak köy ile fırka arasında uzlaşmacı bir tavır alınmıştır (Köymen, 1933e:250). Köymen köy halkını en içten canlandıracak itici gücü öğretmenler olarak görmüştür. Halka aşılacak olan kültür, öğretmenler aracılığıyla olacaktır. Köymen bunu ifade ederken köylere yaptığı realist açıklamalarında görmek mümkündür; "...İnkılâbı muhitlere yayacak köylere sokacak, köylüyü kafası işler insan haline sokacak muallimler ve talebelerdir." Köymen, köylerde yaratacak bu etkiyi öğretmenlerde ve yetiyecek öğrencilerde görmüştür. Bu sayede dönemine uygun, köyün eğitilmesini çözümleyen yaklaşımlar sergilemiştir. Köylere gidecek olan öğretmenler, milli bayramlarda köy ile devletin kaynaşmasını sağlayacak güç unsuru olmuştur (Köymen, 1933e:251).

Halkın, kaynaşık olması kültürel ve siyasi birlikten geçmekteydi. Köymen, köy ile şehir arasında uçurumun yaratılacağı endişesi de taşımıştır. Bu doğrultuda köyler unutulmuşluk hissiyatından çıkartılması amaçlanmıştır. Köylere yol gösterecek olan aydınlar, köylerden kopuk olmamalıydı. Köymen'in fikri dayanaklarını oluşturduğu halk terbiyesi bu amacı taşımıştır. Halkı bütün olarak ele almış olup köy ile şehri bütünleştirici unsur olarak görmüştür. Köymen'in fikri zeminini oluşturan köy algısı onun yazılarında kendini göstermiştir. Türk rejiminin dayanaklarından biri olarak, köy halkının eğitilmesi tek çare olmuştur. Bu yüzden, dönemine uygun köy algısına dikkat çekmiştir (Köymen, 1933g:381).

Nusret Köymen'in çizmiş olduğu köy perspektifi, diğer ülkelerde de yaşanan bir gelişme olmuştur. Köylere yönelik tasarlanan bu uygulamaları, Meksika'da da görmek mümkündür. Meksika'da 1920 tarihinden sonra köycülük hareketinin ortaya çıkması ile beraber devletin, köye yönelik politik yaklaşımlar uygulamasına neden olmuştur. Meksika köylerinde, topraksız çiftçilerin toprak talep ederek köylerde ihtilal başlatmışlardır. Bu gelişmelerin ardından Meksika, köylere yönelik ideolojik yaklaşımlar uygulama yoluna gitmiştir (Köymen, 1934:416-419).

Köymen, köylerin devletten kopuk bir yapıda olamayacağı izlenimini çizerek köyün önemine vurgu yapmıştır. Köymen, 1933 Türk köylüsü ile Meksika köyleri arasında benzerlik olduğuna dikkat çekmiştir. Meksika köylerinin de dağınık ve küçük olmasının yanında çoğu kez istilaya açık hale getirmiştir.

Meksika'nın devlet olarak kurumsallaşmasının ardından köylere yönelik atılımlar gerçekleştirmiştir. Kendi içinde kaynaşık, halk kütlesi meydana getirmek en belirgin adımlardan biri olmuştur (Köymen, 1934:416-419).

Köymen, Meksika örneğini vermesi ile birlikte köy gerçeğini dünya üzerinde yaşanan gelişmelerle de örneklendirmiştir. Meksika köylerinde başlatılan köy ve eğitimi seferberliğinin, Türk köylerine de örnek teşkil edeceğine dem vurmuştur. Meksika köylerinde uygulanan ilk gelişmelerin başında, köy mekteplerinin yapılması olmuştur (Köymen, 1934:420-422).

Meksika'da mektep binalarının yapılmasında bütün köy halkı birlikte gerçekleştirmiş olup köyün maddi olumsuzluklarına karşı koyulmuştur. Bu sayede köyde imece usulü okullaşma oranı artmaya başlamıştır. Meksika'da köy halkının kendi emeği ile kendi okullarını yapması, köy tablosunu ortaya seren gelişmelerin başında gelmiştir. Meksika köy okullarının yapımı bittiği zaman kapılarının üzerlerine *Halkın Evi* manasına gelen, *Casa Del Pueblo* tablosu asılırdı. Meksika'da uygulanan bu gelişme, Türkiye'deki Halkevleriyle benzer nitelik taşımaktadır (Köymen, 1934:420-422).

Meksika'da kurulan bu okullarda aynı zamanda köy halkına ziraat eğitimi de öğretilmiştir. Bunun yanında kütüphanesi, tiyatrosu, marangoz atölyeleri ve müze salonları açılırdı. Köy halkının, eğitilmesi için açılan bu okullarda gece gündüz eğitim faaliyetlerine devam edilmiştir. Köy okuma odalarında, köy halkını bilgilendirici seminerler verilirdi. Köymen, Meksika köylerini, adeta eğitim ve kültür reformu örneği olarak vermiştir. Köy halkı, kendi iç dinamikleri ile kalkınma teşebbüsü göstermiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, Meksika halkının kendi okullarını, kendileri yapma yoluna itmiştir (Köymen, 1934:422).

Meksika, köy halkını eğitecek öğretmeni bulma konusunda da sıkıntılar yaşamıştır. Ülkede yaşanan ekonomik olumsuzlar öğretmeni yetiştirme konusunda en önemli sorunu teşkil ediyordu. Bu yüzden Meksika'da köy okullarından yetişecek öğrenciler yoluyla köyü canlandırma yolu bulmuştur. Nusret Köymen, Meksika'da köylerinde yetişen öğretmenlerin profilini çizmiştir:

“...Köy mekteplerinden seçilen istidatlı çocuklar bu mekteplerde köy muallimi olarak yetiştirilmektedir. Tecrübe göstermiştir ki, şehirde yetişen muallimler, köy şartlarına uymakta güçlük çekmektedirler. Şehirli ile köylü arasındaki uçurum, çok

derindir. Muallimleri köy çocuklarının arasından seçmenin bir faydası da köyün istidatlı gençlerine onları manen ve maddeten tatmin edebilecek bir faaliyet sahası açması ve bu suretle onları şehre gitmek temayülünden korumasıdır.” (Köymen, 1934:422-424).

Nusret Köymen, Meksika’da uygulanan halk eğitimi üzerinde itinayla durmuştur. Bu sayede köylerde uygulanan eğitim seferberliğinin dünyada bir benzeri olduğuna vurgu yapmıştır. Türkiye’de ki Halkevleri uygulamasının hemen hemen benzer nitelikler göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Köymen, Türkiye’de uygulanan Halkevlerinin köylüye mal edilemedikçe ülkenin gelişmesinin imkânsız olacağını ileri sürmüştür (Köymen, 1934:416-424).

Köymen, Türkiye’de uygulanan, Halkevlerini eleştirerek hatalı yönleri olduğunu gözler önüne sermiştir. Eğitimin, siyasi ideolojilerden uzak tutulması gerektiği ve parti politikalarına mal edilmesinin yanlış izlenen bir yol olduğunu savunmuştur. Eğitimin, parti politikalarından ayrı yürütülecek bir mesele olduğuna dikkat çekmiştir. CHP’nin bina ve alet temin ederek, merkezden gönüllü olarak bulduğu öğretmenlerle eğitim meselesinin çözüleceğinin zannedilmesinin en büyük hata olduğunu savunmuştur. Halkevlerinde gönüllü olarak çalışan bu üyeler için:

“...CHP Halkevleri arasında zaman zaman başarılı işler yapmışlarsa bunlar halk eğitiminde fitri istidat sahibi kimselerin, fedakârlığı sayesinde olmuştur. Nitekim başarılı adamını kaybeden, Halkevlerinin sönük duruma düştükleri ve hatta halkı kendilerinden soğuttukları görülmüştür...” (Köymen, 1952:30-31).

Halkevleri merkezi yönetiminin, git gide artan disiplinsiz tavrı en bariz hatalardan biri olmuştur. Bununla birlikte, Halkevlerinin eksiklerinden bir diğeri, ekonomik kalkınmaya yönelik atılımlar gerçekleştirememiş olmasıdır. Halkevleri, aşırı devletçi parti ideolojisi taşıdığı halde bireylerin iktisadi kalkınmada üstlendiği rolü üzerinde durmamıştır. Halkevlerinin uygulamaları, planlı ve programlı hareket edememesinin yanında, köy halkının dimağına ulaşamamıştır. Türk inkılâplarını, merkezden uzak olan köyler kabullenmekte güçlük çekmiştir. Bu nedenle şehirle köy, arasında git gide artan uçurum belirginleşmiştir. Köy halkı, yeni medeniyeti kabullenmekte zorlanmıştır (Köymen, 1952:31-35).

Köymen’in eleştirilerinde yer edinmiş olan halkın eğitimi meselesi eski ile yeni arasında açılan derin çizgiyi de görmek mümkündür; “...Mektepli köylerde yeni yetişen nesille, eski nesil arasında doğmakta olan farkların süratle

u urumlaşması tehlikesi, genç öğretmenlerin köye ve köylüye dostça intibakı davası gibi esaslı halk eğitimi meselelerine ilgisiz kalınmıştır.” (Köymen, 1952:31-35).

Köymen, Halkevleri şubelerinde kadınların ilgisini çekecek hale getirilememiş olmasının en büyük eksikliklerden biri olduğunu dile getirmiştir. Halkevlerinin köy halkıyla, arasında oluşan derin kopukluk kapatılamamıştır. Halkevleri, dönemine uygun köyün eğitimi meselesine çözüm getirememiştir (Köymen, 1952:31-35).

3. MUHAFAZAKÂR AYDINLARIN KÖY ENSTİTÜLERİNE BAKIŞI

Nejdet Sançar, Osman Yüksel Serdengeçti, Peyami Safa, Necip Fazıl Kısakürek, İlhan Darendelioğlu ve Fethi Tevetoğlu gibi aydın isimler, Köy Enstitülerine yönelik ağır söylemlerde bulunmuşlardır. Bu muhafazakâr aydınlar, Köy Enstitülerini komünizm argümanını kullanarak dönemsel olarak eleştirme yolunu seçmişlerdir. Muhafazakâr aydınların eleştirilerinde yer alan ortak algı 1944 Irkçılık-Turancılık davasında, “Hasan Ali Yücel’in, Sabahattin Ali ve solcuları koruduğu” iddiasına varmalarındır.

Aydınlar, aynı zamanda komünizmi, sol görüşle eş değer tutarak eleştirilerini sistematik zemine oturtmuşlardır. Bu doğrultuda, aydınların fikirlerinde yer edinmiş olan antikomünist yaklaşım, siyasi gelişmelerinde etkisiyle aydınların gerek kitaplarında gerek dergilerinde vücut bulmuştur. Bu antikomünist tavrın milliyetçi muhafazakâr aydınların söylemlerinde yer alma nedenleri arasında, dış siyasi arenada yaşanan gelişmelerin iç politikaya yansımaları olarak görmek mümkündür.

Amerika’nın, 12 Mart 1947’de Truman doktrinini yayınlaması ile dünyanın iki kutba doğru ilerlemesine neden olmuştur. ABD, Truman doktrinini ile Türkiye’nin, devletler arası arenada nasıl bir siyasi çizgi izlemesi gerektiğinin sinyalini vermiştir. ABD, yayınlamış olduğu bu doktrin ile Sovyetlerin Türkiye’ye yönelik Boğazlardaki isteklerine karşı, Türkiye’nin nasıl bir tutum alması gerektiğini de söylemiştir (Zürcher, 2015:306-307). Türkiye’de dış politik siyasette yaşanan bu gelişmeler, iç politikanın seyrini de değiştiren siyasi ortamın yaşanmasında etken olmuştur.

Bu siyasi konjonktürde yaşanan gelişmeler doğrultusunda, muhafazakâr aydınlar kendi dayanaklarından yola çıkarak enstitüleri, 1940-1970 arası dönemde eleştirme yolunu seçmişlerdir. Muhafazakâr aydınların, enstitülere yönelik söylemlerinde yer alan bir diğer ortak algı *dinsel, geleneksel ve milliyetçilik* bağlarından da kopulacağı kaygısını taşımaları yatmaktadır. Türk milliyetçiliğinin sahip olduğu bu muhafazakâr yaklaşım aynı zamanda, Türk sağının ideolojik aygıtı olmuştur (Bora, 2008:7-12).

Muhafazakârlık kavramı bünyesinde barındırmış olduğu bu korunaklı düşünce dünyasını, liberal düşünceyle eklemlenmiştir. Muhafazakâr aydınlar, kökleşmiş olan bu kültürel bağların her zaman değişmesine karşı olmuşlardır. Bu doğrultuda, enstitülerde verilen modern eğitim anlayışı aydınlar üzerinde, geleneksel yapıdan uzaklaşılacağı kaygısını da doğurmuştur. Bu muhafazakâr düşünce dünyasına sahip aydınların zihinlerinde kökten değişim olarak yer edinmiştir. Bu fikir dünyası, her dönem kendini din ile de konumlandırmıştır. Bu nedenle, her dönem muhafazakâr fikir seli aydınların söylemlerinde yer edinmiştir. (Birler, 2012:315-328). Muhafazakâr aydınların, enstitülere yöneltmiş olduğu sert eleştirilerin alt yapısında bu fikir sistematüğını görmek mümkündür. Bu gelişmeler doğrultusunda, *Türk* milliyetçiliğı ve muhafazakâr fikir dünyası kendi algısını zaman dilimine taşıyarak, aydınların dergi ve kitaplarında yer edinmiştir (Bora, 2008:7-12). Bu nedenle, Köy Enstitüleri 1940-1970 arası dönemde muhafazakâr aydınlardan gelen sert eleştirilerin hedefi olmuştur.

3.1. Nejdət Sançar

Nejdət Sançar,¹ Köy Enstitülerine muhalif tavır takınan muhafazakâr aydınların başında gelmiştir. Bu muhalif tavrı takınmasının yanında, komünizmi milliyetçiliğe karşıt görüş olarak sunmuştur. Sançar, kendisini Türkçü olarak tanımlarken aynı zamanda muhafazakârlıkla Türkçülüğün içi içe olduğu izlenimini de yaratmıştır. Sançar'ın milliyetçi kişiliğinin izlerini *Ötüken*² ve *Milli Yol*³ dergilerinde görmek mümkündür. Türkçü aydın, milli kültürü bozacak her türlü fikri yayınlar aracılığıyla reddetmiştir. Bu nedenle, milliyetçilik duygusuna saf duygularla bağlanan tavır sergilemiştir. Sançar milliyetçiliğı bozacak her türlü zararlı fikir dünyasının, Rusya'dan geldiğı algısı üzerinde durmuştur. Ülkeyi yıkıma sürükleyecek bu zararlı fikirlerin başında ise, komünizmin gelmekte olduğunu ileri sürmüştür (Sançar, 1966f:4-16).

¹ Nejdət Sançar, Hüseyin Nihal Atsız'ın kardeşi olmaktadır. Nejdət Sançar ve Nihal Atsız'ın gerçek soyadları *Çiftçioğlu*'dur. (Darendelioğlu, 1976a:171). Sançar, Balıkesir Lisesinde Edebiyat Öğretmenliği yapmıştır. (Darendelioğlu, 1976a:60).

² Hüseyin Nihal Atsız'ın, sahipliğini yaptığı 1964-1975 tarihleri arasında, aylık yayınlanmış Türkçü-Turancı dergidir.

³ Necati Bozkurt'un sahipliğini yaptığı ve yazı işleri müdürlüğünde, İsmet Tümtürk'ün yer aldığı haftalık yayınlanmış, Türkçü-Turancı dergidir. 24 Ocak 1962-28 Aralık 1962 tarihleri arasında yayın hayatını sürdürmüştür.

Sançar, ülkenin kalkınmasını sosyalizme bağlayan her türlü fikir dünyasına karşı net tavır sergilemiştir. Bu düşüncesine dayanak oluşturmak için, fikirlerini keskin çizgi üzerine kurmaya devam etmiştir. Nejdett Sançar'ın, milliyetçiliğe olan kopmaz bağlarını ifadelerinde görmek mümkündür; "...İnsanın en mükemmeli olan milliyetçiyi ve onun bağlandığı milliyetçiliği bir kenara itip, her derde deva sandığı sosyalizmi tek toplum reçetesi sananlar, bu onun için yanlış yoldadırlar..." (Sançar, 1966e:3). Sançar, fanatizm boyutuna taşıdığı milliyetçiliği her dönem savunmaya devam etmiştir.

Sançar, Türkiye'yi tehdit eden ve ahlâk bozucu unsur olarak gördüğü, komünizmin sol fikir dünyasında yuvalandığını öngörmüştür. Sabahattin Ali, Nazım Hikmet gibi aydınların Rusya'dan komünizmi taşıdıklarını ve gençlerin akıllarının sol fikirler aşılama ile itham etmiştir (Sançar, 1973:127-129). Bu aydınların eserlerinde⁴ komünist sempatanlığının yoğun olarak görüldüğünü vurgulamıştır. Hatta, daha da ileri giderek komünizmin savunuculuğunu yaptığını dile getirmiştir. Sançar, gelecek nesillerin bu fikirler aracılığıyla milliyetçi duygulardan uzaklaştırıldığı üzerinde durmuştur. Sançar, aşırı muhafazakâr fikir dünyası ile hareket etmiş olmakla birlikte, sol görüşlü her aydına tepkisel yaklaşım sergilemiştir. Komünizmin, savunuculuğunu yapan her aydını vatana ihanet etmekle suçlamıştır. Sançar milliyetçilik duygusunun üst seviye ulaştığı her dönemde sol aydınları eleştirmekte çareyi bulmuştur. Sabahattin Ali ve Nazım Hikmet'in eserlerinde, devlet düşmanlığı yapıldığını ve Türk köylerinin kötülendiğini ileri sürmüştür (Sançar, 1965c:1-4).

Nejdett Sançar, komünizmin ülkeye yayılmaya çalışıldığını her yazısında işaret etmiştir. Bu karalama kampanyasını ise, 1960'lara damga vurmuş olan, *Ötüken*⁵ dergisinde yürütmüştür. Köy Enstitülerini kızıl fesat yuvaları olarak suçlamıştır. (Sançar, 1966d:24).

Sançar, Köy Enstitüleri öğrencileri tarafından çıkarılan, Köy Enstitüleri dergisinin yazılarına eleştirel tutum almıştır. Sançar, *Köy Enstitüleri* dergisinde

⁴Sabahattin Ali'nin, *İçimizdeki Şeytan* adlı eserini kastetmektedir. (Sançar, 1965ç:3-4).

⁵Nejdett Sançar, *Köy Enstitüleri Kalpazanları* başlıklı makalesinde, fanatizm boyutunda Türk milliyetçisi tavrı sergilemiştir. Nejdett Sançar, Köy Enstitüleri'nin 1960 tarihinde tekrar açılması gündeme gelmiş olduğundan dolayı bu yaklaşım içerisine girmiştir. (Sançar, 1966d:24).

yayınlanan yazıların⁶ ülkeyi ayrıştırıcı unsurlar barındırdığını ileri sürmüştür. Hatta, örneklerde bulunarak milliyetçi duygularını dergilerinde ve kitaplarında hissettirmiştir. Köy Enstitüleri dergisinde çıkan, *Tanrı* başlıklı yazının insanların dini ritüellerine yönelik yapılmış istismar olduğunu savunmuştur (Sançar, 1965c:2-4).

Nejdet Sançar Milli Yol dergisinde, Köy Enstitülerinde uygulanan eğitimi de eleştirmiştir:

“...Köy Enstitülerinde uygulanan sistemin öğretmen yetiştirmekle hiçbir ilgisi yoktur. Köy Enstitülerinde sıvacılık yapan, at nallayan ve bitkilerin hastalıklarının giderilmesini beceren insanlar yetiştirilmeye çalışılmıştır. Fakat, bu hünere sahip insana öğretmen denemez... Köyü kalkınması bir milli davadır, bir ülküdür. Ülküler kol hünereyle değil, vatan sevgisiyle gerçekleştirilebilir. Bu sebeple, köyü kalkındırabilecek ancak gönülleri vatan ve millet aşkıyla dolu ülkücü öğretmenler olabilir.” (Sançar, 1962a:13).

Sançar’ın, savunduğu her fikrin altında milliyetçilikle çatışan, ülkenin komünizmin pençesine düşeceği korkusu hissedilmektedir. Bu doğrultuda, milliyetçilikle örtüşmeyen sol görüşe sahip aydınlar komünizmin yaftasına maruz kalmıştır. Köy Enstitülerinde; Sabahattin Ali, Nazım Hikmet ve Zekeriya Sertel gibi sol görüşe sahip yazarların eserlerinin öğrencilere okutulduğunu ileri sürmüştür. Köy Enstitülerine, yönelttiği her eleştirinin altında komünizmi sol görüşle eşdeğer tutmuştur. Sançar, Köy Enstitüleri dergisinde öğrenciler tarafından yazılan şiirler doğrultusunda bu kurumlarda okuyan öğrencilere sosyalist fikirler aşılanmakta olduğunu ileri sürmüştür (Sançar, 1973:129-130).

Sançar, Turancılık ülküsüyle özdeşleştirdiği her fikri zeminin altında bunu savunmaktan geri kalmamıştır. Sançar, Köy Enstitülerini adeta milliyetçilikle bağların koparıldığı eğitim kurumu olarak tanımlamıştır. Köy Enstitülerinde verilen çağdaş eğitimin boyutunu görmezden gelmiştir. Sançar, yapmış olduğu eleştirilerde, kendini milliyetçi muhafazakâr tavrını ortaya koymuştur (Sançar, 1973:135-136).

⁶“Şu benzi güz elması gibi renkli
Lâcivert ceketli sevimli çocuk
Neden böyle de
Bu saz benizli
Yalın ayak, başı kabak çocuk
Öyle değil;
Nedendir ey ağacım,
Dalının biri sarı, biri yeşil,
Biri kurur biri büyür
Biri ağlar, biri güler...” (Sançar, 1965c:4).

Nejdet Sançar'ın, Köy Enstitülerine yönelik bu eleştirel tutumunu her dönem savunmaktan geri kalmamıştır. Sançar'a göre; Köy Enstitülerinde, yetişen öğrencilere yazı yazacak kadar kabiliyet verilmediği üzerinde durmuştur.⁷ Köy Enstitülerinde, yetişen öğrencilerin yazım, imla noktalama kurallarını dahi bilmeyerek mezun olduklarını ifade etmiştir. Sançar, Köy Enstitülerinde öğretmenlik kimliği kazandırılacak bir sistem olmayışından dem vurmıştır. Bunun yanında Köy Enstitüleri kapanmamış olsaydı, komünizm propagandası yapılmaya devam edileceğini şiddetle savunmaya devam etmiştir (Sançar, 1962b:10-11).

Sançar, Köy Enstitüleri dergisinde yayınlanan, *Yeter*⁸ isimli şiirin, Karl Marks'ın sınıf bilincine vurgu yaptığı savını ileri sürmüştür (Sançar, 1973:128-129). Köy Enstitülerine, yönelik bu yaygın eleştirel bakışı, her dönem muhafazakâr aydınlarda görmek mümkündür. Köy Enstitüleri dönemine uygun atılan en yenilikçi eğitim kurumlarından biri olmuştur. Köy Enstitülerinde okuyan her öğrenci, köyün kendi dinamikleri içerisinde yetişmiştir.

Sançar, eleştirilerin dozunu daha da arttırarak Enstitülere yönelik tavrını siyasi boyuta taşımıştır. Köy Enstitülerini, Milli Şeflik yönetimine uygun olarak yetiştirilen okullar olarak yorumlamıştır. Bu okulları yönetici kadronun zihniyetinin aşılandığı yerler olarak görmüştür. Milli Şef İnönü'nün, Köy Enstitülerinde komünizme kucak açtığını öne sürmüştür. Sosyalist görüşe sahip, Yurt ve Dünya dergisinin enstitülerde dağıtıldığından ve öğrencilere okutulduğundan dem vurmıştır (Sançar, 1973:126-127).

Sançar, milliyetçi muhafazakâr görüşleri doğrultusunda enstitüleri eleştirmeye devam etmiştir. Bu eleştirileri arasında, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsüne, ziyaret için gelen sol görüşlü yazarların bu okullarda zararlı faaliyetlerde bulunduklarını ileri sürmüştür. Bu doğrultuda, enstitülerin Türkiye'de Sovyet Sosyalist Şuralar Birliği'ne öğrenci yetiştirmek için kurulduğunu öne sürerek ağır ithamlarda bulunmuştur. 1960'larda milliyetçi söylemlerin yükselmesi ile birlikte Köy Enstitülerine yönelik ağır eleştirilerin dozu da artmıştır. Sançar karakteristik olarak muhafazakâr kimliğini

⁷ Sançar'ın Köy Enstitülerine yönelik eleştirileri yayınlarında hat safhaya ulaşmıştır.

⁸ "Her sabah yol aldın, türkü dilinde,
Tırpan omuzunda, orak belinde;
Ektin, biçtin nasır kaldı elinde,
Yeter, eller için ektiğin yeter..." (Köy Enstitüleri dergisinden Aktr. Sançar, 1973:128).

her daim ön plana çıkarmaktan yana tavır almıştır (Sançar, 1973:124-127). Nejdett Sançar, Enstitülerde kız-erkek öğrenciler arasında gayri ahlaki ilişkiler yaşandığını iddia etmiştir.⁹ Enstitülerde verilen karma eğitime bu sebepten dolayı karşı çıkmıştır (Sançar, 1973:145).

Nejdett Sançar, Köy Enstitüleri dergisinde yayınlanan, *Bizim Köy*¹⁰ adlı piyesin öğrencileri vatan hizmetinden soğutmak için yayınlandığını savunmuştur (Sançar, 1973:136). Köy Enstitüleri dergisinde ki her ifadenin milliyetçilerde gayri ahlaki bir anlam hissi uyandırdığını ileri sürmüştür. Sançar'ın, enstitülere yönelik eleştirilerinde temel dayanaklar oturtmayı da yeğlemiştir. Köy Enstitülerini denetlemek için, 1946'da İsmet İnönü tarafından Maarif müfettişi Fethi İsfendiyaroğlu¹¹ görevlendirilmiştir. Sançar, bu enstitülerde komünizmin sözcülüğünün yapıldığını müfettişin raporlarına dayanarak yazılarında açıklamaktadır (Sançar, 1973:139-142).

Sançar, Köy Enstitülerinin mimarlarından olan, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'i solcu olmakla suçlamıştır.¹² Köy Enstitülerinde, solcuların milliyetçi duygulara zarar verdiğini öne sürmüştür. Nejdett Sançar, Hasan Ali Yücel'i *Türkçe Metinler* adlı edebiyat kitaplarını solcu komisyonlara hazırlatmakla suçlamıştır. Sançar'ın enstitülere yüklediği misyonun solcu ve komünist olduğunu görmemiz mümkündür. Sançar'ın, bu eleştirilerinde görülen sert tavrı muhafazakâr olmasından kaynaklanmıştır (Sançar, 1973:145).

Nejdett Sançar, İsmet İnönü'nün Milli Şeflik yönetiminin demeçlerinden biri olan, on yıl içinde maarif meselesinin neden çözülememiş olmasını sorgularken, 1950'de daha da kötü halde olduğunu vurgulamıştır. Nejdett Sançar'ın, 1960'larda

⁹ Kız-Erkek öğrencilerin içki içtiklerini ve gizlice evlendiklerini iddia etmiştir. (Sançar, 1973:145).

¹⁰ Piyesin içeriğinde ise, bir gencin askerlik vazifesini yapmamak için trende ayağını çiğnetmesi ardından, evine geri dönüşünü anlatmaktadır. (Köy Enstitüleri dergisinden aktır. Sançar, 1973:136).

¹¹ Maarif müfettişi Fethi İsfendiyaroğlu'nun 18 Kasım 1946 tarihli Milli Eğitim Bakanlığına göndermiş olduğu raporunda Erzurum-Pulur Köy Enstitüsünde yapmış olduğu denetimi şu şekilde açıklamıştır:

“...Pulur Köy Enstitüsündeki kütüphanede bol bol gördüğüm diğer solcu ve komünist dergiler ve zehirleyici kitaplar vasıtasıyla milli olan her şeyimizi toptan ve mümkün olduğu kadar çabuk yıkmak için ne kadar cesur ve sistemli çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bütün bu maruzatımızın delilleri ilişik dosyalardadır. Bu hususta esaslı kararlar alınması gerektiğine dair maruzatımı ve kanaatimi Yüksek tasviplerine saygılarımla arz ederim.” (Taha Toros -e Arşivi, 1946:16).

¹²Falih Rıfki Atay, *Tuhaf Tuhaf Şeyler* adlı makalesinde Hasan Ali Yücel'in solcu olmadığını belirtmiştir. Atay, Köy Enstitülerinin, sağ görüşlü muhafazakârların tepkisel tutumları nedeniyle kapandığını dile getirir. (Taha Toros -e Arşivi, 1967:2).

Milli Şef yönetimiyle hesaplaşma içerisinde olduğu görülmektedir.¹³ Milli Şef yönetimini; “...Kafaları şeytani fikirlerle dolmamış Türk çocukları, gönülleri kararmamış genç milliyetçiler, İnönü’nün kızıl ideolojinin koruyucusu bakanı Hasan Ali Yücel’i ve Sabahattin Ali’yi 3 Mayıs 1944 günü bu sebepten lanetlemişlerdir...” (Sançar, 1973:163).

Sançar, İkinci Dünya Savaşı sonrası gergin politik hava nedeniyle Türkçülüğün ülkeyi ayakta tutacak tek yol olduğunu savunmuştur. Sançar, Türkçülüğü komünizme karşı koruyucu argüman olarak kullanmıştır. Bu nedenle, enstitülere olan sert eleştirilerini siyasi boyuta taşıyan muhafazakâr aydınların başında gelmiştir (Sançar, 1973:174).

Nejdet Sançar Balıkesir Lisesinde öğretmenlik yaptığı esnada kendisine soruşturma açıldığını ifade etmiştir. Hatta, Sançar derslerde öğrencilere Irkçı-Turancı konuşmalar yaptığı iddiasıyla Yücel tarafından görevinden alındığını ileri sürmüştür. Bu nedenle, Nejdet Sançar’ın Hasan Ali Yücel’i sert tavırla eleştirdiği görülmektedir. Sançar’ın sergilediği bu sert tavrını, *Hasan Ali İle Hesaplaşma* kitabında görmek mümkündür (Sançar, 1947) Bu nedenle, Nejdet Sançar’ın Yücel’e karşı kişisel bir tavır takınmıştır. Sançar’ın Enstitülere karşı yönelttiği eleştirilerinin dozu zaman zaman arttığı görülmektedir (Sançar, 1966g:52-75).

3.2. Osman Yüksel Serdengeçti

İkinci Dünya Savaşı sonrası yayılan gergin siyasi ortam, Türk milliyetçisi muhafazakâr aydınların konjonktürüne de yansımıştır. Milliyetçi muhafazakâr aydınların, sol görüşlü aydınlara karşı eleştirileri daha da belirginleşmiştir. Bu sağ görüşlü aydınlar, *komünistleşiyoruz!* söylemlerinden yola çıkarak milliyetçi

¹³ Nejdet Sançar, 1944’te Irkçılık-Turancılık davasında sanık olarak yer almıştır. (Mumcu, 1993:86). Bu dava sonucu ceza almış olmakla birlikte, diğer milliyetçilerin sergilemiş olduğu eleştirel-politik söylemlere sığınmıştır. Bu davanın yaratmış olduğu etki nedeniyle, Milli Şef yönetimine karşı bir hesaplaşma havası içerisine girmiştir. Sançar’ın, 1973’de yazmış olduğu, *İsmet İnönü ile Hesaplaşma* isimli kitabından da bu yargıya varmak olağandır. (Sançar, 1973) Nejdet Sançar’ın, 1944’de yargılanmış olduğu Irkçılık-Turancılık davasına karşı bakış açısını ve Hasan Ali Yücel’e karşı siyasi tepkisini yazılarında görmek mümkündür. Sançar:

“...Hasan Ali Yücel, benim için Irkçılık-Turancılık davasının sanıklarındandır diyor. Evet, uzun müddet bu davanın sanığı olarak bulundum. Hatta, bu uğurda bir iki yıl kadar hapis yattım. Fakat, bu benim iftiharımdır. Çünkü bu dava ile millet ve milliyetçilik uğruna ıstırap çekme şerefine ulaştım...Hasan Ali ve Hasan Ali gibilerin bu iftiharın manasını anlayamayacaklarını takdir ediyorum...Artık, Hasan Ali bizim şerefli sanıklığımızı bir kenara bırakıp kendi müstakbel sanıklığı için hazırlanmalıdır...” (Sançar, 1947:42-43).

duygularla hareket etme yolunu seçmişlerdir. Bu doğrultuda, Köy Enstitülerini komünist yuvaları olmakla ve CHP iktidarını da komünistlerin koruyuculuğunu yapmakla suçlamışlardır. Bu milliyetçilerin tepkisel bakışı, Türkiye'nin Ruslaşacağı endişesinden doğmuştur (Serdengeçti, 1949:3-4).

Milliyetçi aydınlar arasında, artan bu tepkiler 1940'lara damga vurmuş; milliyetçi üniversite gençlerini de etrafına toplamış ve taraftar olma boyutuna çıkmıştır (Mumcu, 1993:127). Bu muhafazakâr aydınlardan biri olan, Osman Yüksel Serdengeçti de¹⁴, Köy Enstitülerini komünistlerin barınağı olmakla suçlamıştır (Serdengeçti, 1948:5).

Serdengeçti'nin, Köy Enstitülerine yöneltmiş olduğu tepkisel bakışı milliyetçi kimliğinin yansıması olarak görmek mümkündür. Köy Enstitülerine, yönelik eleştirilerinden birinde şu ifadelerle yer vermiştir:

“...Sözde Köy Enstitülerinin hazin manzarası hepimizin malumudur. Bu topraklar üzerinde bu toprağın insanına yabancı, bilgisiz fakat her şeyi ben bilirim iddiasında bulunan, ukala, menfi ruhlu yıkıcı bir nesil yetiştirmek milletimizin geleneklerini, manevi kıymetlerini çiğneterek mevcut mülk nizamını altüst etmek gayesini güttüler. Ali ve Tonguç Babaların dedikleri olsaydı, Türkiye belki de bugün, Sovyetler Birliğinin Cumhuriyeti olacaktı. Bugün köyümüz ve köylümüz her bakımdan geridir.” (Serdengeçti, 1948:5).

Serdengeçti, Köy Enstitülerine yönelik yapmış bu ağır ithamın altında, politik olayların yaratmış olduğu etkiyi de görmek mümkündür.¹⁵ Serdengeçti, kendi yayın organı olan *Serdengeçti*¹⁶ dergisinde kaleme aldığı bir yazısında, komünizmin ülke içinde kol gezdiğinden dem vurmuştur (Serdengeçti, 1948:5). Köy Enstitüleri'nde Türk Bayrağının yerine, orak çekiç yapıldığını ve kurumlara asıldığını iddia etmiştir. Hatta, CHP iktidarını dinsiz olmakla eleştirmiştir (Serdengeçti, 1949:3-4).

¹⁴ 1944'de gündeme gelmiş olan 'İrkçılık-Turancılık' davası; Nihal Atsız'ın ve Osman Yüksel Serdengeçti'nin de sanık olarak yer aldığı siyasi-politik olaydır. (Mumcu, 1993:75-76). İç politikada milliyetçilerin, tavır almasından dolayı gergin ortam yaşanmasına neden olmuştur. Milliyetçi muhafazakâr aydınlardan, Köy Enstitüleri'ne yönelik saldırılarında bu dava önemli rol oynamıştır. (Serdengeçti, 1947:3).

¹⁵ Serdengeçtinin ifadelerinde bunu görmek mümkündür; “...Köy Enstitülerinde muhtelif okullara karşı korkunç haberler alıyorduk...Tamda o sıra da Hasan Ali Yücel'in teşvikiyle Sabahattin Ali'nin, Nihal Atsız aleyhine dava açtığı haberi yayıldı...” (Serdengeçti, 1947:3-6). Serdengeçti, Hasan Ali Yücel'in Sabahattin Ali'yi desteklediğini sanmaktadır.

¹⁶ Osman Yüksel Serdengeçti'nin kuruculuğunu yaptığı, 20 Nisan 1947-1962 tarihleri arasında yayın hayatını sürdürmüş Türkçü dergidir.

Serdengeçti'nin Köy Enstitülerine yönelmiş olduğu eleştirilerinin arka planında bir diğer siyasi olay da yatmaktadır. Serdengeçti, Hasan Ali Yücel'in sol görüşlü aydınları koruduğunu ve enstitülere bu yüzden tepkili olduğunu dile getirmiştir. Köy Enstitülerine yönelik, muhalif tavrını yazılarında dile getirmekten çekinmemiştir (Serdengeçti, 1947:3-6). Serdengeçti'nin yazılarında milliyetçiliğe olan bağlılığı onun muhafazakâr yanını ortaya çıkarmıştır. CHP'nin iktidar olduğu dönemde enstitülerde milliyetçiliğe düşman nesillerin yetiştirildiğini öne sürmüştür (Serdengeçti, 1951:3).

Hasan Ali Yücel ile Osman Yüksel Serdengeçti arasında geçen hakaret davası, enstitülerin karalanmasında siyasi boyutun bir diğer arka yüzü olmuştur. Serdengeçti, kendi dergisinde bu husustan bahsetmektedir. Serdengeçti, Hasan Ali Yücel'e dalkavuk diyerek hakaret etmiş ve hapis cezasına çarptırılmıştır. Fakat, bir süre sonra beraat etmiştir (Serdengeçti, 1947:3-6). Serdengeçti, Yücel'in Kenan Öner'le olan davasında mahkemede ağlamasını da eleştirmiştir (Serdengeçti, 1947:14).

3.3. Peyami Safa

Peyami Safa, komünizm¹⁷ argümanını kullanarak enstitüleri eleştiren milliyetçi muhafazakâr aydınlardan biri olmuştur (Safa, 1966:163-164). Türkiye'de var olduğunu öne sürdüğü, komünist kişiliklerin tanımlamasını dahi yaparak antikomünist tavrını slogan haline getirmiştir. Bu doğrultuda, komünistlerde var olan özellikleri sıralamıştır. Bu sıralamayı yaparken milliyetçiliğin, İslam'ın koruyucusu olduğu algısını da oluşturmuştur (Meşe, 2016:116).

Peyami Safa'nın komünistlere yönelik karakteristik tanımlamaları ise şu şekildedir:

“...Türkiye’de komünistler belli kişilerdir...Kendilerinin komünist olmadıklarını söylerler. Fakat Marks’a olan hayranlıklarını gizlemezler... ‘Solcu’ olduklarına hükmeder, geçersiniz. Komünist Allah’a inanmaz... Komünist geçmişin, tarihin düşmanıdır...Komünistler bugünkü dünya rejimlerini gerici Burjuva rejimleri telâkki eder...Komünist gazete ve yazarlar, Din ve Milliyetçilik lehinde haberleri yayınlamazlar...” (Safa, 2017:86-89).

¹⁷ Peyami Safa'nın *Köy Enstitüleri Propagandası* başlıklı makalesinde görmek mümkündür. (Safa, 1966:163).

Peyami Safa'nın komünizmi, sol görüşle bağdaştırdığı ve kendi düşünsel imgelerini açıklarken, çeşitli dayanaklar oluşturduğu görülmektedir. Safa'da görülen bu antikomünist yaklaşım diğer muhafazakâr aydınlarda görülen tavrın benzeri olmuştur.

Peyami Safa'da görülen antikomünist tavrı ve milliyetçi muhafazakârlığın üst noktaya çıktığını yazılarında görmek mümkündür. Bu antikomünist söylemlerini, enstitülere de yansıtmıştır. Dönemin diğer muhafazakâr aydınlarıyla benzer şekilde, Köy Enstitüleri'ni komünist yuvası olmakla suçlamıştır. Bu suçlamalarını ortaya atarken keskin ifadeler kullanmıştır:

“...Çocuklara Nazım Hikmet'in¹⁸ şiirlerini ezberleten. Marksizm hakkında konferanslar verdiren, dergilerinde de Marksizm hakkında makaleler neşreden Köy Enstitülerinin komünist yuvaları olduğunu bilmeyen bir şuurlu Türk aydını yoktur...Komünist değilseniz mürteci misiniz?” (Safa, 2017:179-180).

Peyami Safa, Türkiye'de komünist ajanların olduğunu ileri sürmüştür. Gazete, edebiyat, resim karikatür, tiyatro aracılığıyla komünist faaliyetlerinde ilerlediklerinden dem vurmıştır. Peyami Safa, bu kişilerin parti işlerine kadar sızdıklarını öne sürmüştür. Bu doğrultuda antikomünist tavrını, kendi içinde kanıtlama çabası içerisine girmiştir (Safa, 1965:74-75). Peyami Safa, Köy Enstitüleri mezunlarından olan, Mahmut Makal'ın eserlerinin, Budapeşte Radyosunda okunması üzerine bu antikomünist tavrını arttırmıştır (Safa, 2017:118-119).

Peyami Safa, Mahmut Makal'ın eserlerinde işlemiş olduğu; köylü-işçi sınıfı sorunları ve sefaletin bahsedilmesini adeta köy sorunlarının propagandasının yapıldığını söylemiştir. Safa, Makal'ın kitaplarında işlenen köy sorunun köyü küçültmek amaçlı yapıldığını dile getirmiştir. Safa'da da diğer muhafazakâr aydınlarda olduğu gibi, enstitülere eleştirel tavır sergilemiştir (Safa, 2017:118-119).

3.4. Necip Fazıl Kısakürek

Necip Fazıl Kısakürek, *Büyük Doğu*¹⁹ dergisinde, İslami-Milliyetçiliği savunan aydınlardan biridir. Kısakürek'in ifadelerinde İslami yaklaşım vücut

¹⁸ Niyazi Berkes, anılarında Peyami Safa ile Nazım Hikmetin çok yakın arkadaş olduğunu ileri sürmüştür. (Berkes, 2017:175).

¹⁹ *Büyük Doğu* dergisi, 1943-1978 tarihleri arasında yayın hayatında kalmış milliyetçi dergidir. Necip Fazıl Kısakürek, Peyami Safa, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Reşat Ekrem Koçu gibi birçok milliyetçi ve sol görüşten aydınlar derginin yazar kadrosu içerisinde yer almıştır. Aynı zamanda, yayında kaldığı süre boyunca dönemin izlerini barındırmıştır. (Yıldırım, 2014:150).

bulmuş olmakla birlikte, muhafazakârlık adeta milliyetçilik ile örtüşmüştür (Yıldırım, 2014:150). Düşünsel faaliyetlerini bu doğrultuda yürüten Kısakürek, Türkiye’de antikomünist söylemler içerisine giren muhafazakâr aydınlardan biri olmuştur. Kısakürek, komünizmin Türkiye’de yayılmasından CHP iktidarını sorumlu tutmuştur. Kısakürek CHP’nin bu komünizmin yayılmasına karşı hiçbir önlem almadığını da iddia etmiştir (Kısakürek, 1962:6-7).

Kısakürek, antikomünist tavrını *Büyük Doğu*²⁰ dergisi yayın hayatında kaldığı süre boyunca devam ettirmiştir. Kısakürek, bu konudaki görüşlerini dergide dile getirmiştir:

“... Komünizm işportasının modası geçmiş reçeteciliği ile uyuzlaşan ırkçılık kaplanının oltacı Türkçülüğü tarzında kolay, ucuz, açık göz ve kalpazan ideolog oyunlarına bütün tecelli zeminlerini paydos edecek bir hükümet istiyoruz!” (Kısakürek, 1946:2).

Kısakürek, Türk maarifine de komünizmin girdiğini öne sürmüştür. Komünizmin, ipine sarılan her aydının ülkeyi çıkmaza doğru sürüklediği yargısından öne çıkarak hareket etmiştir. Köy Enstitülerine yönelik yapmış olduğu ağır eleştirilerinde muhafazakâr yaklaşımını görmek mümkündür. Kısakürek, Köy Enstitülerini; “Anadolu çocuğunu ruh kökünden ayırmak için kurulmuş yaman bir Komünizm tezgâhı...” olarak tanımlamıştır (Kısakürek, 1962:10). Kısakürek komünizmin bu kurumlar aracılığıyla ülkede bizzat yayılmaya çalışıldığını ortaya atmıştır. Kısakürek, diğer muhafazakâr aydınlarda olduğu gibi sol görüşlü aydınları, ‘komünist’ kefesine koyarak tek bir potada birleştirme yoluna gitmiştir. Komünist propagandası yapanların büyük çoğunluğunun ülke içinde gizli faaliyetlerde olduğunu ve eğitimi kendi amaçları için kullandıklarını ileri sürmüştür. Kısakürek, Köy Enstitülerini muhafazakâr görüşlü kimliğinden dolayı eleştirme yolunu seçmiştir (Kısakürek, 1962:10-26).

Kısakürek, Hasan Ali Yücel’i ve İsmail Hakkı Tonguç’u da eleştirmekten yana tavır izlemiştir. Bu eleştiride argüman olarak öne sürdüğü gerekçe ise, Yücel’in ve Tonguç’un İsmet İnönü’yü enstitüler ile kandırmış olduğu yargısını ortaya atmıştır. Köy Enstitüleri’nin, ‘Türk milli ve dini’ kimliğinin eritmek

²⁰ Hasan Ali Yücel’e yönelik eleştirileri dergide görmek mümkündür. Bu eleştirilerde dini ritüellerden kopulacağı kaygısı hissedilir boyuttadır. *Büyük Doğu* Dergisinde, yazarı belli olmayan isim tarafından yapılan bir eleştiride bunu görmek mümkündür; “...Hiçbir eşi olmayan resmi ve sistemli bir dinsizlik propagandasına mektep kitaplarını ve kürsülerini alet etmiştir.” (Anonim, 1947:8).

amacıyla kurulduğunu ileri sürmüştür. Fakat, bu eleştirel bakışın altını dolduracak dayanakları açıklamamıştır (Kısakürek, 1962:28-29).

Kısakürek, Dil Tarih Coğrafya Fakülte hocalarından olan, Pertev Nail Boratav ve Behice Boran'ın Köy Enstitülerinde komünist faaliyetlerde bulunanlar arasında olduğunu ileri sürmüştür. Köy Enstitülerine yönelik, bu eleştirilerin dozu uzun dönem boyunca muhafazakâr aydınlar arasında artmıştır. Bu nedenle, 1940-1960 arası dönemde aşırı sağ muhafazakâr aydınların eleştirel tavrını görmek mümkündür (Kısakürek, 1962:31).

3.5. İlhan Darendelioğlu

İlhan Darendelioğlu, Köy Enstitülerine yönelik en ağır eleştirileri yapan muhafazakâr aydınlardan biri olmuştur. Köy Enstitülerinde, 'sol görüşlü'²¹ hocaların yer aldığını ve ülkeyi bölücü eylemlerde bulunduklarını iddia etmiştir. İlhan Darendelioğlu, Köy Enstitüleri'nin ilk kuruluşunda zararlı bir eğitim kurum olmadığını ancak, daha sonra kötü zihniyetlere terk edildiğini öne sürmüştür. Kendi içinde, çelişik yaklaşım sergilemiştir (Darendelioğlu, 1976b:311).

İlhan Darendelioğlu, Irkçılık-Turancılık davasına yönelik yaptığı açıklamalarda solcuların koruyucusu olarak, Hasan Ali Yücel'i görmüş olmakla birlikte onu bu davanın sorumlusu olarak görmüştür (Darendelioğlu, 1976a:131). İlhan Darendelioğlu, Yücel'in, Nazım Hikmet'e çeviri eserler yaptırmasını komünist faaliyetleri olarak algılamıştır. Köy Enstitüleri, milliyetçi muhafazakâr aydınların gözünde, 'komünist' olarak kalmış ve bu yaklaşımları tüm söylemlerinde yer almıştır. Kendi imgelerinde, dönemin iç konjonktürünü yansıtmışlardır (Darendelioğlu, 1976b:312).

İlhan Darendelioğlu, daha da ileri giderek İsmail Hakkı Tonguç hakkında da ağır ithamlarda bulunmuştur. Darendelioğlu'na göre, İsmail Hakkı Tonguç'un Sabahattin Ali, Behice Boran ve Niyazi Berkes gibi sol görüşlü aydınlarla dirsek teması içerisinde olduğunu öne sürmüştür. Muhafazakâr aydınların ortak algısında

²¹ İlhan Darendelioğlu'nun suçlamaları yönelttiği kişiler arasında; Prof. Şevket Aziz Kansu, Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif Başoğlu, Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Berkes, Adnan Cemgil ve Azra Erhat gibi sol görüşlü hocalar yer almaktadır. Bu kişilerin komünizm propagandası faaliyetleri yürüttüğünü ileri sürmüştür. (Darendelioğlu, 1976b:311).

sol görüşlü olmak, ‘Komünist’ olmak anlamına geliyordu (Darendelioğlu, 1976b:312).

İlhan Darendelioğlu, Köy Enstitülerine yönelik yapmış olduğu ağır eleştirilerinde yer alan; Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünü, komünist faaliyetlerin en yoğun yaşandığı yerler olarak suçlamıştır. Darendelioğlu’nun ifadelerinde; “...Enstitüleri kızıla boyama fikri onlara göre en akla yakın olanıydı. Nitekim, Hasanoğlu’daki derslere Sabahattin Ali, Pertev Boratav, Sabahattin Eyüboğlu, Behice Boran ve Niyazi Berkes sık sık gönderilmiştir.” Darendelioğlu, Köy Enstitülerinde; *Yurt ve Dünya*²², *Adımlar*, *Ant*, *Pınar*, *Gün* ve *Ses* gibi komünist dergilerin öğrencilere okutulduğu suçlamasında bulunmuştur (Darendelioğlu, 1976b:313).

İlhan Darendelioğlu, Düziçi Köy Enstitüsüne yönelik suçlamalarda da bulunmuştur. Bu suçlamaların birinde; Düziçi Köy Enstitüsünde, Türk bayrağında ki amblemin değiştirildiği ve yerine orak-çekiç çizildiğini öne sürmüştür. Bunu yapan enstitü öğrencilerini, solcu ve komünist oldukları suçlamasında bulunmuştur (Darendelioğlu, 1976b:313).

3.6. Fethi Tevetoğlu

Köy Enstitülerine karşı antikomünist tavrını yükselten muhafazakâr aydınlardan bir diğeri, Fethi Tevetoğlu²³dur. Tevetoğlu, enstitülere yönelik karalama politikası yürütmüş olmakla birlikte, 1960’lara damga vuran milliyetçi muhafazakâr söylemlerde bulunmuştur. Tevetoğlu, enstitülerde ‘sol ve komünist’ propagandası yapıldığını ileri sürmüştür. Tevetoğlu, diğer muhafazakâr aydınlarda olduğu gibi sol görüşü komünizmle bir tutmuştur. Tevetoğlu, İsmail Hakkı

²²Yurt ve Dünya dergisini çıkaran, Behice Boran, Pertev Naili Boratav komünist yaftalamasından dolayı 1947’de üniversite hocalığından atılırlar. Yurt ve Dünya dergisi, İkinci Dünya Savaşı’nın izlerini barındıran bir dergidir. (Mumcu, 1993:101).

²³Fethi Tevetoğlu, 1944’de Irkçılık-Turancılık davasında yargılanan milliyetçi muhafazakâr aydınlar arasındadır. Fakat, 29 Mart 1945’de beraat etmiştir. (Mumcu, 1993:86). Milliyetçi muhafazakâr aydınların, seslerini yükseltmelerine neden olan gelişmelerin arasında; 1944’de iç politikada yaşanan antikomünist tavır ve Irkçılık-Turancılık davası etkili olmuştur. Milliyetçi muhafazakâr aydınların, sol görüşlü aydınlara yönelik başlatmış olduğu sözel ‘komünist’ suçlamaları, 1940 ve 1960’ların siyasetini oluşturmıştır. Ardından yaşanan gelişmelerle birlikte gergin ortam daha da üst boyuta ulaşmıştır. Rusya’nın, 1945’de Boğazlarda ki talepleri dolayısıyla dış politikanın iç siyasetine yön vermesine neden olmuştur. (Berkes, 2017:325-330). Köy Enstitülerinin, bu politik siyasi çekişmelerin yaşandığı döneme denk gelmesi ve değişen siyasi ortamın etkilerini üzerinde barındırmıştır. Milliyetçi muhafazakâr aydınlar, 1960’da enstitülere yönelik ağır suçlamalarına devam etmişlerdir. (Tevetoğlu, 1967:589).

Tonguç'u yıkıcı faaliyetlerde bulunmakla suçlamıştır. Bu suçlamalardan bir diğeri ise, Köy Enstitülerinde verilen iş eğitimi anlayışının, Rus Eğitim sistemiyle benzer nitelikler taşıdığını iddia etmiştir (Tevetoğlu, 1966c:76-80).

İsmail Hakkı Tonguç'un yazmış olduğu, *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy* adlı kitabında Ethem Nejat ile ilgili kısa bölüm geçmektedir (Tonguç, 1947:176-188). Tevetoğlu, bu kitapta yer alan bölümden dolayı, İsmail Hakkı Tonguç'u Ethem Nejat'ın²⁴ izinden giden '*komünist sempatizanı*' olmakla eleştirmiştir (Tevetoğlu, 1966c:85). Tevetoğlu'nun, 1960'da görülen eleştirilerinde de adeta geçmişle hesaplaşma görülmektedir. Tevetoğlu, Köy Enstitülerine yönelttiği eleştirilerinin ardında tıpkı daha önce ele alınan yazarlarda olduğu gibi, siyasi-politik çekişme görülmektedir. Bunu, kendi yazdığı kitabında açık bir şekilde ifade etmektedir. Tevetoğlu'na göre:

"1944'de Irkçılık-Turancılık diye uydurulup tertiplenen bir dava ile Türk milliyetçilerine indirilen darbenin başlangıç noktası, Atsız tarafından Şükrü Saraçoğlu'na yazmış olduğu, Açık Mektup da kendisine 'vatan haini' denildiği için, Sabahattin Ali'nin, Hasan Ali Yücel'den ve F. Rıfkı'dan gördüğü destekle açtığı davadır..." (Tevetoğlu, 1967:606).

Tevetoğlu, tıpkı Sançar gibi, 1947'de Maarif müfettişi olarak görevlendirilen Fethi İsfendiyaroğlu'nun raporlarından da faydalanarak, Köy Enstitülerini eleştirme yoluna gitmiştir. Tevetoğlu'nun eleştirilerinin hedefinde, İsmail Hakkı Tonguç yer almıştır. Bu nedenle Tevetoğlu, Köy Enstitülerini eleştiren aydınlardan biri olmasının yanında, milliyetçi duygularını yücelten açıklamalarda da bulunmuştur. Bu eleştirilerin, ana ekseninde daima milliyetçi tavrı görmek mümkündür. Tevetoğlu, bu muhafazakâr yaklaşım ile enstitüleri eleştirmiştir (Tevetoğlu, 1966c:83). Tevetoğlu, Yücel'in benimsemiş olduğu, *Hümanist* anlayışa da eleştirel tavır almıştır. Hümanizmin Türk milliyetçiliğiyle örtüşmediğini ileri sürmüştür. Tevetoğlu'nun bir diğer iddiası ise, Yücel'in hümanizm maskesi altında komünizmi yaydığını öne sürmüştür (Tevetoğlu, 1966b:107:110).

Fethi Tevetoğlu, Köy Enstitüleri dergisinde öğrenciler tarafından yazılan şiir ve hikayelerin sol içerikli olduğunu ve rejim karşıtlığı yapıldığını ileri sürmüştür. Bu dergilerde işlenen, köy sorunlarının gerçeğe ilgisi olmayacak

²⁴ Tevetoğlu, Ethem Nejat'ın komünist olduğunu ifade etmiştir. (Tevetoğlu, 1966c:85).

şekilde işlendiğini, köy hayatını fakir ve ezilen olarak gösterilmesini eleştirmiştir.²⁵ Hatta, Pulur Köy Enstitüsünde komünist²⁶ gazete ve dergilerin okutulduğunu öne sürmüştür. Fethi Tevetoğlu, enstitülere yöneltmiş olduğu bu eleştirilerinde yer alan ortak payda enstitüleri, sol görüşle eşdeğer tutmuştur. Tevetoğlu, Köy Enstitülerinin Reşat Şemsettin Sirer'in²⁷ Millî Eğitim Bakanlığı döneminde teftişlerle ve raporlarla komünist oluşumlar haline getirildiğini belgelendirildiğini öne sürmüştür (Tevetoğlu, 1966a:54-59). Tevetoğlu, Sabahattin Ali'nin enstitülere yapmış olduğu ziyaretleri, 'kızıl planların uygulanması' olarak yorumlamıştır. Bu kurumları uzun dönem eleştirmeye ve dönemin siyasi havasını yansıtan muhafazakâr aydınlardan biri olmuştur (Tevetoğlu, 1965:42-49).

²⁵ *Çocukluğumuz* ve *Ekin* başlıklı hikayeleri kastetmektedir. (Tevetoğlu, 1966a:57).

²⁶ Fethi Tevetoğlu'nun ileri sürdüğü *Gün* dergisidir. Köy Enstitülerine yönelik yapmış olduğu bu yargıya Müfettiş Fethi İsfendiyoğlu'nun raporlarına dayanarak eleştirmiştir. (Tevetoğlu, 1966a:56-59).

²⁷ Fethi Tevetoğlu, Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in milliyetçi olduğunu da dile getirmiştir. (Tevetoğlu, 1966a:56).

4. SOL AYDINLARIN KÖY ENSTİTÜLERİNE BAKIŞI

Köy Enstitüleri çeşitli kesimler tarafından uzun dönem eleştirilen eğitim kurumları olmuştur. Bu kurumlar, dönemin iç ve dış siyasi konjonktüründe etkisiyle eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. Bu eleştirilerin temelinde, 1946'dan sonra Soğuk savaşında etkisiyle belirginleşen, antikomünist söylemler yatmaktadır. Bu kurumlar ve aydınlar gerek CHP gerek DP iktidarı döneminde, komünist olmakla suçlanmışlardır. Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Sabahattin Eyüboğlu, Hürrem Arman, Nadir Gezer, Rauf İnan, Abdullah Özkucur, Mahmut Makal ve Fakir Baykurt gibi aydınlar uğramış oldukları haksızlıklar karşısında sessiz kalmamışlardır. Kitap, dergi ve gazetelerde kendilerine yöneltilen suçlamaları açıklama yolunu seçmişlerdir.

4.1. Hasan Ali Yücel

Hasan Ali Yücel, Osmanlı Devleti'nin son döneminde çocukluk ve ilk gençlik yılları geçirmiştir. Yücel, 1897'de İstanbul'da doğmuş olmakla birlikte, Millî Mücadele yıllarının ağır koşullarında yaşamış olan aydınlardan biridir. Mekteb-i Osmani, Vefa Lisesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünü bitirmiştir. Öğrenim hayatı bittikten sonra, 1921'de İzmir Erkek Öğretmen Okulu, İstanbul Erkek Lisesi'nde öğretmenlik yapmıştır. Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati döneminde, Hasan Ali Yücel Bakanlık Müfettişi olarak da görev almıştır. 1935'de Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü ve İzmir Milletvekilliği yapmıştır. Hasan Ali Yücel, Mustafa Kemal Atatürk'ü çıkmış olduğu yurt gezisinde tanıma fırsatı bulmuştur (Başaran, 2011:41-53).

Hasan Ali Yücel'in, 1938'de Millî Eğitim Bakanlığı görevine gelmesiyle birlikte, İsmail Hakkı Tonguç ile köy ve eğitim sorununa kökten çözüm bulacak aydınlardan biri olmuştur. 17 Nisan 1940'da Köy Enstitüleri yasasını çıkararak köye dönük eğitim anlayışını gerçekleştirecek isimlerden biri olmuştur. İsmet İnönü, Enstitülerin kuruluşuna giden yolda destek verecek isimlerden biri olmuştur. İkinci Dünya Savaşının, yaratmış olduğu bu ağır koşullarda, 21 tane enstitü açılarak öğretmen eksiği büyük oranda sağlanmıştır (Başaran, 2011:41-53).

Hasan Ali Yücel, 2 Mayıs 1939'da önemli isimlerle birlikte, Birinci Neşriyat Kongresini toplayarak önemli atılımlardan birini hayata geçirmiştir. Bu Kongrede alınan kararlar neticesinde, 28 Şubat 1940'da Tercüme Heyeti toplanmıştır. Bu Heyette; Halide Edip Adıvar, Dr. Adnan Adıvar, Nurullah Ataç, Enver Ziya Karal, Sabahattin Ali, Cemal Köprülü, Abdülkadir İnan ve Hulisi Erdem katılan üyelerdir. Hasan Ali Yücel'in öncülüğünde, bu kongrede *Tercüme Bürosu* kurulması kararı alınmıştır. Bu doğrultuda, Doğu ve Batı klasikleri tercüme edilerek dilimize kazandırılmıştır. Tercüme Bürosunda çeviri faaliyetleri, Nurullah Ataç'ın kontrolünde; Saffet Pala, Sabahattin Ali, Bedrettin Tuncel ve Enver Ziya Karal gibi tanınmış aydın isimlerle birlikte yürütülmüştür (Başar, 2011:278-279). Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde, Kültür Reformu çeviri faaliyetleri ile gerçekleşmiş oluyordu.

Hasan Ali Yücel, İlk Maarif Şurasını 17-29 Temmuz 1939'da toplayarak eğitim meselesine kökten çözüm önerileri aranmıştır. Bu şurada irdelenen konulardan biri, köylerde öğretmen eksikliği ve köylerin durumu incelenmiştir. Birinci Maarif Şûrası, Köy Enstitülerinin kuruluş temellerinin atılmasında önemli rol oynamıştır (Başar, 2011:272-274). Hasan Ali Yücel'in bir diğer önemli faaliyetleri arasında, Türkiye'nin UNESCO'ya katılmasını sağlamak olmuştur. Türkiye, 20 Mayıs 1946'da Hasan Ali Yücel'in katkıları doğrultusunda, UNESCO'ya katılan devletlerden biri olmuştur (Topuz, 2011:132-133). Yücel'in Bakanlığı döneminde, 15 Haziran 1946'da Üniversiteler Yasası çıkartılmıştır. Üniversitelerin bilim yuvaları olma yolunda, atılmış önemli adımlardan biri olmuştur. Hasan Ali Yücel'in, katkıları doğrultusunda Üniversitelere verilen özerklik siyasi kimliklerden uzak bir eğitim anlayışının gerçekleşmesini sağlamıştır (Gül, 2011:292).

Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde açılan, Köy Enstitüleri uzun dönem milliyetçi muhafazakâr aydınların eleştirilerine maruz kalmıştır. İkinci Dünya savaşı ile birlikte, İrkçı-Turancı akım ve antikomünist söylemler milliyetçi aydınlar arasında yayılmaya başlamıştır. Hasan Ali Yücel'e yönelik yapılan ilk suçlamalar milliyetçi muhafazakâr kadrodan gelmiştir. Nihal

Atsız, *Orkun* dergisinde Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na açık mektup²⁸ yazarak, Milli Eğitimin komünistlerin yuvası olmakla suçlamıştır. Bu komünistlerin başını ise, Sabahattin Ali'nin²⁹ çektiğini iddia etmiştir. Hasan Ali Yücel, bu gelişmelerin doğrultusunda Nihal Atsız'ı³⁰ 7 Nisan 1944'de Boğaziçi Lisesinde ki öğretmenlik görevinden aldırıştır (Tonguç, 2009:396). Milli Şef İsmet İnönü, 1944'de İrkçı-Turancı akımları sindirme ve kontrol altında tutma girişiminde bulunmuştur (Koçak, 2015:432).

Hasan Ali Yücel, 1944'de Köy Enstitülerini her türlü siyasi manevralara karşı koruma taraftarı olmuştur. Yücel, Meclis kürsüsünde enstitülerde okuyan öğrencilerin iktidara bağlılığını ortaya koymuştur:

“...Öğrenciler ilkokullarda olsun, ortaokullarda olsun liselerde ve yüksek okullarda olsun hakikatten samimi olarak rejime bağlanmış çocuklarımızdır. Nereden biliyorsun? Her vesile ile bunları görüyoruz. Memleket çocuklarının rejime, Atatürk'e ve Milli Şefimize bağlılıklarının bin bir deliline sahip bulunuyoruz...” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1944:290).

Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde, 1946'de öğrenciler arasında artan muhalif³¹ görüşlerin belirmeye başladığı döneme girilmiş olmaktaydı. Bu durumdan haberdar olan, İsmail Hakkı Tonguç, İsmet İnönü'ye bu öğrenci

²⁸ Niyazi Berkes, Atsız'ın bu açık mektubu Hasan Ali Yücel'i hedefleyerek yazmış olduğunu ileri sürmüştür. Bu görüşe ilave eden Berkes, Nihal Atsız'a bu mektubu yazmaya teşvik eden isimler arasında, Reşat Şemsettin Sirer'in olduğunu da ileri sürmüştür. (Berkes, 2017:282).

²⁹ Sabahattin Ali, Nihal Atsız'a bu açık mektup sonrası dava açmıştır. Bu davanın sonucunda, Atsız dört ay hapse mahkûm olmuştur. (Tonguç, 2009:398).

³⁰ Nihal Atsız, bu dava nedeniyle gerçekleşen öğrenci gösterilerinin kendisi tarafından yapılmadığını, Rasih Kapan, Reşat Şemsettin Sirer, Behçet Kemal, Suud Kemal ve Tahsin Banguoğlu tarafından öğütlenerek gerçekleştiğini dile getirmiştir. (Mumcu, 1993:82-83).

³¹ Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsüne, diğer enstitülerden yetişen öğrenciler gelmekteydi. Enstitülerde yetişen tüm öğrenciler geniş fikir dünyasına sahip olmuştur. Bu sebeple, Ankara Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Müdürlüğü yapmış olan Hürrem Arman, enstitülülerde sağ ve sol görüşe sahip öğrencilerin olduğunu dile getirmiştir; “...Yüksek Kısım öğrencilerinin tümü akıllı çocuklardı. O günlerde de bugün de bu gençlerin, İrkçılığa dayanan sözde milliyetçiliğe yönelişlerinin nedenlerini çok düşünmüşümdür...Özgürce her şeyi okuyan gençlerin değişik inançlara ve eğilimlere yönelmesini doğal görmeli idik. Asıl önemli olan, bunların dış gruplaşmalara birer piyon olmamalarına dikkat etmektir...” (Arman, 1990b:183-185). Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü mezunlarından olan, Pakize Türkoğlu anılarında öğrenciler arasındaki görüş farklılıklarının nedenleri üzerinde durarak tespitlerde bulunmuştur. Türkoğlu'na göre; Eskişehir Çifteler ve İzmir Kızıllıçullu'dan gelen öğrencilerin yetiştikleri bölgelerin kültürlerini, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsüne taşıyarak zıt fikirlerin doğmasına sebep olmuştur. Bu iki enstitünün, yönetim anlayışlarının farklı olmasından dolayı da öğrenciler arasında farklı fikirlerin ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Türkoğlu, Kızıllıçullu'dan gelen öğrencilerin, Emin Soysal'ın statükocu eğitim anlayışı ile yetişen şehirli gençler olarak nitelemiştir. Rauf İnan, Çifteler'de daha radikal ve Tonguç'un iş eğitimi ilkeleriyle öğrencilerin yetişmesine olanak sağlamaktaydı. İki farklı, yönetim anlayışı ile yetişmiş öğrencilerin, Hasanoğlu'da farklı görüşlere sahip olması bu durumda olağan kalmaktadır. Hatta, Emin Soysal'ın enstitü ilkelerine göre hareket etmediği için, Kızıllıçullu Müdürlük görevinden alındığına dikkat çekmiştir. (Türkoğlu, 2017:425-426).

olayları hakkında görüşerek yapılması gerekeni sormuştur. Milli Şef İsmet İnönü, Enstitülerde Ülke meselelerinin tartışılmasını olağan bulmuştur (Tonguç, 1970:278). Enstitülerde her öğrencinin özgürce okuduklarını eleştirdikleri bir ortama da sahip olmuşlardır.

Milli Şef İsmet İnönü, 1945 Mayıs ayında Toprak Reformu tasarısını Meclis kürsüsünde öne sürmüştür. Fakat, CHP içerisinde yer alan aşırı sağ kesim bu tasarıya karşı çıkmıştır. Çok partili hayata geçiş evrelerinde, Toprak Reformu yasa tasarısı ile birlikte Milli Şef yönetimine muhalefeti beraberinde getirmiştir.³² (Zürcher, 2009:309). Toprak reformunun³³ yaratmış olduğu gergin muhalefet, bütçe görüşmelerine de yansımıştır. Demokrat Parti'nin Vekili Emin Sazak, bütçe görüşmeleri sırasında Köy Enstitülerini de eleştirel tavır almıştır. Enstitülerde verilen eğitimin öğrencilerin ahlâkını kötü etkilediği iddiasında bulunuyordu (Tonguç, 2009:447).

Demokrat Parti'nin Ocak 1946'da kurulması ile birlikte, muhalefetin rengi değişerek kendini belirgin etmesine olanak sağlamıştır. CHP-DP arasında başlayan, demokratik olmama suçlamaları sık sık Meclis gündemini oluşturmuştur. Milli Şef İsmet İnönü, 1946'da kabine değişikliğine giderek, sert bir siyaset çizgisine sahip olan, Recep Peker'i³⁴ Başbakan olarak göreve getirmiştir. Bu kabine de kendisine yer verilmeyen, Hasan Ali Yücel'in³⁵ 7 Ağustos 1946'da Millî Eğitim Bakanlığındaki görevi de son bulmuştur. Yücel'in

³² Bu yasa tasarısına muhalif olan isimler arasında; Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Celal Bayar ve Refik Koraltan gibi isimler yer almaktadır. Bu isimler, 7 Ocak 1946'da Dörtlülük Takrir yayınlarak Demokrat Parti'yi kurmuşlardır. (Zürcher, 2015:309-311).

³³ İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu, Engin Tonguç babasının yazmış olduğu raporlarına dayanarak şu tespitlerde bulunmaktadır; "İsmet İnönü'nün, Köy Enstitüleri meselesini sadece okuma yazma öğretme ve öğretmen yetiştirme sorunu olarak anlamadığı anlaşılar..." Tonguç'un raporlarına göre; 1942'de Pazarören, Yıldızeli ve Akpınar Köy Enstitülerinin teftişleri sırasında, İsmet İnönü Enstitüler ile ilgili önemli kararlar aldığını ve dönemin Tarım Bakanı Raşit Hatipoğlu'na bu kararların uygulanabilirliği üzerine görüşlerini sormuştur. İsmet İnönü, Köy Enstitülerinin sayılarının 60'a çıkarılması ve 200.000 tarımcı yetiştirilmesini istemiştir. Engin Tonguç'a göre; İsmet İnönü'nün, Toprak Reformu ile kendisine muhalif olacak, toprak ağalarının tekeline kırmak ve doğabilecek olan muhalif kadroya karşı, kendi siyasetine destek olacak, tarımcı kadro yaratmak istemiştir. Fakat, Hasan Ali Yücel'in bu öneriye pek ılımlı bakmadığını Tonguç'a söylemiştir. Yücel'e göre, Enstitülerin sayısını arttırmak savaş koşulları dolayısıyla pek de uygulanabilir bir karar olamazdı. Bu sebeple, Yücel Milli Şefin bu isteğinin maddi olarak gerçekleşmesinin olanaksız olduğunu, İsmail Hakkı Tonguç'a dile getirmiştir. (Tonguç, 1970:282-287).

³⁴ Süreyya Aydemir'e göre, Recep Peker'in enstitüler hakkında aslı olmayan yanlış haberlerle doldurulduğunu dile getirmiştir. Bu doğrultuda, Peker'in 1946 sonrası Sirer'e enstitülerini ıslah etme girişimine izin verdiğini dile getirir. (Aydemir, 2000:384).

³⁵ Berkes'e göre, aşırı sağ görüşte olan Reşat Şemsettin Sirer'in kabinede göreve getirilmesini, Hasan Ali Yücel'in İnönü'nün gözünden düşmesi olarak yorumlamıştır. (Berkes, 2017:365).

yerine, 1946'da Millî Eğitim Bakanlığına Reşat Şemsettin Sirer getirilmiştir. İç İşleri Bakanlığına ise, Şükrü Sökmen Sürer getirilmiştir. (Kirby, 2018:451-452).

Kabine değişikliği beraberinde, muhalefete yön verecek yaklaşımları da değişime uğratmıştır. Artık, komünizmle eş değer görülen her sol düşünce ve eğitim kurumu muhalefetin saldırısına uğrayacaktır. Soğuk Savaşında etkisiyle, DP ve CHP arasında antikomünist söylemler artmaya başlayacaktır (Zürcher, 2009:313). Ülke içerisinde, 1946 sonrası belirginleşen siyasi değişim, Köy Enstitülerinin üzerinde de etkisini göstermiştir. CHP iktidarı döneminde, Hasan Ali Yücel'in Bakanlıkta yer verilmemesi bu eğitim kurumlarının kapanışına giden sürecin ilk adımı hazırlanmıştır.³⁶ (Tonguç, 1970:323).

İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, 29 Ocak 1947'de Meclis kürsüsünde ülkede komünist oluşumların varlığına işaret etmiştir. Bu oluşumları tarihsel sıralı çizgide açıklayarak, 1919'dan itibaren ülkede komünist oluşumların faaliyetlerinin olduğunu söylemiştir. Sökmensüer, Köy Enstitülerinde de komünist oluşumlar içerisinde olduğunu iddia etmiştir; "1943'de Hamidiye Köy Enstitüsünü kışkırtma yuvası" olarak nitelendiriyordu. İçişleri Bakanı Sökmensüer, Demokrat Parti'nin de komünist oluşumları desteklediğini Meclis kürsüsünde üstü kapalı bir şekilde dile getirmiştir.³⁷ İçişleri Bakanının bir diğer görüşü ise, emekli Mareşal Fevzi Çakmak³⁸ da komünist oluşumları destekleyen isimler arasında yer aldığını Mecliste iddia etmiştir. Recep Peker hükümeti, komünizm iddialarına karşı muhalefeti susturma yoluna gitmiştir (Tonguç, 2009:538-539).

İçişleri Bakanını Sökmensüer'in, okumuş olduğu komünist tahkikat geçmişi hem Demokrat Parti üyelerini hem de Mareşal Fevzi Çakmak'ı açıklama yapmaya mecbur etmiştir. Mareşal, komünist oluşumlarla bir ilgisinin olmadığını kanıtlama içerisine girmiştir. Bu doğrultuda, Mareşal Fevzi Çakmak, 5 Şubat

³⁶CHP'nin içerisinde aşırı sağ görüşün hâkim olması, Hasan Ali Yücel'in partiden sessiz bir şekilde ayrılmasına neden olmuştur. Hasan Ali Yücel'in, CHP'den ayrılması ile birlikte Enstitülere olan eleştirel tavır artmıştır. (Tonguç, 1970:367).

³⁷ Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Partisi uzun bir dönem birbirlerini komünist oluşumları desteklemekle itham etmişlerdir. (Zürcher, 2015:313).

³⁸ Mareşal Fevzi Çakmak 1946 seçimleri sonrasında, DP'den bağımsız aday olarak Mecliste yer almıştır. Bkz. (Aydemir, 2000:29). Aydemir, Mareşal Fevzi Çakmak'ın Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel gibi sola yakın isimlerle görüştüğünü ifade etmiştir. Kimi zaman ise, sağ kesim içerisinde de yer aldığını da dile getirmiştir. Mareşal'in Kenan Öner'le temasta olduğunu ve çeşitli kesimlerin etkisi altında kaldığını da belirtir. (Aydemir, 2000:453).

1947’de muhalefetin yönünü, Köy Enstitülerine çekerek sert açıklamalarda bulunmuştur; “Ben daha işin başındayken eski bir Milli Eğitim Bakanı’nın bu faaliyeti destekleyen hareketinden dolayı hükümeti resmen ikaz ettim. Kimse kulak asmadı, daha sonra da Hamidiye Köy Enstitüsü’ndeki komünist yuvasından bahsettiler...” (Mumcu, 1993:124-125). Mareşal Fevzi Çakmak, komünist oluşumları destekleyen kendisi olmadığını iddia ediyordu.

Muhalefeti besleyen antikomünist söylemler, dönem boyunca kendini belli etmeye devam etmiştir. Mareşalin vermiş olduğu, 5 Şubat 1947 tarihli demeç sonrası Hasan Ali Yücel, *Ulus* gazetesinde Mareşal’e şu soruları yöneltmiştir:

“Beyanınızdaki eski Milli Eğitim Bakanı dediğiniz ben miyim? Desteklenen komünistler kimlerdir ve nasıl desteklenmişlerdir? Bu hususta Hükümeti yazı ile ikaz ettiniz? Sözle ise kime, ne zaman söylediniz? Bunları size soruyorum ve sözünün sahibi Türk vatandaşı olarak cevabınızı bekliyorum.” (Mumcu, 1993:129-130).

Hasan Ali Yücel’in yönelttiği bu soru üzerine, Mareşal sessiz kalmış ve cevap vermemiştir. Mareşal’in yerine, Demokrat Parti’nin İstanbul İl Başkanı Avukat Kenan Öner cevap vermiştir. Kenan Öner, “Evet, o Maarif Bakanı sizsiniz” demiştir (Mumcu, 1993:130). Kenan Öner, Yücel’in solcuları ve komünistleri koruduğunu da iddia ediyordu. Hasan Ali Yücel, kendisine yöneltilen bu ithamlardan sonra, 19 Mart 1947’de Kenan Öner’e hakaret davası açmıştır. Başlangıçta hakaret davası olarak gelişen bu dava, Kenan Öner’in³⁹ ifadelerine 1944’de gerçekleşen, Irkçılık-Turancılık davasının hesaplaşması olarak yansımıştır.⁴⁰ (Koçak, 2015:436).

Kenan Öner ve Hasan Ali Yücel’in arasında ki hakaret davası, 17 Nisan 1947’de başlamıştır.⁴¹ Kenan Öner bu davaya; Komünizm, Irkçılık, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali-Nihal Atsız, Dil Tarih Olayları ve Köy Enstitülerini mahkemeye sorun olarak getirmiştir. Kenan Öner, Hasan Ali Yücel’in Köy

³⁹ Kenan Öner, 1944’de Irkçılık-Turancılık davasında yargılanan Turancıların avukatlığını yapmıştır. (Koçak, 1997:28).

⁴⁰ 1944’de yargılanan Türkçüler, 1947’den itibaren beraat etmişlerdir. CHP, iktidarı döneminde yargılanan bu Türkçüler 1947’den sonra ki süreçte artık iktidar tarafından suçları suç olarak görülmemiştir. Hatta, Irkçılık-Turancılık davasında yargılanan tüm sanıklar, Yücel-Öner davasında Kenan Öner’e tanıklık yapmışlardır. Bu tanıklar arasında; Hüseyin Nihal Atsız, Orhan Şaik Gökyay, Nejdettin Sançar, Osman Yüksel Serdengeçti, Hikmet Tanyu, Alparslan Türkeş, Hüseyin Namık Orhun gibi isimler yer almaktadır. (Koçak, 2015:435-450).

⁴¹ İsmail Hakkı Tonguç, Hasan Ali Yücel’in bu hakaret davasını açmasını istememiştir. Bu mahkemenin, Köy Enstitülerini kötü etkileyeceği endişesi ile, Hasan Ali Yücel’i uyarmıştır. (Tonguç, 2009:539).

Enstitülerinde komünistlerin koruyuculuğunu ve savunuculuğunu yaptığını iddia etmiştir. 1943'de Eskişehir Çifteler⁴² ve Ankara Hasanoğlu⁴³ Yüksek Köy Enstitüsünde solculuk yapıldığı iddiaları mahkemeye milliyetçi tanıklar tarafından yansıtılmıştır. Hatta, Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer tarafından, Pulur Köy Enstitüsü teftiş edilerek, mahkemeye kanıt sunulma çabası içerisine girilmiştir (Mumcu, 1993:136-141).

Kenan Öner, Irkçılık-Turancılık davasının Hasan Ali Yücel tarafından tasarlandığını ve milliyetçilere karşı kurulmuş bir tuzak olduğunu da iddia etmekteydi. Öner, Irkçılık-Turancılık davasının tüm yükünü, Hasan Ali Yücel'in üzerine bırakmaktan yana tavır almıştır. Kenan Öner ve tanıkları tarafından, Hasan Ali Yücel'e gelen tüm eleştiri oklarının hedefinde, sol görüş ve komünizm argümanı yer almıştır. Yücel'in, Bakanlığı döneminde yapılan çeviri faaliyetlerini komünistlere yaptırıldığı da bir diğer iddialar arasındadır. Orhan Şahin Gökyay⁴⁴, Yücel'in Nazım Hikmet'e çeviri eserler yaptırdığını öne sürmüştür (Koçak, 1997:23-27).

Kenan Öner'in şahitleri arasında yer alan Hüseyin Nihal Atsız ise, Hasan Ali Yücel'i Sabahattin Ali'yi korumakla suçlamıştır. Hatta, Yücel'in, Sabahattin Ali'yi teşvik etmesi sonucu 1944'de Irkçılık-Turancılık davasında haksız yere yargılandığını da iddia etmiştir. Atsız, bu davada hapiste kaldığı süre boyunca işkence gördüğünü de öne sürmüştür. Bunun sorumlusunun ise, Hasan Ali Yücel olduğunu öne sürmekteydi (Koçak, 1997:25).

⁴² Engin Tonguç'a göre, Aralık 1943'de Eskişehir Çiftelerde ortaya çıkan solculuk ve komünistlik ihbarlarının, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nü kazanabilmek için öğrenciler tarafından rekabet dolayısıyla yapıldığını dile getirir. En başarılı öğrencilerin enstitülere girmelerini engellemek amaçlı bu ihbarların yapıldığını söylemiştir. Bu öğrenci ihbarları, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü sınavına girmeden bir gün öncesi olmuştur. İhbar edilen öğrenciler arasında; Hayrettin Özer, Mustafa Ünal, Talip Apaydın, Turan Aydoğan, Mehmet Ünver, Ahmet Ertaş gibi isimler yer almıştır. (Tonguç, 1970:305-307).

⁴³ Engin Tonguç, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde bazı öğrencilerin okuduklarından etkilenerek sağ ve sol görüşe göre ayrıldıklarını ifade etmiştir. Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde öğrenciler arasında görüş ayrılıkları çıkması üzerine, İsmail Hakkı Tonguç'un öğrencilerle sık sık konuşarak onlara uyarıda bulunmuştur. Bu ihbarlar, İzmir Kızılçullu'dan gelen öğrenciler tarafından yapılmıştır. Solcu olarak ihbar edilen öğrenciler ise; Bekir Semerci, İhsan Arıkan, Talip Apaydın, İsa Öztürk, Ali Dünder, Haşim Kanat ve Mehmet Başaran gibi öğrencilerdir. (Tonguç, 1970:308-309).

⁴⁴ Orhan Şahin Gökyay, Ankara Konservatuvarı Müdürlüğü görevi yapmış isimlerdendir. Kenan Öner'in tanıkları arasında yer almıştır. (Mumcu, 1993:147).

Kenan Öner, Hasan Ali Yücel'i üniversitelerde solcu hocaları korumakla da suçlamıştır.⁴⁵ Yücel'in Bakanlığı döneminde milliyetçi öğrencilere ve öğretmenlere kötü muamele yapıldığı iddialar arasında yer almıştır. Hasan Ali Yücel'e yöneltilen tüm bu iddialar siyasi bir hesaplaşma olarak görmek mümkündür. Kenan Öner'in bu iddiaları, Yücel'i ve Köy Enstitülerini etkileyen sonuçları doğurmuştur (Koçak, 1997:23-24).

İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü eski Müdürü Emin Soysal da bu davada Kenan Öner'in tanıkları arasında yer almıştır (Mumcu, 1993:142). Soysal, Öner-Yücel davasında ayrıca Meclis kürsüsünde⁴⁶, enstitü öğrencilerinin sosyalist dergi ve kitaplar okutulduğunu söylemiştir. Soysal'ın, enstitülere karşı tavrının değişmesinin altında yatan nedenler arasında, 1943'de Kızılçullu Köy Enstitüsü müdürlüğündeki görevine son verilmesi yatmaktadır. Soysal, şahsi sorunlarını bu davaya yansıtmıştır (Tonguç, 1970:460). Kirby (2018:273)'e göre, Soysal'ın, 1946 sonrası Enstitülere karşı tutumunun değişmesi, DP muhalefeti besleyen bir etken olmuştur. Öner, Yücel'e karşı kullanabileceği her konuyu, politik malzeme olarak bu davada kullanmıştır (Koçak, 1997:28).

Hasan Ali Yücel, bu hakaret davasında Kenan Öner ve tanıkları tarafından kendisine yöneltilen suçlamalara sessiz kalmamıştır.⁴⁷ Yücel, Köy Enstitüleri konusunda yapılan tüm suçlamalara açıklık getirmiştir:

“Evet, 1943 yılında Eskişehir Köy Enstitüsünde Komünist propagandası yapıldığına dair ihbar vaki olmuş. Sanıklar Savcılığa verilerek haklarında dava açılmış, 1944 senesinde mahkeme Men'i muhakeme kararı vermiş, bu karar bozulmuştur. 1944'den 1947 senesine kadar muhakeme durmuş, 1947 yılında yine başlamıştır. Seneler süren bu muhakeme bittiği zaman neticeyi göreceğiz. Unutmamalı ki ihbarı yapanlar da aynı Enstitü talebeleridir...”⁴⁸ (Yücel, 2011:70).

Hasan Ali Yücel, Köy Enstitülerinin arkasında durduğunu ve bu kurumların her sorumluluğunu üzerine aldığını da dile getirmiştir:

“...Benim tarafımdan himaye gördüğünü söyleyen tanık, bilmiyor mu ki onlar benim mesuliyetim altında kurulmuştur. Onların kurulmasına emek hatta hayat

⁴⁵ Kenan Öner'in iddia ettiği solcu hocalar arasında; Sabahattin Ali, Niyazi Berkes, Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Adnan Cemgil yer almaktadır. (Koçak, 1997:23-24).

⁴⁶ Emin Soysal'ın, Savaştepe Köy Enstitüsü gezisi sırasında, öğrencinin elinde okuduğunu iddia ettiği, *Sosyal Mücadele ve Marksizm* adlı kitaptır. (TBMM TD, 1946:457).

⁴⁷ Hasan Ali Yücel, açmış olduğu hakaret davası iddialarını, *Davam* adlı kitapta yayınlamıştır. (Yücel, 2011)

⁴⁸ Hasan Ali Yücel, Köy Enstitülerini dönem boyunca teftiş ettiğini dile getirmiştir. (Yücel, 1962:6).

vermiş memleket evlatları arasında bulunmak, benim hayatımın en büyük şerefidir...Enstitüye gelmiş köylü çocukları bugün, kız-erkek, aslan gibi büyümüş işleri başında çalışıyor. Benim onları himaye etmek haddim mi? Ben bu memleket evlatlarına sadece hizmet ettim. Benim anladığım milliyetçilik budur, Türkçülük budur...” (Yücel, 2011:70).

Yücel,⁴⁹ Mahkemede bu eğitim kurumlarında okutulduğu iddia edilen zararlı kitaplar var ise, yetkili kişiler tarafından neden toplatılmadığını da sormuştur. Bununla birlikte, Köy Enstitülerinde komünistlik faaliyetleri⁵⁰ var ise, kendi bakanlığı bittikten sonra ki süreçte öğrencilerin mahkemeye neden verilmediğini de sormuştur:

“...Bütün mesele, bu çocukların, yemiş yemeğe yeni başlamış yavrular gibi, durmadan kitap okumalarıdır. Okudukları kitaplarla açılan zihinlerinin işlemesi neticesi olarak; büyük emel, geniş dilek ve bunun arasında da köydeki halden şikâyet duymalarıdır. Bunu hangi milliyetperver Türk istemez anlamıyorum. Başka türlü bu halk nasıl uyanır...” (Yücel, 2011:71).

Hasan Ali Yücel, Kenan Öner’in tanıklarından olan, Orhan Şahin Gökyay’ın ifadesine de cevap vermiştir. Yücel, Nazım Hikmetle hiçbir zaman arkadaşlık etmediğini ve onunla arasında samimi bir diyalog dahi geçmediğini söylemiştir. Nazım Hikmet’e klasiklerin tercümesinin hiçbir zaman verilmediğini söylemiştir. Yücel, kendisine yöneltilen komünistleri koruduğu iddiasını da reddetmiştir (Yücel, 2011:58-62).

Hasan Ali Yücel, Nihal Atsız-Sabahattin Ali arasında yaşanan hakaret davasında bir ilgisinin olmadığını da dile getirmiştir; “Sabahattin Ali’yi Nihal Atsız aleyhine dava açmaya teşvik etmedim. Bu dava görülürken Nihal Atsız’ı vazifesinden ayırmamış olmam, bu husustaki tarafsızlığımın delilidir...” Yücel, koruduğu iddia edilen, Sabahattin Ali’yi kendi Bakanlığı döneminde yayın suçundan dolayı Bakanlık emrine aldırıldığını da ifade etmiştir. Irkçılık-Turancılık davasında, Nihal Atsız’ın işkence gördüğü iddiasına da cevap vermiştir. Hasan Ali Yücel, Atsız’a uygulanan işkencede kendisinin bir ilgisi olmadığını da söylüyordu (Yücel, 2011:15-20).

⁴⁹ Niyazi Berkes, Hasan Ali Yücel’in bu dava ile Turancılar tarafından yıpratıldığını dile getirmiştir. Hatta, Yücel’in kendini bu dava ile sanık konumuna düşürmüş olduğunu belirtir. Berkes, İsmet İnönü’nün, Köy Enstitülerine yöneltilen eleştiriler karşısında bir şey yapmamış olduğunu da ifade ediyordu. (Berkes, 2017:389).

⁵⁰ Süreyya Aydemir, Enstitülere yöneltilen bu komünistlik iddialarının gerçek olmadığını ifade ediyordu. Enstitülerde okuyan 20.000 öğrenci arasından, sadece 4 öğrencinin aşırı suçlu olarak mahkûm olduğunu söylemiştir. (Aydemir, 2000:384-385).

Hasan Ali Yücel, Öner ve tanıkları tarafından kendisine yöneltilen, DTCF üyelerini koruduğu iddiasını da reddetmiştir. Yücel, kendi Bakanlığı döneminde; Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes⁵¹ ve Mediha Berkes'in Bakanlık emrine alındığını söylemiştir (Yücel, 2011:152). Hasan Ali Yücel, kendisine yöneltilen tüm bu iddiaların asılsız olduğunu ifade etmiştir. Kenan Öner tüm bu iddiaları, Irkçılık-Turancılık davası sanıklarıyla kanıtlama çabası içerisine girmiştir.

Hasan Ali Yücel'in, Kenan Öner'e açtığı hakaret davası, 19 Kasım 1947'de düşmüştür. Öner, mahkeme tarafından suçsuz bulunmuştur. Fakat, dava dosyası yeniden görülmek üzere, 26 Mayıs 1948'de yeniden açılmıştır. Fakat, Kenan Öner'in, 8 Mart 1949'da ölmesi üzerine dava dosyası düşmüştür. Hasan Ali Yücel'in, açmış olduğu bu dava dosyası 1949'da tamamen kapanmış oluyordu.⁵² Fakat, bu dava siyasi arenada Hasan Ali Yücel'i komünistlerin koruyucusu, Köy Enstitülerinin de komünist yuvası olarak görülmesine neden olmuştur. Bu dava ile birlikte yaratılan, 'komünist algısı' Enstitülerin kapanışına kadar devam etmiştir.⁵³ (Koçak, 1997:29-30).

Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç vefat ettikten sonra Tonguç'un ve bu kurumların siyasete kurban edildiğini söylemiştir; "...Azılı düşmanları, bu gayretleri kıskanan ve ondan korkan politikacılar.... Tonguç siyasete kurban edilmiş, davamızın unutulmaz şehididir..." (Cumhuriyet, 1960b:2).

⁵¹ Niyazi Berkes, Hasan Ali Yücel'in öğrencisi olmaktadır. Berkes, İstanbul Lisesinde okuduğu sırada, Hasan Ali Yücel onun Felsefe dersine girmiştir. (Berkes, 2017:45). Niyazi Berkes ve Korkut Boratav, Öner-Yücel davasından sonra, Hasan Ali Yücel'i evinde ziyaretine gitmiş olduklarını ifade etmektedir. Bu davanın, Yücel'i yıprattığı izlenimleri arasında yer almıştır. Yücel, Berkes'e bu ziyaret esnasında; "Politikanın içine sizin de sokulduğunuzun farkında mısınız? Siz politika nedir bilmezsiniz: sonunda darağacı bile olan meslektir." demiştir. (Berkes, 2017:393).

⁵² Falih Rıfkı Atay, Hasan Ali Yücel'in kendi partisi içerisinde çıkan bazı hırslı rakiplerinin, CHP içinde göreve gelmeleri ile birlikte ona ihanet ettiklerini söylemektedir. Hasan Ali Yücel'in, Kenan Öner tarafından mahkemeye sunulan ifadelerinden dolayı da iftiraya uğradığını dile getirmiştir. Hasan Ali Yücel'in, kendi yakın arkadaşları tarafından bu dava ile yalnız bırakıldığını söylemiştir. CHP, iktidarı düştükten sonra da Yücel'in yazılarının komünist olduğu iddiası ile, *Ulus* gazetesinde yayınlanmadığını söylemektedir. (Atay, 1961:6-7).

⁵³ Hasan Ali Yücel, *Cumhuriyet* gazetesinde solculuk ve komünistlik üzerine makale yazmıştır. Enstitülere ve kendilerine yöneltilen komünistlik suçlamasının kökeninde, Enstitü öğrencilerine okutulan çeviri eserlerinin olduğunu söylemiştir; "...Sorayım: Maarif Şurası üyeleri mi, Milli Şef mi, B.M. Meclisi üyeleri mi solcu idiler? Denilecek ki: Hayır, onlar solcu değil: Sen ve Bakanlıkta ki arkadaşlarınız solcudunuz! Rus Edebiyatını okutmak mı solculuktur? Bu köylü çocuklarına klasikleri okutarak mı komünist yaptık?" (Cumhuriyet, 1960a:2).

Hasan Ali Yücel, Köy Enstitülerini kapandıktan sonraki süreçte de çeşitli yayın organlarında savunmaya devam etmiştir.⁵⁴ Hasan Ali Yücel, enstitülere yöneltilen haksız eleştirilere olan tavrını ortaya koymaya devam etmiştir:

“...Köy Enstitülerinde hiçbir zaman kız-erkek birlikte yatmamıştır...Hiçbir zaman buraları, komünist yuvası olmamıştır... Hakkımızda söylenilen fena sözleri de bilmeliyiz. Ama hemencecik kanıvermemeliyiz. Çünkü dışarıdan gelen bu sözler ve propagandalar, bazen içte ki politika artıklarının da işine gelir. O lafları onlar da el altından körükler ve iç hasımlarının bu vesile ile düşmelerine, lekelenmelerine hatta bilerek hizmet ederler. Netice, milletin aleyhine ve zararına olur...” (Yücel, 1955:8).

Hasan Ali Yücel, enstitülerde Atatürk İnkılâplarına bağlı nesiller yetiştirilmiş olduğunu ifade etmiştir. Bu kurumlara yöneltilen, komünisttir söylemlerinin halkın gözünden düşürmek için yapılmış bir lekeleme olduğunu söylemiştir (Yücel, 1955:8). Hasan Ali Yücel, enstitülere yöneltilen haksız iftiraların, bu kurumlar üzerinde yaratmış olduğu etkiye dikkat çekmiştir (Cumhuriyet, 1960a:2).

Yücel, Bakanlıkta görev süresi bittikten hemen sonra, Köy Enstitülerinde okutulan Tercüme Eserlerinin yakılıp çöplere atıldığını söylemiştir. Yücel, Enstitülerde yapılan bu girişim karşısında haksızlığa uğradığını dile getirmiştir. Yücel, benimsemiş olduğu *Hümanist* yaklaşımın bazı çevreler tarafından kafiyesinden faydalanılarak, *Komünizma* olarak çevirdiklerini söylemiştir. Yücel, kendisine yöneltilen bu suçlamaların gerici kesimin bizzat şahsına yapılmış ağır hücumu olarak yorumlamıştır (Yücel, 1961a:8-9).

Hasan Ali Yücel, enstitüleri yıkan kesim hakkında dikkat çekici yorumlarda bulunmuştur. Enstitüleri, yıkma girişiminde bulunan kesimin kendi siyaset arkadaşları ve kendinden sonra göreve gelen kişiler olduğunu söylemiştir.⁵⁵ (Yücel, 1961b:5).

Hasan Ali Yücel, Köy Enstitülerine ve kendisine yöneltilen bu suçlamaları çeşitli yayın organları aracılığıyla reddetmiştir. İsmet İnönü, Hasan Ali Yücel’e ve

⁵⁴ Hasan Ali Yücel’in yazıları, *Resimli Yirminci Asır Mecmuasında* yayınlanmıştır. Bu mecmua haftalık olarak yayınlanmaktadır. Resimli Yirminci Asır Mecmuasının yazı işleri müdürü ise, Osman Nebioğlu’dur.

⁵⁵ Hasan Ali Yücel, Uzunköprü’de öğretmenlik yapan Mehmet Özgür’e mektuplarında bu bilgiyi ona söylemiştir. Yücel, bu mektubu Mehmet Özgür’e yazmış olmakla birlikte bu mektup, İmece dergisinde yayınlanmıştır. (Yücel, 1961:5). *İmece Dergisi* İsmail Hakkı Tonguç’un vefatı üzerine, ona armağan olarak aylık çıkan dergidir. Bu dergiye Enstitü mezunları, yazar ve şairler yazılarını yollamıştır.

Köy Enstitülerine yapılan eleştirilere cevap vermemiştir (Mumcu, 1993:162-163). İsmet İnönü, Hasan Ali Yücel'i bu iddialar karşısında daima yalnız bırakarak, Enstitülerin kapanmasına giden yolu da açmış oluyordu. Bu doğrultuda, Hasan Ali Yücel gerek kendi politikasına inandığı iktidar tarafından yalnız bırakılıyor ve muhalefetin eleştirilerine maruz kalmıştır.⁵⁶ Yücel, Bakanlık görevi bittikten sonra İsmet İnönü ile görüşmemişlerdir. Köy Enstitüleri, Hasan Ali Yücel'den sonra kendi kaderine bırakılmıştır (Koçak, 2015:449-450).

4.2. İsmail Hakkı Tonguç

İsmail Hakkı Tonguç, Silistre'nin Totrakan Sancağının Tataratmaca köyünde 1897'de doğmuştur.⁵⁷ Tonguç'un anne tarafı, Dobruca,⁵⁸ Baba tarafı ise, Kırım Tatarı göçmenidir. Tonguç'un ailesi tarımla uğraşarak hayatını sürdürmüştür. Tonguç, küçük yaştan itibaren köy ve köyün sorunlarını bilerek yetişen aydın kişiliklerden biri olmuştur. Tonguç'un eğitim hayatı, Silistre Rüştîyesinde başlamıştır. Daha sonra, 1918'de Kastamonu Öğretmen Okulundan mezun olmuştur. Tonguç, bu tarihten sonra eğitim hayatına devam etmek üzere, Almanya'ya gitmiştir. Fakat, Kurtuluş Savaşının başlamış olmasından dolayı eğitim hayatı zaman zaman kesintiye uğramıştır (Tonguç, 1970:48-50).

İsmail Hakkı Tonguç çeşitli okullarda, Resim İş ve Beden Eğitimi öğretmenliği yapmıştır. Tonguç Eskişehir, Konya, Adana ve Ankara gibi çeşitli illerde öğretmenlik yapmıştır. Tonguç daha sonra, 1932'de Gazi Eğitim Enstitüsünde Resim-El İşleri Bölümünü kurmuştur. Aynı zamanda bu enstitünün yönetimini üstlenmiştir. 3 Ağustos 1935'den⁵⁹ 21 Eylül 1946'ya kadar geçen süre

⁵⁶ Hasan Ali Yücel, Mütareke zamanında *Dergâh* Mecmuasında yazıları yayınlanmıştır. Bu Mecmuada yayınlanan yazısı dolayısıyla, Yakup Kadri Karaosmanoğlu Yücel ile tanışmak istemiştir. Hasan Ali Yücel ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu mecmua vesilesiyle arkadaş olmuşlardır. Hasan Ali Yücel ile Yakup Kadri uzun dönem mektuplaşarak arkadaşlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu mektupları Hasan Ali Yücel'in kızı, Canan Yücel Eronat derleyerek kitap haline getirmiştir. Yakup Kadri'nin yazmış olduğu bu mektuplarından birinde, Hasan Ali Yücel'in kişilik özelliğinden ve parti içindeki konumundan bahsetmiştir. Yakup Kadri'ye göre, Yücel '*hem fikir hem iş insanı*' olduğunu söylemektedir. Bu yüzden parti içinde, çok kısıklanılan bir konuma sahip olduğunu belirtir. (Eronat, 1996:17-18).

⁵⁷ İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu, Engin Tonguç babasının doğum tarihi hakkında kesin bilginin olmadığını belirtmiştir. İsmail Hakkı Tonguç'un 1893'de de doğmuş olabileceğini ifade etmiştir. (Tonguç, 1970:48).

⁵⁸ Osmanlı devletinde Bulgaristan'a bağlı bölgedir.

⁵⁹ Tonguç, Saffet Arıkan'ın Millî Eğitim Bakanlığı döneminde, İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine gelmiştir. Aydemir'e göre, Tonguç'u Saffet Arıkan'a tavsiye eden ismin, Cevat Dursunoğlu olduğunu söylemiştir. (Aydemir, 2000:380).

aralığında, İlköğretim Genel Müdürlüğü görevi yapmıştır. Tonguç, öğretmenlik mesleğine başlamasından itibaren, eğitime önem veren aydın kişiliğe sahip olmuştur. Bu doğrultuda, çocukluk yıllarının köyde geçmesinden dolayı köy sorunlarını yakından tanınmasına olanak sağlamıştır. Bakanlıkta görev aldığı dönem boyunca yakın çevresi tarafından, *Köylü Hakkı* olarak nitelendirilmiştir.⁶⁰ (Tonguç, 1970:51-52).

İsmail Hakkı Tonguç'un⁶¹ fikir dünyasında, Ethem Nejat'ın eğitim anlayışının izlerini görmek mümkündür. Her aydın kendi fikirlerini oluşturacak bir tarihi şahsiyeti kendine örnek almıştır (Tonguç, 2009:45). Tonguç'un yazmış olduğu *Canlandırılacak Köy* adlı kitabında, Ethem Nejat'tan hayran olunacak derecede bahsetmesi bunu düşündürmektedir. Bu doğrultuda, Nejat'ın Tonguç üzerinde yaratmış olduğu etkiyi kitabında görmek mümkündür.⁶² Bu nedenle, Nejat'ın uygulamaları, Tonguç'un fikirlerinde yer edinmiştir (Tonguç, 1947:176-188).

İsmail Hakkı Tonguç'un etkilendiği bir diğer aydın ise, Nafi Atuf Kansu'dur. Tonguç'un Kansu'dan Milli Eğitimde öğretmen yetiştirme konusuna önem vermesinden dolayı etkilenmiştir. Tonguç, 1926'da Maarif Vekaleti Alati Dersiyeye Müzesi Müdürlüğü görevine geldiği zaman Nafi Atuf Kansu⁶³ ile tanışmıştır. Kansu⁶⁴ Eğitim Tarihinde önemli bir isim olması itibariyle, Tonguç'un üzerinde etki bırakması mümkündür (Tonguç, 1970:66-67).

İsmail Hakkı Tonguç'un üzerinde, gezmiş olduğu ülkelerin de etkisi bulunmaktadır. Tonguç, 8-4 Haziran 1925'de Almanya Leipzig Pedagoji Enstitüsünün hazırlamış olduğu, İş Eğitimi Seminerine katılmıştır. Almanya gibi

⁶⁰ Engin Tonguç, babasının Bakanlık da görev aldığı süre boyunca, Cevat Dursunoğlu tarafından Soyadı Kanunu çıkmadan önce bu nitelendirmeye çağırıldığını belirtmiştir. Engin Tonguç, babasının bu isimle nitelendirilmesini, köyü yakından tanıyan biri olmasına bağlamıştır. (Tonguç, 1970:52).

⁶¹ İsmail Hakkı Tonguç ile Ethem Nejat aynı dönemlerde Almanya'da bulunmuşlardır. Ethem Nejat Eylül 1918'de, İsmail Hakkı Tonguç ise, 10 Eylül 1918'de Almanya'da bulunmuştur. Engin Tonguç'a göre, Tonguç ve Nejat'ın farklı kuşaktan olmasından dolayı arkadaş olma ihtimallerinin olmadığını belirtmiştir. (Tonguç, 1970:75).

⁶² Tonguç'un üzerinde; Uygulamalı İzcilik, Ziraat, Resim-İş ve Müzik derslerinin öğretmenlere verilmesi etki yapmıştır. Bkz. (Tonguç, 1947:187).

⁶³ İsmail Hakkı Tonguç ile Nafi Atuf Kansu'nun akrabalığı, 26 Ocak 1927'den itibaren. (Tonguç, 1970:65).

⁶⁴ Kansu, 1922'de Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Müdürlüğü ve Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarlığı yapmıştır. Kansu siyasetçi, yazar ve eğitimcidir.

pek çok ülkeye giderek eğitim seminerlerine katılmıştır. 1929’da Almanya, Avusturya, İtalya, İsviçre, Fransa ve İngiltere’ye seyahatler yapmıştır. Tonguç, seyahatlerini daha çok bu ülkelerin eğitim sistemlerini incelemek amaçlı yapmıştır (Tonguç, 1970:83-88). Tonguç’un üzerinde yabancı yazarlarında etkisini de görmek mümkündür. Tonguç Pestalozzi, Kershensteiner ve J. Dewey gibi uzman yazarlardan etkilenmiştir (Tonguç, 1970:104). Bu doğrultuda, İsmail Hakkı Tonguç gerek gezmiş olduğu ülkeler ve almış olduğu bilgi birikimi ona Enstitülerin Mimarı olma yolunu açmıştır.

İsmail Hakkı Tonguç iki savaş arası dönemde, Tek Partili düzenle idare edilen ülkelerin eğitim durumları ile ilgili tespitlerde de bulunmuştur. Tonguç’un izlenimlerine göre, eğitim çeşitli ülkelerde, siyasi araç işlevi g rm ştir. Bu doğrultuda, İtalya ve Rusya gibi ülkelerde partiler eğitimi, politik-siyasi çıkarları için kullanmakta olduğunu ifade etmiştir. Bu yetiştirilen nesillerin parti ideolojisi aşılanarak eğitim verildiğini ifade etmiştir. İtalya ve Rusya’da  ğretmelerin bu siyasi ideolojiyi öğrencilere aşılama görevinde dahi zorunlu tutulmuşlardır (Tonguç, 1947:484).

Tonguç’u Köy Enstitülerini kurmaya sevk eden düşünceler arasında, yaşamış olduğu dönemin koşullarını iyi bilen bir aydın olması da yatmaktadır. Tonguç’un ifadelerinde yer edinmiş olan toplumcu kişiliği, onu köyün sorunlarını çözmeye itmiştir. Bu doğrultuda, köyün eğitimi meselesini eski yöntemlerle çözülmesinin imkânsız olduğu konusuna da değinmiştir:

“...Köyü canlandırma işi alışıla gelmiş alelade bir ilköğretim ve ilkokul meselesi değildir. Eğer böyle olsaydı, Hafız Osmanların, Sarı Hocaların, Kerim Efendilerin köylerde açtıkları mekteplerle bu mesele şimdiye kadar yüz defa halledilirdi. Eğitim ve  ğretim yoluyla köyü canlandırmak, modern manalı ilköğretilimi köye mal etmekle sağlanabilir...” (Tonguç, 1947:511-512).

Osmanlı devletinin son döneminden itibaren kendi kaderine bırakılan köy halkı, aydın kesimden kopuk yaşamaktaydı. Tonguç, köy sorunlarına kayıtsız kalan bu aydınların varlığına da işaret etmiştir (Tonguç, 1947:6-11). Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, köyler bu aydın kadro için önem arz etmeye başlamıştır. Bu doğrultuda, Cumhuriyet Halk Partisi kadrosu tarafından, köyler

ulaşılması gereken yerler olarak görülmüştür.⁶⁵ Aynı zamanda, köyde yetişecek öğretmenler aracılığıyla köy kalkınması hedeflenmiştir (Karaömerlioğlu, 2014:103).

İsmail Hakkı Tonguç’u köy kalkınmasına yönelten etkenlerden bir diğeri ise, köylerin gelişmişlik düzeyinin şehirlere nazaran daha geride olması yatmaktadır. Bu doğrultuda, Tonguç’un kendi deyimiyle köyün içten canlandırılması gerekmektedir. Fakat, köylerin korunaklı bünyesinde canlanması kolay olmayacağından dolayı, köyde yetişecek öğretmenler yoluyla kalkınma hedeflenmiştir (Tonguç, 1947:511-512).

İsmail Hakkı Tonguç, köylerin kalkınmasını istemeyen tutucu kesimin varlığını da işaret etmiştir. Bu köylerin kalkınmasını istemeyen kesimle mücadele etmek için, yeni aydın tipolojisine sahip öğretmenlere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Tonguç, Osmanlı devletinde uygulanan öğretmen anlayışının çözüm getirmediğini de belirtmiştir. Tonguç, enstitüler ile eski eğitim sistemini yok sayan bir anlayış içerisinde olduğu görülmektedir (Tonguç, 1947:511-512).

Tonguç, Köy Enstitüleri ile büyük oranda öğretmen ihtiyacının karşılandığını da belirtmiştir. Bunun yanında, köylerde öğretmen azlığının nedenlerine de değinmiştir; “...Öğretmen, hatta köyde bile doğmuş olsa, şehirde aldığı tahsil, şehirselleşmeyle tanışma yüzünden, çok defa köye karşı yabancılaşmış, köydeki yaşayış şekilleri için anlayışını kaybetmiştir. Köy hayatı ona değersiz ve gayesiz görünür. O, köyü adeta garipser...” Tonguç, Köy Enstitüleri ile köyün içinden yetiştirilecek öğretmenler yoluyla bu sorunları çözümlmek istemiştir (Tonguç, 1947:553-563).

İsmail Hakkı Tonguç, Köy Enstitüleri kanunu çıktıktan sonra kendisine yöneltilen eleştirilere cevap vermiştir;⁶⁶ “...Köy şartları anlatılmaya çalışıldı ise de onlardan bazıları kanaatlerinden vazgeçemediler. Yanlış görüşlerini bir silah gibi kullanmaya devam ettiler. Davayı baltalama yolunu seçtiler...” (Tonguç,

⁶⁵ Mehmet Asım Karaömerlioğlu’na göre, CHP iktidarı seçim dönemlerinde Köy Enstitülerinden siyasi ve ideolojik beklenti içerisinde olduğunu belirtir. (Karaömerlioğlu, 2014:103).

⁶⁶ Köy Enstitüleri kurulduktan hemen sonra eleştirilerin hedefi olmuştur. Enstitülerde, öğretmenlere verilen yirmi bin lira maaşının az olması ve Enstitü öğretmenlerinin; öğretmenlik, ziraat ve atölye işlerini aynı anda yürütmekte zorlanacakları endişesi ve eleştirileri doğmuştur. Aynı zamanda, bu kurumlar ile eğitimde ikilik otaya çıkacağı kaygısından dolayı eleştirilmiştir. (Tonguç, 1947:574-575).

1947:575). Tonguç'un ifadelerinde, Köy Enstitülerine olan inancını görmek de mümkündür.

Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsüne, birçok sanatçı ve bilim insanı ziyaret için gelmişlerdir. Karl Ebert ve Sabahattin Ali Hasanoğlu Güzel Sanatlar Kolunu gezmek için gelen isimlerdir.⁶⁷ Bu ziyaret sırasında Sabahattin Ali⁶⁸ ve Karl Ebert Enstitü öğrencileriyle tanışmıştır. Güzel Sanatlar Kolunun hazırlamış olduğu gösterilere katılmışlardır (Türkoğlu, 2017:304-305).

Köy Enstitülerinde, öğrenciler her görüşten kitap⁶⁹ okumakla birlikte, dersler de birbirlerinin hatalarını tenkit etmişlerdir. Bu doğrultuda, özgür düşünceye sahip eleştirel ortamda eğitim almışlardır (Türkoğlu, 2017:420-430). Enstitü öğrencileri, okudukları kitaplardan da etkilenerek, fikir tartışmasına girdikleri de olmuştur. Bunun en belirgin örneğinin yaşandığı yerlerden biri ise, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü olmuştur. 1944-1946 yılları arasında öğrencilerin sık sık fikir ayrılıkları düştükleri dönem olmuştur. Tonguç, bu fikir ayrılıkları karşısında öğrencilerle sık sık konuşmuştur.⁷⁰ (Bayır, 1971:267).

İsmail Hakkı Tonguç, 1946 seçimleri dolayısıyla enstitü müdürlerinin ve öğrencilerini CHP'ye oy vermelerini istemiştir. Tonguç, CHP içinden çıkarak kurulan ve aşırı Sağ görüşün hâkim olduğu, DP muhalefetine karşı böyle bir tutum içerisine girmiştir. Tonguç, bu sebeple enstitü müdürlerine mektup yollamıştır (Tonguç, 1970:214). Tonguç bu mektupta:⁷¹

“Kardeşim Edip Balkır son zamanlarda bazı Enstitü müdürlerini Ankara'ya çağırdık. Seni aşağıya yazacağım sebepten dolayı ayırmayı uygun bulmadık... Seçimler dolayısıyla faaliyete geçen partiler, Köy Enstitüsü öğrencilerinden ve

⁶⁷ Karl Ebert, Ankara Devlet Konservatuarında tiyatro uzmanıdır. Fakat, o dönem Ebert'in çevirmenliğini Sabahattin Ali yapmaktadır. Bu ziyaret dolayısıyla, Sabahattin Ali Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsüne gelmiştir. Türkoğlu, Enstitüdeki tüm öğrencilerin Sabahattin Ali'ye hayran olduklarını belirtmiştir. (Türkoğlu, 2017:304-305).

⁶⁸ Engin Tonguç (2009:427)'e göre, Bakanlık ileri gelenlerinin ve İsmail Hakkı Tonguç'un, Sabahattin Ali ile görüştiklerini söylemiştir.

⁶⁹ Hasanoğlu'da okunan kitaplar arasında; Voltaire, Tolstoy, Puşkin, Gogol, Freud, Goethe vb. dünya klasikleridir. (Türkoğlu, 2017:416).

⁷⁰ Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsündeki öğrenciler, sağ ve sol görüş olarak birbirlerinden ayrılmışlardır. Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü öğrencileri arasında yaşanan bu olayları, Bakanlığa kadar taşımışlardır. Sağ görüşe hâkim olan bu öğrenciler, sosyalist olduklarını düşündükleri arkadaşlarını, Enstitü Müdürü Rauf İnana şikâyet etmişlerdir. Tonguç, polise kadar giden bu şikâyetler sonucu öğrencileri uyarmıştır. 2 Ocak 1944'de Yüksek Köy Enstitüsü H.Ö. isimli öğrencinin Rauf İnana'a göndermiş olduğu bu mektupta geçmektedir. (Bayır, 1971:267).

⁷¹ Tonguç bu mektubu 2 Temmuz 1946'da Sakarya Arifiye Köy Enstitüsü Müdürü, Süleyman Edip Balkır'a yollamıştır. (Tonguç, 1976:233-234).

öğretmenlerinden kendi hesaplarından faydalanmak için büyük gayret sarf ediyorlar. Nitekim, Keçiören'de Belediye seçimlerinde bir kısım öğrenciler böyle bir partiye oy vermişler. Bu meseleyi buraya gelen Enstitü Müdürleriyle ve Bakanlıktaki arkadaşlarla uzun boylu görüştük. Şu neticeye vardık ki, öğrenciler ve öğretmenler iyi tenvir edilmeyecek olurlarsa yer yer bazı falsolarla karşılaşmak ihtimali vardır. Bu da Enstitüler için utanılacak hal olur. Onun için gerek Enstitülerdeki gerek iş başındaki arkadaşları iyice aydınlatarak işimize, davamıza en uygun prensipleri güden insanlar ve teşkillerle beraber olmayı sağlamalıyız. Senin bu bakımdan çok uyanık olmanı ve arkadaşları da uyanık tutmanı bilhassa rica edeceğim. Meseleleri şahsi olmaktan çıkararak işlere ve gayelere bağlayacak olursak mevzuu hakiki yoluna girmiş olur..." (Tonguç, 1976:233-234).

CHP, 1946 seçimlerinden sonra kabinede değişikliğe gitmiştir. İsmet İnönü, kendi partisine muhalif olan DP'ye karşı, kendi kabinesinde aşırı sağ görüşe yakın isimleri göreve getirmiştir. Bu sağ görüşe yakınlığı ile bilinen, Reşat Şemsettin Sirer 7 Ağustos 1946'da Millî Eğitim Bakanlığı'na getirilmiştir (Tonguç, 2009:502-503). Bu doğrultuda, CHP Hükümeti 1946 seçimlerinden sonra, sağ kanadın etkin olduğu bir sürece doğru girmiştir (Karaosmanoğlu, 2013:159-163).

Bu kabine değişikliği ile birlikte, hükümetin enstitülere olan tutum ve tavrı da değişmiştir. Recep Peker'in okumuş olduğu bu hükümet programında, *Enstitülerin Millileştirilmesi* kararı yer almıştır. Bu doğrultuda, CHP'nin Enstitülere olan tavrı da 1946'dan itibaren keskinleşmeye başlamıştır (Aydemir, 2000:383-384). Sirer'in, göreve gelmesi ile birlikte, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde teftişlere başlanmıştır. Sirer, bu Enstitüde öğrencilerin *Komünist Manifestosu Metni*⁷² okuduğu ihbarları ile birlikte tahkikata başlamıştır (Tonguç, 2009:508-509).

İsmail Hakkı Tonguç, bu tahkikat sonucu Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'e yazı göndermiştir. Tonguç, bu yazısında söylenenlerinin iftira olduğunu ve ihbar edilen öğrencilerin Enstitünün en zeki, çalışkan öğrencileri oldukları böyle bir ihbarın gerçek olmadığını söylemiştir. Bu ihbarı yapanların, çalışkan öğrencileri çekemeyen öğrenciler tarafından yapıldığını da ifade etmiştir.⁷³ (Tonguç, 2009:508-509).

⁷² İsmail Hakkı Tonguç, bu Manifesto Metninin birbirini çekemeyen bazı milliyetçi öğrenciler tarafından, okul dışında bastırılarak, Hasanoğlu'na getirilmiş olduğunu da raporlarında belirtmiştir. Bu, Manifesto Metni meselesi 1943'de yaşanmıştır. Fakat, Metin 1946'da öğrenci ihbarlarıyla tekrar taşınarak sorun olarak açılmıştır. (Tonguç, 2009:508-509).

⁷³ İsmail Hakkı Tonguç'un Sirer'e yazmış olduğu bu yazı 5.9.1946 tarihlidir. Engin Tonguç babasına ait bu yazıları kitabında yer vermiştir. (Tonguç, 2009:508-509).

İsmail Hakkı Tonguç, 21 Eylül 1946'da İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinden alınmıştır. Talim Terbiye kurulu Üyeliğine getirilmiştir. (Tonguç, 1970:352-353). Tonguç'un yerine, İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine Yunus Kazım Köni getirilmiştir (Tonguç, 2009:562). Tonguç'un görevden alınması ile birlikte, Bakan Reşat Şemsettin Sirer Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde bazı değişiklikler yapma yoluna gitmiştir (Özkucur, 1990:380).

Reşat Şemsettin Sirer, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde, *iyileştirme-islah etme* söylemi adı altında, *İş Eğitimi* sistemini kaldırmıştır. Bununla birlikte, enstitülerde görev alan öğretmenlerin yerleri değiştirilerek açığa alınmalar başlamıştır. Enstitü öğretmenlerinin görev yerlerini değişmesi ardından, dersler boş geçmeye başlamıştır. Sirer, enstitüleri *millileştirme* adı altında sistemde kökten değişimi başlatmıştır (Özkucur, 1990:383-384).

Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü, bu değişim ile birlikte kısa süre içinde işlevlerini kaybetmeye başlamıştır. Sirer, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünün geleceği ile ilgili kararlarını pratikten çıkararak eyleme dökmeye başlamıştır. Bu doğrultuda, Millî Eğitim Bakanlığı Encümeninde alınan kararlar neticesinde, 26 Kasım 1947'de Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmıştır.⁷⁴ Bu kapanış, Enstitülerin kaderini belirleyecek gelişmelerin biri olmuştur (Özkucur, 1990:403-404).

CHP iktidarı döneminde kurulan enstitüler, aynı parti tarafından değişime uğratarak itibarlarını yitirmeye başlamışlardır. CHP'nin izlemiş olduğu politikanın, 1946'dan itibaren bu denli değişimi Enstitülerin kapanışına giden süreci başlatmıştır. Sirer'in Hasanoğlu'ı kapatmasının ardından, enstitü öğrencilerinin kişisel evraklarını inceleyerek bazı okullara nakillerini yapmıştır. Kız öğrencileri, Ankara Kız Teknik Öğretmen Okullarına göndermiştir. İkinci Sınıf Öğrencilerini Ankara Tarım Alet ve Makinaları Yüksek Uzmanlık okuluna gönderilmiştir. Birinci sınıf öğrencileri ise, Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsüne

⁷⁴ Vedat Günyol Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde bir dönem Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Günyol, Yüksek Köy Enstitüsünün kapanmak üzere olduğu günlere dair izlenimlerini, yazılarında belirtmiştir. Günyol'a göre, iktidar tarafından başlatılan, *sol avcılığı* kampanyası politik araç olarak kullanılmıştır. Hatta, sol görüşe yakın olduğu varsayılan isimler, *vatan hainliği* yaftasına uğramaktaydılar. Dönemin yönetimi ve bazı politikacıların gözünde; yalnızca okumuş-aydın kesim içinden, 'vatan hainleri' çıkabileceği algısı da yaratılmıştır. Bundan dolayı, sol görüşe yakın olan isimler vatan haini olarak damgalanmışlardır. (Günyol, 1966:20-21).

gönderilmiştir. Tüm erkek öğrenciler de çavuş olarak askere alınmıştır (Özkucur, 1990:403-404).

İsmail Hakkı Tonguç'un enstitülerle ilgili fikirleri, 1950-1960 arası dönemde oldukça azdır. Köy Enstitülerinin kapanışına dair fikirlerini siyasete malzeme olmamak için fazla dile getirmemiştir (Tonguç, 1970:40). Bu sebeple, Tonguç'un Enstitü öğrenci ve öğretmenlerine yazmış olduğu mektuplar ve kitapları bu kurumları anlamamızda kolaylık sağlayacaktır.⁷⁵ Aynı zamanda, Tonguç'un Müdürlük görevinden alınma nedenini açıklayan yazısına rastlamak mümkün değildir.⁷⁶ Fakat, oğlu Engin Tonguç babasının Reşat Şemsettin Sirer ile anlaşamadıklarını belirtir (Tonguç, 2009:357).

İsmail Hakkı Tonguç, enstitülere olan eleştirel tavrın 1946 seçimleri ile birlikte daha da arttığını söylemiştir:

“...Bu kanun sayesinde memlekette, eşine pedagoji tarihinde rastlanmayan bir ilköğretim seferberliği yapılmıştır. Onun, mana ve değerini gelecek nesiller daha iyi anlayacaklardır. Bu olağanüstü çalışmalar hızla devam ederken, 1946 yazında Milletvekili seçimleri başladı. Bu seçimler, son yılların ilköğretim hamlesine gizli gizli itiraz edenlerin meydana çıkmalarına imkân ve fırsat verdi. Onlar, bu işten zarar göreceklərini tahmin ederek kuşkulananlarla el ele vererek, bütün ulusal değerlere ve devrimin ana ilkelerine saldırmaya ve onları yıkmaya koyuldular...Tarih ve Millet vicdanı, haklı ile haksızı ayıracak, yanılmaz kesin hükmünü verecektir...” (Tonguç, 1947:498).

CHP, iktidarının devam ettiği dönemde Tonguç, Talim Terbiye Kurulu'ndaki görevinden de alınmıştır. 10 Haziran 1948'de Milli Eğitim Bakanı değişerek, Tahsin Banguoğlu göreve getirilmiştir. Banguoğlu, İsmail Hakkı Tonguç'u 2 Mayıs 1949'da Ankara Atatürk Lisesi Resim-İş öğretmenliği görevine atamıştır. (Tonguç, 1970:352-353). Dönemin muhalif sesleri, enstitüleri dönem boyunca eleştirmeye devam etmiştir.

Demokrat Parti üyeleri 1950 seçimleri yaklaştıkça, CHP'yi dinsiz olmakla eleştirmeye devam etmiştir. Bu doğrultuda, CHP yönetimi tarafından laiklikten

⁷⁵ Engin Tonguç babasını mektuplarını derleyerek kitaplaştırmıştır. Bu mektuplar, 1935-1946 arası dönemi kapsamaktadır. (Tonguç, 1976)

⁷⁶ Ferit Oğuz Bayır İsmail Hakkı Tonguç'un yakın iş arkadaşlarından biridir. Bayır, 1939'dan 1946'ya kadar İlköğretim Şube Müdürlüğü yapmıştır. Bayır, 1946'da Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünde Bakanlık tarafından yapılan teftiştten sonra, Tonguç'un müdürlük görevinden alındığını belirtmiştir. (Bayır, 1971:288-289).

ödün verilerek, ilkokullarda *seçmeli din dersleri* getirilmiştir.⁷⁷ (Karaosmanoğlu, 2013:159-163). Artık, CHP'nin eğitime olan yaklaşımı da değişmiştir. Enstitüler artık gözden düşerek iyice itibarlarını kaybetmeye başlamıştır (Tonguç, 2009:502-503). Banguoğlu da görevde bulunduğu süre içerisinde, enstitü öğrencilerini teftişe başlamıştır (Tonguç, 2009:587).

DP'nin Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri, İsmail Hakkı Tonguç'u 11 Eylül 1950'de Bakanlık emrine alınarak soruşturulmasına karar vermiştir. Aynı zamanda, bu soruşturma kararı enstitülere yönelik eleştirilerin daha da artmasına neden olmuştur. Enstitülere muhalif olan gazeteler manşetlerinde, "Enstitülerde öğrencilerin zararlı yayınlar okutularak zehirlendiklerini" öne sürüyorlardı (Tonguç, 2009:615). Tonguç'un Danıştay'a giden bu soruşturma davası, *Fontamara*⁷⁸ isimli kitap yüzünden açılmıştır. ⁷⁹ (Tonguç, 1970:354-359).

İsmail Hakkı Tonguç, Danıştay'a giderek mahkemede kendisini savunmuştur.⁸⁰ Tonguç, görevde bulunduğu dönemde mesleğinde başarılı olan öğretmen ve öğrencilere kitap hediye ettiğini, bunda yanlış bir durumun olmadığını söylemiştir. İzzet Palamar'a da Fontamara kitabını bu amaçla verdiğini açıklamıştır. Tonguç, kendisine açılan bu soruşturma da rolü olan isimleri de söylemiştir. Emin Soysal'ın şahsi kını yüzünden, Reşat Şemsettin Sirer ve Tahsin Banguoğlu ile iş birliği yaparak bu komplonun kendisine hazırlandığını dile getiriyordu. Tonguç, Danıştay'da haklılığını savunurken, enstitülere yapılan haksızlıkları da dile getirmiştir. Sirer ve Banguoğlu'nun kendi hırsları uğruna, enstitü öğrencilerini iftiralarıyla lekelediklerini söylemiştir (Tonguç, 1967:5-8).

İsmail Hakkı Tonguç Müdürlük görevinde bulunduğu sırada, Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in kendisine gelerek şu ifadelerde bulunduğunu da söylemiştir; "...Köy Enstitülerini bir operasyona tabi tutacağız, buna üzülmeyecek ve ses çıkarmayacaksınız..." (Tonguç, 1967:8).

⁷⁷ Karaosmanoğlu, CHP'nin izlemiş olduğu bu ikircikli tutumunun nedenini oy kaygısından dolayı olduğunu söylemektedir. (Karaosmanoğlu, 2013:159-163).

⁷⁸ *Fontamara* kitabı İtalyan yazar, İgnazio Silone tarafından yazılmıştır. Silone, Komünist Partisine katılarak faaliyetlerde bulunmuştur. Fakat, bir süre sonra bu partiden ayrılmıştır. (Tonguç, 1970:356).

⁷⁹ Tonguç, 1943'de Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde öğretmen olan İzzet Palamar'a bu kitabı hediye etmiştir. Fakat, *Fontamara* isimli kitap İzzet Palamar'ın dolabından çalınmıştır. (Tonguç, 1970:354-359).

⁸⁰ Tonguç'un Danıştay'da görülen *Fontamara* davasının içeriği, İmece dergisinde yayınlanmıştır. (Tonguç, 1967:5-9).

Tonguç, Fontamara davası sebebiyle gittiği Danıştay’da, Sirer’in Bakanlığı döneminde Enstitülere yapılan haksızlıkları gözler önüne sermiştir. Tonguç bu savunmasında; enstitü mezunu öğrenci ve öğretmenlerin haksız yere Bakanlık emrine alındıklarını, Yüksek Köy Enstitüsü mezunu öğrencilerinin toplu halde askere gönderilerek çavuş yapıldıklarını, enstitülerde kitap okumanın yasaklandığını ve enstitü mezunlarına verilen kitapların toplattırılarak İzmit Kâğıt Fabrikasında yakıldığını söylüyordu. Tüm bunların, Emin Soysal’ın direktifiyle yaptırıldığını söylemiştir (Tonguç, 1967:8).

Tonguç, Emin Soysal’ın ve Reşat Şemsettin Sirer’in kendi hırsları uğruna, Enstitülerde bazı öğrencileri kullandıklarını da söylemiştir. Tonguç, Emin Soysal’ın kendisinden intikam hırsı ile hareket ettiğini söylemiştir.⁸¹ Tonguç, Fontamara kitabı ile kendisine yapılan bu haksızlığı da dile getirmiştir:

“...Milli Eğitim Bakanlarının bilgileri dahilinde Köy Enstitüsü öğrencilerini ikiye ayırarak birbiri aleyhine ve intikam almak istediği eski Enstitü Müdürlerine kışkırtmaya, elde ettiği çocuklar vasıtasıyla şunu buna iftiralara uydurmaya kalkmıştı. Fontamara kitap hikayesi de işte bu nevi iftiralarla birini teşkil eder.” (Tonguç, 1967:8-9).

27 Şubat 1954’de Tonguç’un soruşturmasının düşmesinden sonra, Fontamara dosyası kapanmıştır. Fakat, Tonguç bu soruşturma ile bazı sağ görüşe yakın isimler tarafından yıpratılmaya çalışılmıştır. Soysal kendi kişisel sorunlarını, Tonguç’tan ve enstitülerden çıkarma yolunu seçmiştir. Soysal Meclis kürsüsünde, dönem boyunca enstitüleri en sert eleştiren isimlerden biri olmuştur (Tonguç, 1970) Soysal, Tonguç’un ve enstitülerin komünist yuvaları olarak görülmesinde etki eden isimlerden biri olmuştur.

Tonguç yakınlarına yollamış olduğu mektuplarından birinde, “Benim son 4-5 yıl içinde çeşitli işleri takip ederken karşılaştığım haksızlıklar, mantıksızların ve oyunların karşısında bu ülkede her şeyin olabileceğini aklımın kesmesi gerekirdi.” demiştir. Bu mektup da kendisine yapılan haksızlık karşısında üstünde yaratılan etkiyi ortaya koymuştur (Tonguç, 1962:8).

⁸¹ Tonguç, 1942’de Emin Soysal’ın İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsünden alınması üzerine, kendisine gelerek İzmir’deki görevine geri getirilmesi istemiştir. Tonguç Soysal’ın bu isteğini yerine getirmemiştir. Tonguç, Soysal’ın bu olay sonrası kendisine kin besleyerek, 1946’da Maraş Milletvekili olduğunu söylemiştir. (Tonguç, 1967:9). Tonguç’un Fontamara kitabını Meclise ilk taşıyan, Emin Soysal’dır. Fakat, DP’nin Bakanı Tevfik İleri döneminde, Fontamara kitabı tekrar gündeme gelmiştir. İleri’nin Bakanlığı döneminde Tonguç şüpheli görülerek soruşturma davasına dönüşmüştür. (Tonguç, 2009:587).

Tonguç enstitüler kapandıktan sonra, Hasan Ali Yücel'e zaman zaman mektup yollamıştır. Yücel'e yollamış olduğu bu mektuplardan birinde, enstitü mezunlarının hayatlarını, mezunlara karşı duymuş olduğu hislerini ve enstitüler kapandıktan sonra ki süreçte köylerin içinde bulunduğu durumu anlatmıştır.⁸² Tonguç, köylerin bilgisiz insanlara terk edildiğini ifade etmiştir.⁸³ (Eronat, 2007:97-98). Tonguç enstitüler kapandıktan sonra da köylerin sorunları ile ilgilenen aydın kişiliklerden biri olmuştur.

4.3. Mehmet Başaran

Mehmet Başaran 1943'de Kırklareli Kepirtepe Köy Enstitüsü ardından da 1946'da Hasanoğlan Köy Yüksek Köy Enstitüsünden mezun olmuştur (Başaran, 2017) İlk görev yeri olan Antalya Aksu Köy Enstitüsüne öğretmen olarak atanmıştır. Fakat, 1947'den sonra Yüksek bölümünden mezun olan öğrencilerin askere çağırılması ile birlikte, o da 1947'de askere gitmiştir. Başaran askerliğinin bitmesinin ardından, Balıkesir'in Edremit İlçesine başöğretmen olarak gönderilmiştir (Başaran, 2003)

Başaran, Hasanoğlan Köy Enstitüsünde öğrenim gördüğü sırada bu kurumlara yapılan değişimleri ve kapanışına giden süreci en iyi bilen aydınlardan biri olmuştur. Bu doğrultuda, 1946 sonrası Hasanoğlan'a açılan soruşturma ve teftişler hakkında yaşananları kitaplarında değinmiştir (Başaran, 1974)

Çok Partili hayata geçiş ile birlikte, Köy Enstitülerine olan muhalefet daha da artmıştır. Enstitülere yöneltilen, komünizm söylemleri dönem boyunca devam etmiştir. 1946'da Millî Eğitim Bakanlığı teftiş hazırlıkları kapsamında faaliyetler de bulunmuştur. Bakan Reşat Şemsettin Sirer, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünü inceleme amaçlı heyet oluşturarak Hasanoğlan'a yollamıştır.⁸⁴ Yüksek Köy Enstitüsünü teftiş edecek olan bu heyetin arasında; Meclis Başkanı

⁸² Tonguç'un Hasan Ali Yücel'e yollamış olduğu bu mektup 2 Eylül 1959 tarihli dir. (Eronat, 2007:97).

⁸³ Tonguç 1959'da köylere getirilen traktör ve fabrikalar sayesinde halkın gelişmeye başladığını ayrıca tecrübelerinin artması ile birlikte köy halkının cesur bir kişiliğe büründüğünü söylemiştir. Fakat, bu gelişme ile birlikte bazı olumsuzları da beraberinde getirdiğini söylemiştir. Bu değişim köy halkında; patavatsız, sert, iğneleyici, maddi menfaatlere önem veren ve gelenekleri önemsemeyen insanların ortaya çıktığını söylemiştir. (Eronat, 2007:98-99).

⁸⁴ Başaran, Hasanoğlan'a bu heyetin 1946 seçimlerinden hemen sonra geldiklerini söylemiştir. (Başaran, 1974:9).

Kazım Karabekir, Denizli Milletvekili Kemal Cemal Öncel,⁸⁵ Başbakan yardımcıları; Feridun Fikri Düşünsel ve Şemsettin Günaltay yer almıştır.⁸⁶ (Başaran, 1974:88-89).

Hasanoğalan'a yapılan bu ziyaret dolayısıyla gösteriler yapılarak marşlar okunmuştur. Başaran bu ziyaret esnasında yaşanan gelişmelerden anekdotlar vermiştir. Öğrencilere; "...Siz amele misiniz? Ne gereği var böyle bahçenin? Yevmiyeleriniz ne kadar?" gibi soruların kendilerine yönelttiklerini dile getirmiştir. Başaran, Başbakan yardımcısı Şemsettin Günaltay'ın Enstitülerde verilen eğitimi eleştirdiğini de dile getirmiştir. Günaltay'ın Batı klasiklerinin öğrencilere okutulmasına tepki gösterdiğini söylemiştir. Feridun Fikri Düşünsel de bu fikre katılarak; "...Milli şuuru kuvvetlendirsinler. Neymiş: Moliere, Gogol, Puşkin! Milli benliğimize kavuşalım..." gibi konuşmalarda bulunmuştur (Başaran, 1974:34-37).

Kazım Karabekir bu teftiş esnasında, ziyaret nedenlerini öğrencilere açıklayacak konuşma yapmıştır:

"...Biliyorsunuz Köy Enstitüleri tehlikeli müesseseler olduğu söyleniyor memleket sathında. Duyduklarımızdan ürperiyoruz. Belki bir miktar hain sızmış olabilir buralara. Yaratacakları büyük tehlike düşünülerek toptan kapatılmak üzeredir. Çeşitli iddialar vardır. Biz Ali Meclisin temsilcileri olarak son tahkikatı yapmağa geldik..." (Başaran, 1974:38).

Başaran, Kazım Karabekir'in enstitülerde verilen eğitimi eleştirdiğini de dile getirmiştir. Başaran, Karabekir'in enstitü öğrencilerini kabiliyetli bulduğunu fakat, yabancı klasiklerinin enstitülerde okutulmasını sakıncalı gördüğünü söylemiştir. Heyet, enstitülerde Milli kimlikten kopmayacak eğitimin verilmesi gerektiğini söylemiştir (Başaran, 1962b:14).

Şube Müdürü Ferit Oğuz Bayır, teftiş esnasında Heyete bu kurumlarla ilgili bilgi vermiştir. Enstitülerin, Batı özentisi yerler olmadığını ve burada verilen

⁸⁵ Başaran, Kemal Cemal Öncel'in Irkçı-Turancı olduğunu söylemiştir. Hatta, 1946'da Hasanoğlan'a teftiş için geldiği gün, Mehmet Emin Soysal'ın öğrencileri ile sıkı diyalog halinde olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda, Öncel'in Soysal'ın öğrencilerinden isim listesi aldığını da söylemiştir. (Başaran, 1974:88-84).

⁸⁶ Mehmet Başaran ile Hasan Ali Yücel Enstitülerin kapanışına kadar giden süreçte sık sık görüşmüşlerdir. Başaran, Yücel'i ziyareti sırasında bu teftişten ona bahsetmiştir. Yücel bu teftişin, İsmet İnönü'nün haberi olmadan yapılmış olabileceği yorumunu getirmiştir. (Başaran, 1974:62). Hasan Ali Yücel ile Başaran arasında geçen bu ziyaret, İmece dergisinde de yayınlanmıştır. (Başaran, 1962a:12-14).

eğitimin ‘Milli’ olduğunu söyleyerek, onlara enstitülerin nasıl bir kurum olduğunu anlatmaya çalışmıştır (Bayır, 1971:291-293).

Başaran, Yüksek Köy Enstitüsünde okuduğu dönemde bu teftişlerden sonra, Enstitülerin ıslahata zorunlu görülmüş olduğunu söylüyordu. Kazım Karabekir’in⁸⁷ teftiş sonrası bu kurumları; “...Memleketin geleceği için cidden umut bağlanacak yerlermiş buralar. Biraz ıslahatla her şey yoluna girebilir...” demiştir (Başaran, 1974:43). Bakanlıktan gelen bu teftişe rağmen, Yüksek Köy Enstitüsüne olan olumsuz bakış açıları değişmemiştir.

1946’da Soğuk savaş ile birlikte ülke içerisinde, komünist avcılığı girişimi başlatılmıştır. Başaran, bu komünist avcılığı adı altında, enstitülerin iftiraya uğratıldığını söylemiştir.⁸⁸ Peker’in enstitülere yönelik ortaya atmış olduğu, *Millileştirme* sloganı ile Bakan Sirer’in *Büyük Tehlike* sloganları gazetelerde boy göstermeye başlamıştır. Başaran, bu olumsuz ortam nedeniyle, enstitülerde okuyan her öğrencinin ‘vatan haini’ konumuna düşürüldüğünü söylüyordu; “...Sanki bir komünist istilasından kurtarılıyordu ülke...Tertipler yaptırılıyor, listeler düzenletiliyor, uydurma belgeler imal ediliyordu...Hakaret için; ‘Tonguç yetiştirmeleri, Hasanoğlan yetiştirmeleri’ deniliyordu köy öğretmenlerine...” (Başaran, 1974:60).

Mehmet Başaran Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsüne yapılan eleştiriler ve teftişlerden sonra, İsmail Hakkı Tonguç’a mektup yollamıştır. Bu mektupta, enstitülerin durumunu anlatarak neler yapılması gerektiğini de ondan öğrenmeye çalışmıştır. Tonguç’un kendisine; “İşinize bakın, gürültülere kulak asmayın.” demiştir (Başaran, 1974:45). Başaran (1974:137)’a göre, köy çocuklarının okutulması, bazı kesim tarafından sakıncalı görüldüğünü söylemiştir.⁸⁹ Bu olumsuz algı yüzünden, bu kurumlara kötü gözle bakıldığını ve kapanışına giden süreç başlatıldığını söylemiştir.

⁸⁷ Kazım Karabekir teftiş sonrasında bu kuruma yönelik izlenimlerini kitabında belirtmiştir. Hasanoğlan’da öğrencilerin bu denli başarılı olmalarının takdire şayan olduğunu söylemiştir. Karabekir’in Enstitülerden etkilenmiş olduğu da görülmektedir. (Karabekir, 1947:27).

⁸⁸ Başaran, Soğuk Savaşında etkisiyle enstitülere yönelik başlatılan komünist avcılığının, Amerika’nın da bir rolü olduğunu söylemiştir. (Başaran, 2017:25-26).

⁸⁹ Başaran, köylünün eğitilmesinin yönetimde söz sahibi olacak milletvekillerinin çıkarılması manasına da geldiğini söylemiştir. Enstitülerde, sorgulayan ve haksızlıklara karşı çıkan insan tipolojisi yetişmiştir. Bu doğrultuda, enstitüler bazı kesim tarafından halkı uyandıracak unsur olarak görülmüştür. Bu bilgili insan tipolojisi bazı kesimi rahatsız etmiş ve bu kurumları kötü gösterme yolunu seçmişlerdir. (Başaran, 1974:57-58).

Başaran, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünün kapanması ile birlikte tüm öğrencilerinin, 9 Mayıs 1947’de kız-erkek öğrenciler olarak ayrılarak farklı okullara gönderildiklerini söylemiştir. Enstitülerde başlatılan aralamalar sonucunda, 20 Mayıs 1947’de bu kurumların tüm kitapları toplatılarak yakılmıştır. Yüksek bölümünden mezun olan tüm erkek öğrencilerin subaylık hakları ellerinden alınarak, çavuş olarak askere yollandıklarını söylemiştir. Başaran, enstitülerinin kapanışına giden sürecin, 1946-1950 arasında başlatıldığına da dikkat çeken aydınlardan biri olmuştur (Başaran, 1974:91-92).

Başaran, Hasan Ali Yücel’i enstitüler kapandıktan sonra ziyaret ettiği kitabında belirtmiştir. Bu ziyaret esnasında Yücel, Başaran’a enstitülerin dönemin politikasına kurban edildiğini açıklayacak konuşma yapmıştır; “...Yapılanları kırıp döktüler. Devrimlerden ödün verirken yerimizde kalırsınız sandılar. Oy kaygısıyla gerçekleri saptırarak, yıkıcılığı, karalamaları başlatan, sinsi Reşat Şemsettin Sireydi. Demokratlardan Tefik İleri, onların başlattığını sürdürdü...” (Başaran, 2017:12).

Hasan Ali Yücel ile Mehmet Başaran arasında geçen diyalogda, İsmet İnönü’nün enstitülere olan bakış açısı da yer almıştır. Yücel Başaran’a, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünün kapanmasına yakın, İnönü’nün yanına gittiğini söylemiştir. Yücel, İnönü’den enstitünün kapanmasına engel olmasını istemiştir. Fakat, İnönü’nün “Olmaz öyle şey” diyerek kendisini, Genel Kurmaya gönderdiğini söylemiştir. Mehmet Başaran ile Yücel arasında geçen bu diyalog da İnönü’nün 1946’dan sonrası enstitülere olan tavrını görmek mümkündür (Başaran, 1974:63).

Mehmet Başaran, enstitülerin kapanışına giden bu süreçte, İsmet İnönü’yü seyirci kalmakla eleştirmiştir. Başaran, İnönü’nün bu sessizliğinin politik kaygılardan dolayı olduğunu söylemiştir (Başaran, 1974:44-47). Mehmet Başaran, Emin Soysal’ın Yüksek Köy Enstitüsünün kapatılmasında en büyük etken olduğunu da söylüyordu. Başaran (1974:89-90)’a göre, Soysal’ın Yüksek bölümünde okuyan bazı öğrenciler ile temas halinde olduğunu, aynı öğrencileri kendisine bilgi, belge ve kitap taşınmasında kullandığını söylemiştir. Başaran, Enstitülerde yapılan bu ihbarların daha çok Soysal’ın kendi yetiştirdiği öğrenciler

olduğunu söylemiştir.⁹⁰ Bu öğrenciler sayesinde, Soysal'ın Mecliste gerçekle ilgisi olmayan konuları Meclise taşıdığını belirtmiştir. ⁹¹(Başaran, 1974:89-90).

Başaran, Tonguç'un emekliliğine iki ay varken, DP'nin Bakanı Tevfik İleri tarafından açılan soruşturmanın iftiradan ibaret olduğunu belirtmiştir. DP'nin, “*çuvallar dolusu belge*” olarak kullandıkları sahte belgelerle bir sonuca varamadıklarını söylemiştir. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, 1951'de Enstitülerin öğretmen okullara dönüştürüleceğini, gazete manşetlerinde duyurmuştur. Bunun üzerine, Reşat Şemsettin Sirer bu kurumların zaten işlevlerini kaybetmiş olduklarını ve öğretmen okullarından bir farkı olmadıklarını söylemiştir (Başaran, 1974:92).

Tevfik İleri'nin Bakanlığı döneminde, Mehmet Başaran hakkında soruşturmalar başlatılmıştır. Kendisinin enstitü mezunu olduğu için, gezici başöğretmenlikten alındığını söylemiştir. Başaran Köy Enstitüsü mezunu olarak yapılan haksızlıklara olan bakış açısını en iyi ifade eden aydınlardan biri olmuştur; “...Meğer ne büyük suçmuş köyden gelmek, enstitülerde okumak!” (Başaran, 2003:92).

Başaran (2017:169-170)'a göre, bu kurumlar CHP-DP arasında başlayan oy mücadelesinin kurbanı olmuştur. Her iki partinin, oy uğruna başlattığı muhalefet sonucunda, enstitülerin kapatıldığını söylemiştir.

4.4. Talip Apaydın

Talip Apaydın Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü, 1946'da da Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünden mezun olmuştur. Daha sonra, öğretmenlik görevini yapmak için, Kars Cılavuz Köy Enstitüsüne gönderilmiştir. Apaydın, Yüksek Köy Enstitüsünde okurken, çeşitli sanat ve edebiyat toplulukları içerisine katılmış aydınlardan biri olmuştur. Aynı zamanda derslerine giren her öğretmenin bilgi

⁹⁰ Başaran, Soysal'ın öğrencilerinin Fontamara kitabını, İzzet Palamar'ın dolabını kırarak çaldıklarını söylemiştir. (Başaran, 1974:84).

⁹¹ Başaran, 1943'de Eskişehir Çiftelerde yapılan solculuk ihbarlarının gerçekle ilgisi olmadığını da söylemiştir. Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünü kazanmak isteyen hırslı öğrenciler tarafından bu ihbarların yapıldığını söylemiştir. (Başaran, 2017:158).

birikiminden faydalanarak kendini geliştirmiştir.⁹² Bu doğrultuda, Talip Apaydın Edebiyat alanında önemli eserler veren aydınlardan biri olmuştur (Apaydın, 2017). Apaydın, aynı zamanda Türkiye Öğretmenler Sendikasında kurucu üyeliğini yapan isimler arasında yer almıştır.⁹³ 1966'da sakıncalı faaliyetlerde bulunduğu iddiası ile Bakanlık emrine alınmıştır (Apaydın, 2016:98-107).

Talip Apaydın, enstitülerde okuduğu dönem boyunca, bu kurumlara yapılan eleştirilerin haksız yere yapıldığını söylemiştir. Apaydın, 1943'de Çiftelerde öğrenim gördüğü sırada yapılan solculuk ihbarlarında kendi isminin de yer aldığını söylemiştir. Bu ihbarı yapan öğrencilerin, kendi sınıf arkadaşları olduğunu söylemiştir. Bu ihbarların, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü sınavını kazanmak isteyen öğrenciler tarafından yapıldığını söylemiştir (Apaydın, 2017:115-116).

Apaydın, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde öğrenim gördüğü yıllarda, öğrencilerin çok çeşitli bir fikirsel yapıya sahip olduklarını söylemiştir (Apaydın, 2017:85). Enstitülerde verilen eğitim sayesinde okuma ve düşünme alışkanlığı kazandırıldığını söylemiştir. Bu doğrultuda, öğrenciler arasında ders dışında okuduklarından etkilendikleri de olmuştur.⁹⁴ (Apaydın, 2017:126).

Apaydın, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde okudukları kitaplardan dolayı bazı arkadaş çevresi tarafından ilgili makam ve mevkilere ihbar edildiklerini söylemiştir. Bu ihbarlardan dolayı, bu kurumların kapanışına giden sürecin başlatıldığını söylemiştir:

“...Bu birbirimizle uğraşmalar sonucunda kıyasıya savaşıma dönüştü ve Köy Enstitülerinin düşmanlarının ekmeğine yağ sürdü. Yalan yanlış haberleri ileterek sağcı çevrelerin gazabı körüklendi. İş Enstitülerin kapatılmasına kadar vardırıldı...” (Apaydın, 2017:135).

⁹² Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde; Edebiyat derslerine Sabahattin Eyüboğlu, İş Eğitime İsmail Hakkı Tonguç, Psikoloji Yunus Kazım Köni, Tarih Dr. Halil Demircioğlu, İngilizce Prof. Saffet Korkut ve Fransızca dersine Vedat Günyol girmiştir. (Apaydın, 2017:121-122).

⁹³ Talip Apaydın, 1969'da TÖS toplantısı yapmak için Kayseri'ye gittiklerini ve bu toplantı sırasında bazı milliyetçi oluşumlar tarafından, *komünist* sloganlarına maruz kaldıklarını söylemiştir. TÖS faaliyetlerinde bulunan diğer isimler arasında; Mehmet Başaran, İsmail Safa Güner ve Fakir Baykurt da yer almıştır. Bu toplantının yapıldığı mevkide yerel halkında kışkırtılmaya çalışıldığını söylemiştir. (Apaydın, 2016:121-122).

⁹⁴ Talip Apaydın kendi aralarında dönemin sosyalist dergi, kitap ve gazete okuduklarını söylemiştir. Bunlar arasında; Tan, Yurt ve Dünya, Adımlar ve Varlık dergisidir. Ayrıca, Sabahattin Ali'nin kitaplarını da okuduklarını söylemiştir. (Apaydın, 2017:135).

Apaydın, okudukları kitapları birbirlerine tavsiye ettiklerini ve bu sebeple milliyetçi öğrenciler tarafından, komünist olduğu iddiası ile suçlandıklarını da söylemiştir. Öğrenciler arasında artan fikir ayrılıklarının, bu kurumları etkilediğini söylemiştir. Kendisinin isminin de yer aldığı bu şikâyet mektubunun, milliyetçi öğrenciler tarafından üst kurumlara iletilmesini söylüyordu (Apaydın, 2017:83).

Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde öğrenciler arasında, sağ ve sol olarak fikir ayrılıklarının artması üzerine, İsmail Hakkı Tonguç Enstitüye gelmiştir. Bu gruplaşma üzerine; “...Aklınızı başınıza toplayın. Binanın temelini oyan fareler olmaktan vazgeçin. Köy Enstitülerini siz köy çocukları kendiniz yıkacaksınız dikkat edin...” uyarılarını yapmıştır (Apaydın, 2017:163).

Apaydın, bu eğitim kurumlarının bazı çevreleri tedirgin ettiğini ve bundan dolayı Enstitü düşmanlığının giderek başlatıldığını söylemiştir. Enstitülerde öğrenim gören bazı öğrencilerinde bu kurumları kapatmak isteyen kesimle iş birliği içinde olduklarını ifade etmiştir;⁹⁵ “Çok acıdır ki bizim bilinçsiz bazı arkadaşlarımız bu akıma yataklık yapıyordu. Kimisi açıkça kimisi el altından, Irkçı-Turancı, enstitü düşmanı çevrelerle bağlantı kurmuşlardı. Oralardan besleniyorlardı. Onlara haber ulaştırırlar, hatta ihbar mektupları yazarlardı...” (Apaydın, 2017:162-163).

Talip Apaydın, Köy Enstitülerinin Türkiye’de öğretmenler yoluyla köy halkını eğitmek, onlara karakter kazandırma ve bilinçlendirme amaçlı kurulmuş birer eğitim kurumları olduğunu vurgulamıştır. Fakat, bazı çevreler tarafından köy halkını eğitmenin tehdit unsuru olarak görüldüğünü söylemiştir. Bu doğrultuda, köy halkının eğitilmesine muhalif olan kesimin enstitüleri komünist olmakla suçladıklarını söylemiştir (Apaydın, 2017:145).

Apaydın, Köy Enstitülerinin bazı sağ görüşe yakın isimler tarafından, solculukla bağdaştırıldığını dile getirmiştir. Bu kurumların, dönemin siyasi konjonktürünün de etkisiyle bazı çevreler tarafından komünist oluşumları olarak görülmesine ortam yaratıldığını söylemiştir (Apaydın, 1962a:17).

⁹⁵ Talip Apaydın, enstitüleri ihbar eden öğrencilerin Tevfik İleri’nin Bakanlığı döneminde önemli makamlara getirildiklerini söylemiştir. (Apaydın, 2017:164).

Apaydın, enstitülerde kız-erkek öğrenciler arasında saygı çerçevesinde bir arkadaşlık ilişkisinin olduğunu söylemiştir. Enstitülerde, kız öğrencilere yöneltilen söylemlerin iftira olduğunu söylemiştir. Köy Enstitülerinde kız-erkek öğrencilerin arasında ahlâksız davranışlarda bulunulmadığını ifade etmiştir.⁹⁶ (Apaydın, 1963:20-21).

Apaydın, Enstitülere yöneltilen bu iftiralar sonucu kapandığını, Yücel'in Kenan Öner ile olan davasında kendi partisi tarafından yalnız bırakıldığını söylemiştir (Apaydın, 1969:13). Enstitülerin yönetmelikleri değiştirilerek, mezunlarına ve kurucularına her türlü komünist yaftası ile suçlandıklarını söylemiştir.

Apaydın, enstitülere yöneltilen suçlamalar karşısında, İsmet İnönü'nün sessiz kalmasını eleştirmiştir; "...İnönü yıllarca 27 Mayıs öncesine kadar ne Köy Enstitüleri sözünü ağzına aldı ne de kurucularını aradı. Birçok devrimler gibi Köy Enstitülerini de çok partili demokrasiye yem olarak yedirdi..." (Apaydın, 2017:145).

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra yaratılan özgürlük ortamı ile, enstitü öğretmenleri tekrar kaybettikleri itibarlarını kazanma yoluna gitmişlerdir.⁹⁷ Bu yaratılan ortam sayesinde toplum ve eğitim sorunlarının tekrar konuşulmasına olanak sağlanmıştır (Apaydın, 2016:87).

4.5. Sabahattin Eyüboğlu

Sabahattin Eyüboğlu, Atatürk'ün yurt dışına eğitim görmeleri için yolladığı öğrenci grubunda yer almıştır. Eyüboğlu, Fransa Dijon Üniversitesi'nde eğitim görmüştür. Eğitimini tamamladıktan sonra, İstanbul Edebiyat Fakültesi Prof. Leo Spitzer'in derslerinde çevirmenlik yapmıştır. Daha sonra, 1939'da Talim Terbiye Kurulunda çalışmaya başlamıştır. Hasan Ali Yücel'in kurmuş olduğu, Tercüme Bürosunda çevirmenlik yapmıştır. Bu doğrultuda, birçok Dünya klasiklerinin Türkçeye kazandırılmasında katkı sağlayan aydınlardan biri olmuştur

⁹⁶ Apaydın, enstitülere karşı yaratılan olumsuz hava karşısında, köy halkının da bu durumdan etkilendiğini söylemiştir. Enstitülerde okuduğu dönemde tatillerde evine gitmesi üzerine, köy halkının kendisine kız ve erkeklerin aynı odalarda kalıp kalmadıklarını sorduklarını belirtir. Hatta, köy halkı üzerinde bu kurumlara yönelik yanlış algının dönem boyunca arttığını belirtir. (Apaydın, 1962b:16).

⁹⁷ TÖS gibi kuruluş örgütlerinde özlük haklarını arama yoluna gitmişlerdir. (Apaydın, 2016)

(Erhat, 1973:22-25). Eyüpoğlu bu çevirmenlik faaliyetleri sebebiyle, İsmail Hakkı Tonguç ile yakın arkadaşlık kurmuşlardır. 1943’de Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde Edebiyat öğretmenliği yapmaya başlamıştır.⁹⁸ (Arman, 1973:148-153).

Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde görev almış öğretmenlerin bu kurumları daha yakından tanıma olanağı bulunmaktadır. Bu doğrultuda, Eyüboğlu Yüksek Köy Enstitüsüne yönelik yapılan eleştirilere cevap olacak nitelikte açıklamalarda bulunmuştur. Eyüpoğlu, bu kurumlara yöneltilen asılsız eleştirilerin altında yatan nedenleri, dönemin yönetim anlayışının etkisi olduğunu söylemiştir. Dönemin iktidarınca yürütülen sol avcılığı kurumlarda okuyan öğrencileri en azılı düşman konumuna soktuğunu söylemiştir:

“...Son yirmi yıl içinde devletimizin solcu avına harcadığı para, zaman ve insan bir açıklansın isterdim...Uçaktan bakınca orak biçimini andırıyor diye koca binalar bile yıkıldı. Ne avlandı buna karşılık? Hangi korkunç çete, hangi azılı solcular tutuldu? Bir tek suçlu bulundu mu? Solculuktan haislere girmiş, beraat edip çıkmış nice gençler tanıdım, hepsi suçsuzdular...” (Eyüpoğlu, 1973:257).

Eyüpoğlu, kurumlarda öğrenim gören öğrencilerin okudukları kitaplar nedeniyle haksız yere komünist damgası yediklerini de söylemiştir.⁹⁹ Bu ağır eleştirilerin bu kurumları lekelemek için yapıldığını söylüyordu. Enstitülerde okuyan her öğrencinin, köyleri kalkındırma ülküsü ile yetiştirildiğini söylemiştir. Eyüpoğlu, bu ithamların aydın kesiminden de geldiğini söylüyordu (Eyüpoğlu, 1973:254-259).

Eyüpoğlu şehir, köy ve aydın kesiminden bu kurumlara yöneltilen eleştirel söylemlerin beklenen bir tavır olduğunu söylüyordu. Bu kurumların, zor şartlara sahip bölgelerde kurulduğunu ve elit yetiştirme hedefi olmadığını, aksine öncü bir aydın kadrosu yetiştirme amacı taşıdığını söylemiştir. Enstitülerde, öğrenciler eski usul eğitim anlayışını yok sayan niteliklerle yetiştirilmiştir. Bu doğrultuda, Enstitülerde uygulanan iş eğitimi ilkesi çeşitli kesimler tarafından yadırganarak bakılmıştır. Hatta, eski usulü yok saydığı için bu kurumlar; “...Dinsiz, vatansız, şımarık ve kız-erkek bir arada yatırılıyor...” gibi asılsız iftiralarla lekelenmeye

⁹⁸ Eyüpoğlu’nun Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde görevde bulunduğu sırada; Mehmet Başaran ve Talip Apaydın öğrencileri olmuştur. (Erhat, 1973:22-25).

⁹⁹ Sabahattin Eyüboğlu enstitü öğrencilerinin; Huxley, Panait Israti, Gogol, Halikarnas Balıkcısı ve Thomas Man gibi yazarları okudukları için iftiraya uğradıklarını söylemiştir. Bu iftiraları atanların, köyün kalkındırılmasını istemeyen zihniyete sahip olduklarını dile getirmiştir. (Eyüpoğlu, 1974:254-259).

çalışılmıştır. Bu bakış açısı dolayısıyla, kurumlar halkın gözünden düşürülmeye istenmiştir (Eyüboğlu, 1973:248-254).

Sabahattin Eyüboğlu, enstitülerin kapanışına giden sürecin başlamasını, CHP’de başlayan siyasi bölünmeye bağlamıştır. CHP, içinde 1945’den sonra baskın gelmeye başlayan sağ görüşün etkisiyle, politik havanın sert bir çizgiye kaymasına neden olmuştur. Bu siyasi bölünmenin, 1946’da kendini göstermesi ile birlikte, İsmet İnönü’nün parti içinde yalnız bir politika izlemesine neden olmuştur.¹⁰⁰ Eyüpoğlu, Milli Şef yönetiminin bu politik kaygılardan dolayı, laiklikten ve devrimler ödün verme yolunu seçtiğini söylemiştir; “...Kendi adına kurulan parti de devrimlerden ödün verme yolunu tutunca işler büsbütün karıştı. Kendilerini kurtarmak için, Köy Enstitülerini feda edenler bindikleri dalı kesmiş oldular...” (Eyüpoğlu, 1973:149-198).

Eyüpoğlu, enstitülere yöneltilen ithamlar karşısında, İsmet İnönü’nün sessiz kaldığını ve kurumları savunmadığını belirtmiştir.¹⁰¹ (Eyüpoğlu, 1968:3). Bundan dolayı, muhalif kesimin sesi bu kurumlar kapanışına kadar yükselmiştir. Hasanoğlu’da Tohum Eken Adam Heykelinin Stalin’e benzetilerek kurumlara karşı komünist algısı yaratılmaya devam edildiğini söylemiştir (Eyüpoğlu, 1963:4-5).

Eyüpoğlu, bu kurumların gerek içerden gerek dışarıdan gelen eleştirilerle kapatıldığını ifade etmiştir (Eyüpoğlu, 1973:200). Enstitülerin, Türk kültürüne uygun eğitim kurumları olduğunu ve hiçbir ülkeden taklit edilmediğini de belirtmiştir. Bu kurumları, kendi koşullarından doğan ve köyün sorunlarına çare olacak tek kurumlar olduğu halde kapatıldığını söylemiştir (Eyüpoğlu, 1973:203).

Eyüpoğlu, bu kurumlarda öğrenim gören her öğrencinin Atatürk ilkelerine bağlı gençler olduğunu, aynı zamanda bu bağlılık derecesinde solcu olduklarını da ifade etmiştir. Aynı zamanda, bu kurumlarda sağ görüşe sahip öğrencilerinde var

¹⁰⁰ Gazeteci ve aynı zamanda siyasetçi olan Cihad Baban, İsmet İnönü’nün iktidarda kaldığı süre boyunca yalnız bir politikacı olduğunu söylemiştir. Hatta, politikanın İnönü için her zaman önemli olduğunu da dile getirmiştir. (Baban, 1970:280-331). İsmail Hakkı Tonguç’un oğlu Engin Tonguç, babasının arkadaş sohbetlerinde yapmış olduğu konuşmalardan birine şahit olmuştur. İsmail Hakkı Tonguç İnönü için, “Onun için politika her şeydir. Onsuz yaşayamaz...” yorumunda bulunduğunu belirtmiştir. (Tonguç, 2009:503).

¹⁰¹ Pakize Türkoğlu, bu kurumların kapatılmasının ardında, partililik zihniyetinin yatmış olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda, eğitimin siyasi malzeme olarak kullanıldığını belirtmiştir. (Türkoğlu, 1964:3-5).

olduğunu söylemiştir. Hatta, enstitüler içinde sağ görüş zamanla ağır basmıştır. Enstitülerde okuyan bu sağ görüşe sahip öğrencilerin bu kurumlara iftiralalar ve karalamalar yaptıklarını belirtmiştir. Bu doğrultuda, ülke içinde sağ görüşün berkitilmesinin neticesi olarak, enstitüler gözden çıkartılmıştır (Eyüpoğlu, 1973:220).

Eyüpoğlu, Yücel'in kendi partisi tarafından tek başına bırakıldığını ve Öner'in iftiralaları karşısında iktidarın sessiz kaldığını ifade etmiştir. Yücel'in eğitim meselesine eğilen kişiliği yok sayıldığını ifade etmiştir. Bu nedenle, enstitülerin ve kurucularının siyasi politikaya, kurban edilmiş olduklarını ifade etmiştir. Eyüpoğlu bu siyasi ortamı; "...Politika her yerde bindiği dalı keser böylesine..." yorumu ile açıklamıştır (Eyüpoğlu, 1973:227-229).

Eyüpoğlu, enstitülere yöneltilen eleştirileri dayanaklar oluşturarak açıklamaya çalışmıştır. Bu kurumların kapanışını, kurulduğu dönemin siyasi konjonktürüne de bağlamıştır. Bu doğrultuda, bu kurumların kapatılışını; "...Kuranlar mı gerçekten halktan yanaydılar, yıkanlar mı?" sorularıyla açıklamaya çalışan aydınlardan biri olmuştur (Eyüpoğlu, 1967:4).

4.6. Hürrem Arman

Hürrem Arman 1928'de Edirne Öğretmen Okulunu bitirmiştir. Daha sonra, 1934'de Ankara Gazi Terbiye Enstitüsünde, Pedagoji eğitimi almıştır. Bu okulda öğrenim gördüğü sırada önemli isimlerden ders alma imkânı bulmuştur. Edebiyat derslerine Ahmet Hamdi Tanpınar, Tarım derslerine Reşat Şemsettin Sirer, Halil Fikret Kanat ve İsmail Hakkı Tonguç girmiştir. Hürrem Arman'ın Tonguç ile tanışması bu okul dolayısıyla olmuştur. Arman, bu okulda öğrenim gördüğü sırada Tonguç'la köy incelemelerine çıkmışlardır.¹⁰² Aynı zamanda, Tonguç'tan Resim-İş dersleri de almıştır (Arman, 1990a:70-87).

Tonguç'un isteğiyle 1940'da Hürrem Arman kuruculuk görevi için, Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsüne gönderilmiştir. Burada göstermiş olduğu başarılı faaliyetlerinden sonra, 1943'de Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Müdürlüğüne atanmıştır. Arman Yüksek Köy Enstitüsünde 1946'ya kadar

¹⁰² Hürrem Arman Halkevleri Köycülük kolunda öğretmenler ile birlikte köy incelemelerine katılmıştır. (Arman, 1990a:118).

Müdürlük görevi yapmıştır. Bu eğitim kurumlarını ve Tonguç'u yakından tanıyan aydınlar arasındadır.¹⁰³ (Arman, 1990a:263-266). Bu doğrultuda, Arman dönemin tanıklarından biri olmuştur.

Hürrem Arman Yüksek Köy Enstitüsünde görev aldığı sürece boyunca, kurumla ilgili öğrencilerin ve çalışan öğretmenlerin tavırları hakkında yorumlarda bulunmuştur. 1943'de Çiftelerde yaşanan komünistlik iddiası ile Yüksek Köy Enstitüsüne polislerin denetime geldiklerini ve öğrencilerin bu kurumlarda zararlı faaliyetleri olmadığını belirtmiştir (Arman, 1990b:50-52).

Hürrem Arman, İkinci Dünya Savaşının devam ettiği tarihlerde Yüksek Köy Enstitüsünü çeşitli siyasi akımlardan korumak amaçlı Bakan Hasan Ali Yücel ile önlem aldıklarını belirtmiştir. Hürrem Arman, müdürlük görevinde bulunduğu dönemde İrkçı-Turancı kesimin Yüksek Köy Enstitüsünde sağ oluşum yaratma çabaları içinde olduklarını söylemiştir. Bu akımına sahip kesimin, enstitüleri hedef gösterdiğini ve komünist algısı yaratarak bu kurumları lekelediklerini belirtmiştir.¹⁰⁴ (Arman, 1990b:92-93).

Arman, enstitülere yönelik yapılan kız-erkek ilişkilerinin saptırıldığını bu iddiaların, kurumları lekelemek amacıyla yapıldığını belirtiyordu; "...Enstitülerin hiçbirinde öğrenciler arasında, üzerinde durulacak kadar yakışsız, sivri bir olay çıkmamıştır..." (Arman, 1990b:114-115).

Hürrem Arman, 1944'den itibaren öğrenciler arasında sağ ve sol görüşe sahip fikir ayrılıklarının yaşandığını dile getirmiştir. Bu kurumlarda öğrenciler arasında yaşanan fikir ayrılıkların iç ve dış siyasi konjonktüründe etkisiyle yaşandığını belirtmiştir. Hürrem Arman, enstitülerde öğrenciler arasında her türlü görüş ayrılıklarının, zararlı kesim tarafından kullanılmadığı sürece, öğrencilerin özgürce birbirlerine karşı düşüncelerini belirtmelerinin olağan karşıladıklarını dile

¹⁰³ Arman, Tonguç'un müdürlük görevine getirdiği isimleri büyük çoğunlukla kendi öğrencilerinden seçtiğini söylemiştir. Bu bakımdan, Tonguç'un müdürlük görevine getirdiği isimleri gözlemleyerek ve tanıyarak almıştır. (Arman, 1990a:263-266).

¹⁰⁴ Hürrem Arman, bu siyasi akımla ilgili Mili Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile görüşüklerini belirtmiştir. Yücel'in Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerinin İrkçı-Turancı kesimle temaslarının olup olmadığını sormuştur. Hatta, Arman Yücel'in Sabahattin Ali-Nihal Atsız davasının görüleceği gün, öğrencilerin okulda tutulmasını kendisinden istemiştir. Arman, Yücel'in enstitü öğrencilerini korumak ve siyasi olaylara maşa olarak kullanılmasını engellemek amaçlı her türlü tedbirleri alarak hareket ettiğini söylemiştir. Ayrıca, Hürrem Arman Yücel'in İrkçı-Turancı çevreler tarafından tehdit edildiğini de belirtmiştir. Bu doğrultuda, 1944'de yaratılan siyasi ortam gergin bir yapıya sahip olmuştur. (Arman, 1990b:92-95).

getirmiştir. Fakat, Yüksek Köy Enstitüsünde sağ görüşe sahip birtakım öğrencilerin çeşitli kesimler tarafından, okuldan belge ve bilgi çalmak için kullanıldığını söylemiştir (Arman, 1990b:183-202).

Hürrem Arman, Köy Enstitüleri dergisine yöneltilen eleştirileri de dayanaklarla açıklama yoluna gitmiştir. Bu dergide yayımlanan yazıların, Enstitü öğretmeni Sabahattin Eyüboğlu'nun yönetimiyle çıkartıldığını söylemiştir. Bu dergide yayınlanacak olan yazı, Tonguç'un da onayını aldıktan sonra sayının basımına izin verildiğini söylüyordu.¹⁰⁵ (Arman, 1990b:154-159).

Hürrem Arman, 1943'de İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü Müdürü Emin Soysal'ın görevden alınmasından hemen sonra, kişisel hırsları ile hareket ederek bu kurumlara sert eleştirdiğini belirtmiştir. Arman, bu kurumların kapatılmasında Soysal'ın büyük etkisi olduğunu da söylüyordu.¹⁰⁶ Arman, Soysal'ın Kızılçullu Müdürlüğünde görevde kaldığı süre boyunca enstitü ilkelerini eleştirdiğini ve bu kurumların kurallarına uymadığını belirtmiştir. Enstitülerin işleyişi ile ters düşen fikir dünyasına sahip olduğunu belirtmiştir. Fakat, Soysal'ın görevden alındıktan hemen sonra, çeşitli kesimler tarafından kullanıldığını dile getirmiştir. Bu doğrultuda, bu kurumları olumsuz etkileyecek konuşmalar içerisine girmiştir (Arman, 1990a:400-425).

Hürrem Arman, İsmail Hakkı Tonguç'a Yüksek Köy Enstitüsünde hocaların az olması nedeniyle, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi hocalarından yararlanma teklifinde bulunmuştur. Fakat, Tonguç dönemin siyasi konjonktürü nedeniyle, bu öneriye pek ılımlı yaklaşmamıştır; "...Bunları tanımıyor, değerlerini bilmiyorum mu sanıyorsun, sen daha Ankara'ya yeni geldin, esen rüzgarlardan habersizsin, bunlardan yararlanacağız diye, Köy Enstitülerini zamanından önce mi kapattırılalım..."¹⁰⁷ (Arman, 1990b:48).

¹⁰⁵ R. Şemsettin Sirer'in ve Tevfik İleri'nin Bakanlığı döneminde, Köy Enstitüleri Dergisine soruşturmalar açılmıştır. Bu dergilere yönelik açılan soruşturmalar iddialarına dayanak oluşturma amacı taşımıştır. Komünist neşriyat olarak suçladıkları bu derginin, enstitüler aleyhinde olumsuz algı yaratılmasına ortam hazırlanmıştır. (Arman, 1990b:159).

¹⁰⁶ Soysal, Köy Enstitüleri sistemi fikrinin kendisine ait olduğunu iddia etmekle birlikte, bu kurumların işleyişini ve öğretmene verilen ücretin az olduğunu ileri sürmüştür. (Soysal, 1943)

¹⁰⁷ Hürrem Arman, Tonguç'un bu olumsuz yaklaşımını daha sonra anladığını ve onu haklı bulduğunu söylemiştir. (Arman, 1990b:48).

Hürrem Arman, 1944 yılbaşı gecesinde Yüksek Köy Enstitüsünde Tonguç’unda izni alınarak kutlama hazırlanmıştır. Bu kutlama 1946’dan sonra muhafazakâr çevre tarafından kullanılarak bu kurumların sert eleştirilmesine sebebiyet vermiştir.¹⁰⁸ (Arman, 1990b:68-71).

Hürrem Arman, İsmet İnönü’nün Köy Enstitülerine sadece eğitim kurumu olarak görmediğini dile getiriyordu; “...Bakana yönelttiği ve kulağımla duyduğum Yücel’e ‘Bu çocuklar köylere gidince bizi tutacaklar mı?’ sorusu bu hesapların en önemlisi idi. O, çok partili bir dönemde Köy Enstitülü çıkışlı öğretmenlerin köylerinde birer, Halk Partisi militanı olabilecekleri umudu içindeydi...” (Arman, 1990b:273-274). İsmet İnönü’nün savaş sonrası olası doğabilecek muhalefete karşı, iktidarını köylerde sağlamlaştırma amacıyla bu kurumlar önem taşımıştır.¹⁰⁹

Enstitü mezunu öğrenci ve öğretmenler, 1946 seçimlerinde CHP’yi destekleme faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Hürrem Arman, CHP’nin seçimleri kaybetmesi halinde enstitülerin kapatılması durumu ile karşılaşma ihtimalinden dolayı bu partiyi desteklediklerini ifade etmiştir. Arman, CHP’nin seçimleri kazanması için, enstitü müdürlerine ve öğrencilerine çağrılar yapıldığını söylüyordu (Arman, 1990b:278-279).

Hürrem Arman, 1946 seçimlerinden sonra CHP’nin içinde sağ görüşün etkinliğinin arttığını söylemiştir. Bu kurumları eleştiren sağ kesimin fikirlerinde, ‘ahlaki, dini ve milli’ kimliklerden kopulacağı kaygısı da yer edinmiştir. Bu nedenle, öne sürülen yersiz eleştiriler demokratik söylemler adı altında, bir karalama kampanyasına da dönüşerek enstitüler üzerinde kullanılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda, 1946’dan sonra bu kurumlarda yetişen öğretmenler birtakım çevreleri tedirgin etmiş ve onlara kuşkuyla yaklaşılmaya başlanmıştır. Bundan dolayı, enstitülere yönelik asılsız iftiralarda ki doz artmıştır.¹¹⁰ (Arman, 1990b:276-277).

¹⁰⁸ Bu içkili kutlamaya katılan isimler arasında; Nafi Atuf Kansu, Şevket Aziz Kansu eşleri, İsmail Hakkı Tonguç ve Enstitü öğrencileri katılmıştır. Hürrem Arman, bu yılbaşı organizasyonunda, Enstitüleri kötü etkileyecek hiçbir olumsuz olayın yaşanmadığını da belirtmiştir. (Arman, 1990b:68-71).

¹⁰⁹ İsmet İnönü’nün Enstitülere son gelişi, 19 Nisan 1949’dur. (Güner, 1963:137).

¹¹⁰ Kastamonu Gököy Köy Enstitüsü Müdür İ. Safa Güner, bu kurumlardan mezun olan öğrencilerin çeşitli kesimler tarafından, “dinsiz, milliyetsiz ve komünist” olarak görüldüğü için okudukları okulları gizlediklerini de dile getirmiştir. Bu kurumlara ve kendilerine yöneltilen eleştiriler karşısında, mezun öğrencilerin kendilerini savunabilecekleri bir desteğin olmadığını belirtmiştir. (Güner, 1963:137-139).

Hürrem Arman, 1946 sonrası kabine değişikliğe ile, enstitülerin kapatılışına giden sürecin uygulamaya koyulduğunu belirtiyordu. Reşat Şemsettin Sirer'in Yüksek Köy Enstitüsünde 'ıslahat' adı altında, kurumların kapatılışını başlatıyordu.¹¹¹ Arman, Sirer'den sonra göreve getirilmiş olan Banguoğlu'nun da onun izinden gittiğini söylüyordu. Banguoğlu'nun Bakanlığı döneminde, İlahiyat Fakülteleri kurulmuştur. Bu uygulama ile laiklikten verilen ödünlerin devamı olmuştur (Arman, 1990b:302-325).

Hürrem Arman, Köy Enstitülerin kapatılmasında İsmail Hakkı Tonguç'un yakın iş arkadaşlarının etkisi olduğunu belirtmiştir. Bu isimler arasında Sirer'in Bakanlığı döneminde İlköğretim Genel Müdürlüğe getirilen Yunus Kazım Köni yer almıştır. Bir diğer ismin, Talim Terbiye Kurulu Üyeliği ve Yüksek Köy Enstitüsü Matematik öğretmeni, Halit Ziya Kalkancıdır. Tonguç'un Bakanlık emrine alınmasında Kadri Yörükoğlu'nun etkisi ve imzası olduğunu söylemiştir (Arman, 1990b:327-328).

Hürrem Arman, CHP ve DP Bakanlıkları tarafından bu kurumlardan mezun olan öğrencilerinin, zararlı olduğu düşünülerek suçsuz yere haklarında soruşturma açıldığını belirtmiştir. DP'nin Bakanı olan Tefik İleri'nin de bu kurumları haksız eleştirel bakış açısıyla hareket ettiğini söylemiştir (Arman, 1990b:332-336).

4.7. Nadir Gezer

Nadir Gezer, 1947'de Sakarya Arifiye Köy Enstitüsünden mezun olmuş aydınlardan biridir. Bu okulda eğitimini tamamladıktan sonra, 1952'de Gazi Eğitim Enstitüsünde eğitimine devam etmiştir. Bu kurumdan da mezun olduktan sonra, çeşitli okullarda öğretmenlik mesleğine devam etmiştir (Gezer, 2016)

Nadir Gezer, enstitüde verilen eğitimin çok yönlü olduğunu belirtmiştir. Bu kurumlarda, öğrencinin kendini her yönden geliştirebildiklerini ifade etmiştir; "...Köy Enstitülerinde makine sesinden kalem sesine doğru uzanan bir devinim

¹¹¹ Hürrem Arman, İsmet İnönü'nün Recep Peker ve Reşat Şemsettin Sirer'in Enstitülere karşı olumsuz tavrını bildiğini ifade etmiştir. (Arman, 1990b:302-304). Ayrıca, Reşat Şemsettin Sirer muhafazakâr aydınlardan Necip Fazıl Kısakürek ile yakın arkadaşır. (Bayır, 1971:286-287).

vardı. İnsan o devrim titreşimlerine kendini bırakır, yeni yeni güzelliklerin içine çeker, yoğurur ve benimserdi...” (Gezer, 1993:93).

Gezer, enstitülere yapılan olumsuz bakış açılarının, 1946 seçimleri sonrasında yoğunlaştığını ifade etmiştir. 1946’dan sonra Yücel’e kabinede yer verilmediğini ve Öner’le olan davasında iktidar tarafından yalnız bırakıldığını söylüyordu. Gezer, dönemin basını ve muhalefeti tarafından yöneltilen asılsız suçlamalar karşısında, İnönü’nün İsmail Hakkı Tonguç’u ve enstitüleri korumadığını ifade etmiştir (Gezer, 2016:72-73).

Gezer, sağ basın tarafından Köy Enstitüleri’ne yöneltilen komünistlik suçlamasının gerçekte ilgisi olmadığını da belirtmiştir (Gezer, 1993:93-94). Bu kurumlara yöneltilen eleştirilerin, siyasi kaynaklı olduğunu belirtiyordu:

“...Köy Enstitülerine iki yönden saldırıldı. Birincisi siyasal yönlü saldırıydı, öbürü de siyasal yönün uzantıları olan basından, dernek ve başka kurumlardan gelen saldırılardı... Onlara göre, Köy Enstitüleri komünist yuvasıydı! Aslında, bu karalamaların kökeninde yatan gerçek başkaydı. Köy Enstitüleri din sömürsüne karşıydı. Köy insanının uyanmasından, kendine gelmesinden yanaydılar...” (Gezer, 1993:291).

Nadir Gezer, 1946’da Milli Eğitim Bakanı olan Sirer’in enstitülere karşı tavra sahip olduğunu söylemiştir. Gezer, İsmet İnönü ile Sirer’in bu kurumları ziyareti esnasında yaşanan diyalogda bunu görmek mümkün olduğunu belirtiyordu; “...Köyü okutmaktaki amacımız nedir? Bütün bu köylüler uyanırsa halimiz ne olur Paşam?” Bu kurumlara olan bakış açısının, Yücel’in Bakanlıktan alınmasından sonra yaşandığını belirtiyordu (Gezer, 1993:186-187).

Gezer, bu eğitim kurumlarında okuduğu süre boyunca kız-erkek arasında arkadaşlıktan ilerisi olmadığını, bu yönde yapılan iddiaların gerçekte aslı olmadığını belirtmiştir (Gezer, 1993:156). Enstitülere yöneltilen, bu tarz iddialarla kapanışına giden sürecin başlatılmıştır. Arifiye Köy Enstitüsünü denetlemeye, Müfettiş Fethi İsfendiyaroğlu gelmiştir.¹¹² Gezer, müfettişin bu teftiş esnasında kurumlara yönelik ikircikli bir tutuma sahip olduğunu söylemiştir:

¹¹² S. Edip Balkır 1940-1946 tarihleri arasında, Arifiye Köy Enstitüsünde müdürlük yapmıştır. Balkır, İsfendiyaroğlu’nun teftiş ile ilgili kuruma rapor bırakmadığını söylemiştir. İsfendiyaroğlu’nun bu kurumu teftiş ettiği esnada övgü dolu sözler sarf ettiğini belirtir. Balkır, Sirer’in Bakanlığı döneminde görev almış bazı müfettişlerin gerçekte uyuşmayan raporlar tuttuğunu da belirtir. (Balkır, 1974:495-501). Ayrıca, 23 Aralık 1947’de Bakanlıkta yangın

“...Günlerce Enstitüde kalmıştı. Kaldığı sürece de bir ikilemiyle boğuşmuştu. Dizgenin inceliklerine bakıyor, onu kavramaya çalışıyor ve beğeniyordu. Ama, kalemi eline alıp gerçekleri yazmaya dökmeye başladı mı tam bir olumsuzluklar tutsağı oluyordu...” (Gezer, 1993:188).

Nadir Gezer, bu kurumlara yönelik yıkımın, Sirer’in Bakanlığı döneminde başlatılmış olduğunu ve DP’nin bu kurumları tamamen kaldırdığını söylemiştir (Gezer, 2016:73).

4.8. Rauf İnan

Rauf İnan 1925’te İstanbul Erkek Muallim Mektebi, 1927’de de Sivas İlköğretim Müfettişliği Kursunda eğitim almıştır. Daha sonra, Viyana’da Pedagoji Enstitüsüne gönderilmiş ve eğitimini tamamlamasının ardından, Türkiye’ye dönmüştür. 1934’de de İzmir İlköğretim Müfettişlik görevine atanmıştır. Rauf İnan, 1940-1945 arası dönemde Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü Müdürlüğü görevi yapmıştır. 1945-1946 arası dönemde de Ankara Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde görev almıştır. İnan 1946’dan sonra ise, Bakanlık Müfettişliği ve çeşitli kurumlarda öğretmenlik yapmıştır (İnan, 1986)

Rauf İnan ve İsmail Hakkı Tonguç Sivas İlköğretim Müfettişliği kursunda tanışmışlardır. Saffet Arıkan’ın Bakanlığı döneminde, İnan ve Tonguç eğitim sorunlara çözüm bulabilmek için, birlikte çalışmışlardır (İnan, 1986:165-171). Bu arkadaşlıktan ötürü, İsmail Hakkı Tonguç Rauf İnan’ı enstitülerde Müdürlük görevine getirmiştir.

Rauf İnan, 1942’de Yüksek Köy Enstitüsü’nde derslere de girmiştir. Köy Enstitülerini yakından tanıyan isimlerden biri olan Rauf İnan, bu kurumlara yöneltilen suçlamaların gerçekte ilgisi olmadığını dile getirmiştir. 1943’de Çiftelere yapılan ihbarların¹¹³ Sirer’in Bakanlığı döneminde siyasi malzeme olarak kullanıldığını söylüyordu. İnan, bu komünistlik suçlamalarının iftira olduğunu dile getirmiştir; “...Bu arama konusu yargının önüne götürülmüş, o yargıçların istedikleri hiçbir sonuç çıkmamıştır. Bu baskının bir başlangıç olacağını anlamalıydık...” (İnan, 1988:181-185).

çıkmıştır. Bu yangın bazı çevreler tarafından belgelerin yok edilmesi olarak yorumlanmıştır. (Tonguç, 2009:565-566).

¹¹³ Rauf İnan, Çifteler Köy Enstitüsüne yapılan soruşturma sonrası, Vatan gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman’ın ihbar edilen öğrencilerle görüşmek için, enstitüye geldiğini belirtir. (İnan, 1988:248-249).

Rauf İnan, Yüksek Köy Enstitüsünde yetişen öğrencilerin mevcudu az olmasının yanında, çok azının derslerinde başarısız olduğunu söylemiştir. Bu öğrencilerin iş ve üretim ilkesi ve özgür düşünme ortamının onların kişiliklerinin oluşmasında etken olduğunu söylemiştir. Bu doğrultuda, kurumlara yapılan iftiraların gerçekte örtüşmediğini ifade ediyordu (İnan, 1988:262-309). Rauf İnan, Sirer'in Bakanlığı döneminde verilen tavizlerin bir sonucu olarak bu kurumların DP'nin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri tarafından kapatılmasına ortam hazırlandığını belirtmiştir (İnan, 1988:309).

Rauf İnan, enstitülere yöneltilen komünist suçlamaları karşısında, DP'nin Bakanı Tevfik İleri ile konuşmaya gitmiştir.¹¹⁴ İnan, İleri'ye bu suçlamaların gerçekte ilgisi olmadığını söylemiştir. Bu kurumlardan mezun olan öğrencileri bu durumdan kurtarmasını söylemiştir. Fakat, Rauf İnan İleri'nin kendisini dinlemediğini belirtmiştir (İnan, 1988:318-319). Tevfik İleri, yüksek bölüm öğrencileri için yapılmış olan binanın resmini çekirmiştir. Meclis kürsüsünde bu binanın orağı andırdığını söylemiş ve bu kurumu siyasi malzeme olarak kullanmıştır (İnan, 1988:320).

4.9. Abdullah Özkucur

Abdullah Özkucur 1942'de Eskişehir Çifteler ve 1945'de de Ankara Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nü bitirmiştir.¹¹⁵ Daha sonra, Konya İvriz Köy Enstitüsüne öğretmen olarak görevlendirilmiştir (Özkucur, 1990) Abdullah Özkucur Köy Enstitülerinde okuduğu dönem boyunca, kurumları yakından tanıyan aydınlardan biri olmuştur.

Özkucur, 7 Mart 1944'te Ahmet Emin Yalman'ın da Yüksek Köy Enstitüsüne geldiğini belirtmiştir.¹¹⁶ Bu kurumları yakından tanıyan Yalman

¹¹⁴ Rauf İnan'ın kardeşi, Faik İnan Tevfik İleri ile okul arkadaşıdır. Rauf İnan kardeşinin arkadaşlığı dolayısıyla Tevfik İleri ile tanışma fırsatı bulmuştur. İnan, Tevfik İleri'den bu kurumlara yapılan suçlamalar karşısında yapılabilecekleri konuşmuştur. (İnan, 1988:318-319).

¹¹⁵ Abdullah Özkucur Rauf İnan'ın öğrencilerindendir. (Özkucur, 1990:25). Özkucur'un yakın arkadaşları; Bekir Semerci, Hayrettin Özer, Talip Apaydın, Niyazi Baykal, Mustafa Buğday ve Veli Demiröz'de Yüksek Köy Enstitüsünde okuyan isimler arasındadır. (Özkucur, 1990:115).

¹¹⁶ Ahmet Emin Yalman Köy Enstitülerinin çoğunu ziyaret etmiş dönemin gazetecilerindendir. Bu kurumlar ile ilgili izlenimlerini yazmış olduğu kitabında görmek mümkündür. Yalman'a göre bu kurumlarda okuyan öğrenciler; nazik, çalışkan, güçlükler karşısında yılmayan, sorumluluk sahibi ve daha birçok karakteristik özelliklere sahip olduklarını belirtir. Hatta, bu öğretmenlerin devlet kademesinde görev aldıkları süre boyunca karşılaştıkları aksaklıklar, haksızlıklar ve baştan savma

öğrencilere sorular sormuştur. Yalman'ın öğrencilere; "...Köylerinizde neler yapmayı düşünüyorsunuz?" gibi sorular sormuştur. Yalman'ın bu sorularına öğrencilerden gelen cevaplar ise; ülkenin her bakımdan kalkındırılmasını ve bu uğurda yeni nesiller yetiştireceklerini söylemişlerdir (Özkucur, 1990:144-145).

Özkucur, 1946 seçimlerinden hemen sonra, Yücel'in ve Tonguç'un görevlerinden alınmış olduğunu ardından bu kurumlara yönelik ithamların arttığını söylemiştir. Sirer'in Bakanlığa gelmesiyle birlikte eğitim-öğretim hayatında duraksama yaşanmıştır. Sirer'in bu kurumda ıslah etme adı altında tefişler başlatmış olduğunu ve Yüksek Köy Enstitüsünün asılsız iddialar yüzünden kapatıldığını ifade etmiştir. Özkucur, Yüksek Köy Enstitüsünden mezun olan tüm erkek öğrencilerin subaylık haklarının ellerinden alındığını ve çavuş olarak çıkartıldıklarını dile getiriyordu. Sirer'in Bakanlığı döneminde başlatılan asılsız iddialar nedeniyle karalamalara maruz bırakıldıklarını ve haksızlara uğradıklarını belirtmiştir (Özkucur, 1990:370-376).

Özkucur, Sirer'in Bakanlığı döneminde Yüksek Bölümünde okuyan bazı öğrenciler tarafından Tohum Eken Adam heykelinin parçalandığını söylemiştir.¹¹⁷ Abdullah Özkucur 30.4.1948'de İsmail Hakkı Tonguç ile konuşmak için Ankara'ya gitmiştir. Özkucur, Tonguç'a enstitülerin gelecekteki durumu hakkında konuşmuşlardır. Tonguç bu ziyaret esnasında; "...Yazın, çizin; onları yaşatmaya çalışın...Sende Çiftelerde, Hasanoğlan'da yaptıklarını, yaşadıklarını yazabilirsin..." demiştir. Tonguç'un enstitülerin kapatılacağını bilmektedir. Fakat, kurumlara yöneltilen iddialar karşısında, enstitülerde okuyan ve mezun olan öğrencilerin kendilerini yayıncı aracılığıyla savunmalarını istemiştir (Özkucur, 1990:376-377).

Tonguç, Özkucur'a enstitülerde okuyan öğrencilerin bazı çevreleri rahatsız ettiğini söylemiştir. Bu asılsız eleştirilerin aynı çevre tarafından enstitülerin tehdit unsuru olarak görüldüğüne dikkat çekmiştir. Hatta, bu kurumlarda okuyan öğrencilerin asılsız iftiralar yüzünden halkın gözünden düşürülmeye çalışıldığını

tavırlara karşı haklarını aradıklarını söylemiştir. Ayrıca, bu kurumlara yöneltilen iddiaların gerçeğe ilgisi olmadığını da belirtmiştir. (Yalman, 1990)

¹¹⁷ Bu maket Sabahattin Eyüboğlu'nun tavsiyesi üzerine, Yüksek Bölümü öğrencileri ve İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde Öğretim Üyesi olan Nusret Suman'ın destekleriyle yapılmıştır. Fakat, bazı çevreler tarafından Stalin'e benzetilmiştir. (Özkucur, 1990:327-330).

söylemiştir; “...Biz enstitüler olarak biraz hızlı yürüdük bu yolda. Kimileri, bizim bu tempomuza ayak uyduramadılar. Kimileri, 21 Köy Enstitüsü’nün iş yerlerinden, oyun ve spor alanlarından yükselen köylü çocuklarının seslerinden ürktüler...” (Özkucur, 1990:378).

Abdullah Özkucur, Kasım 1945’de Ankara Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünü bitirmiştir. Bu nedenle, Yüksek bölümde okuyan arkadaşlarından bu kurumlar hakkında haber almaya çalışmıştır. Bu süre içerisinde, Yüksek bölümü öğrencileriyle mektuplaşmış ve onları ziyaret ederek kurumlar hakkında detaylı bilgi edinmeye çalışmıştır.¹¹⁸ (Özkucur, 1990)

Özkucur, Yüksek Köy Enstitüsünde eğitim almaya devam eden Mehmet Başaran’dan bu kurumların durumu hakkında mektuplaşmışlardır. Başaran, Özkucur’a yollamış olduğu mektubunda; “...Kızılçullu-Çifteler ikiliği yeni boyutlar kazanarak Yüksek kısımda sürüp gitti, sonunda ihbarcılıkla noktalandı...” demiştir (Özkucur, 1990:385).

Abdullah Özkucur, 1946’da Yüksek bölümde okuyan arkadaşı Ali Dünder ile görüşmüştür. Dünder, Özkucur’a Enstitüde okuyan bazı öğrencilerin milliyetçi isimlerle temas halinde olduğunu ve bu isimlerinde etkisiyle kurumda sağ-sol ikiliği yaratılmaya çalışıldığını anlatıyordu:

“...1946-1947 yıllarında Yüksek Bölüm öğrencileri arasında bir kümeleşme; ayrı kümelerde oluşma uç vermeye başladı. Kimi arkadaşlarımızın sık sık Ankara’ya indikleri, orada Nihal Atsız, Osman Yüksel Serdengeçti ve Fethi Tevetoğlu gibi kişilerle konuştukları, onlarla toplantılar oluşturup eylemlere katıldıkları görüldü. Bunlar, Enstitüye dönüşlerinde kimi arkadaşlarımızı da aralarına almaya kalkıştılar. Onlara katılmayanları solculukla, komünistlikle ve milliyetsiz olmakla damgaladılar. Böylece okulumuzda solculuk-sağcılık ikiliği yarattılar. Oysa, o güne dek Hasanoğlu’nda ne orta ne de Yüksek bölümde bu gibi akımlarla ilgilenen yoktu...”¹¹⁹ (Özkucur, 1990:390).

¹¹⁸ Abdullah Özkucur 1945’ten sonra bu kurumlarda okuyan arkadaşlarıyla yapmış olduğu görüşmeleri ve mektuplaşmaları kitabında yer vermiştir. Özkucur’un 1946’da Yüksek bölümde okuyan arkadaşları arasında; Mehmet Başaran, Ali Dünder ve Veli Uysal yer almıştır. Özkucur bu arkadaşlarından kurumların durumu hakkında çok dikkat çekici bilgiler öğrenmiştir. (Özkucur, 1990)

¹¹⁹ Atilla İlhan arşiv belgelerine göre, 1940’dan sonra bazı İrkçı-Turancı çevrelerin Nazi Almanyası’ndan maddi yardım aldıklarını ileri sürmüştür. Atilla İlhan bu iddiasını, 6 Şubat 2004 tarihli Hulki Cevizoğlu’nun sunduğu Ceviz Kabuğu programında dile getirmiştir. Atilla İlhan bu görüşe ek olarak, Türk-Almanya arasındaki gizli ilişkilerin olduğuna dair belgelerin, Sovyetler tarafından ortaya çıkarıldığını belirtir. Soğuk savaş döneminde, sağ ve sol grupların bazı kesimler tarafından kullanıldığını öne sürmüştür. Atilla İlhan Boğaziçi Lisesinde öğrenim görmüştür. Atilla İlhan Nihal Atsız’ın öğrencisidir. https://www.youtube.com/watch?v=0O8b_Ib4rYA

Ali Dündar, bu kurumlarda okuduğu esnada eşyalarının bazı öğrenciler tarafından karıştırıldığını aynı zamanda, kendilerine ait olmayan eşyaların dolaplarına koyulduğunu söylemiştir.¹²⁰ Ali Dündar, Abdullah Özkucur’a Enstitülerin kapatılmasında; “...Köy Enstitülerine yöneltilen karalamaların, iftiraların arkasında kesinkes ya bir Enstitü çıkışlı vardır ya da bir Enstitü yöneticisi.” demiştir (Özkucur, 1990:392-393).

4.10. Mahmut Makal

Mahmut Makal 1943’de Konya İvriz Köy Enstitüsünde eğitimine başlamıştır. Bu kurumdan, Eylül 1947’de mezun olmuştur. Daha sonra, 1956’da Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde eğitim hayatına devam etmiştir. 1965’de Fransa’ya kısa süreli olarak eğitim almaya gitmiştir. 1971-1972’de de Venedik Üniversitesinde ders vermiştir. Makal’ın yazmış olduğu kitaplar çeşitli dillere de çevrilerek ödül almıştır (Makal, 2015)

Mahmut Makal 1950’de yayınlamış olduğu, *Bizim Köy*¹²¹ isimli kitabından dolayı üç ay hapis yatmıştır. ¹²²Makal bu kitabın bazı çevreleri hoşnut etmediği ve bu nedenle ceza aldığını söylüyordu; “...Tek Parti’nin dikkatini ve antipatisini çekti. Aksaray hapisanesini boyladık...” demiştir (Makal, 2000:7-9). Mahmut Makal bu kitabını çıkarması ardından, Tonguç’un onu arayarak tebrik ettiğini söylemiştir (Makal, 2015:116).

Makal, Köy Enstitülerinde verilen eğitimin ileriye dönük olduğunu söylemiştir. Bu kurumlarda, yetişen öğrencilerin sorgulayan ve haksızlıklara karşı sessiz kalmayan niteliklere sahip olduğunu belirtmiştir. Fakat, enstitüde okumuş oldukları kitaplar nedeniyle bazı çevrelerin propagandalarına maruz kaldıklarını ifade etmiştir. 1946’da bu kurumlara başlatılan olumsuz propaganda karşısında, CHP’nin hiçbir şey yapmadığını ifade etmiştir. İktidarın dönemin eğitim anlayışına uymayan, laiklikten ödünler vermeye başladığını söylemiştir; “...CHP,

¹²⁰ Ali Dündar bu kurumlarda okuduğu esnada, bazı arkadaşları tarafından kendine ait olmayan eşyaların dolabına ve yastığının altına gizlice koyulduğunu anlatmıştır. Ali Dündar, yastığının altında Nazım Hikmet’in şiirlerini bulmuştur. (Özkucur, 1990:392-393).

¹²¹ Makal’ın *Bizim Köy* kitabı Köy Enstitüsünde geçirmiş olduğu günleri ve köy halkını sorunlarını anlattığı kitaptır. (Makal, 2016)

¹²² Makal *Bizim Köy* kitabını yayınlaması ardından, bazı çevreler tarafından tehdit edildiğini de söylemiştir. Niğde Valisi Tevfik Kutlar tarafından tehdit edilmiştir. (Makal, 2000:7).

bu görüşlere karşı çıkacağı yerde, yelkenleri indirdi. İlkokullarda din dersleri koydu. İmam Hatip Liseleri açıldı...” (Makal, 2000:6-7).

Makal, Sirer’in Bakanlığı döneminde, enstitü müdürlerinin milliyetçi karakterde olduklarını ve sert bir tavra sahip olduklarını belirtir.¹²³ (Makal, 2015). 1946’dan sonra bu kurumlara toplumun bakış açısının da değiştiğini söylüyordu:

“...Köy Enstitüleri’nden çıkan öğretmenler, köy muhtarından, bucak Müdüründen tutunda valisi ve bakanı tarafından yadırganmışlardır yıllar boyu. Çünkü bu öğretmenler, yurdumuzda alışılmayan bir yöntemle yetiştirildikleri için, alışılmamış biçimde gözlere çarpıyor ve yadırganıyorlardı...” (Makal, 2015:53).

Mahmut Makal, Sirer’in enstitülere göndermiş olduğu müfettişlerin bu kurumları zararlı yerlermiş gibi gösterdiğini söylemiştir (Makal, 1993:28). Ayrıca, çeşitli kesimlerin giriştikleri propagandalarla, enstitüler siyasete malzeme edilmiştir. Makal, bu kurumların 1946’dan sonra siyasetin sağ politikaya çark etmesiyle kapanışına giden sürecin başlatıldığını belirtmiştir. Şemsettin Günaltay’ın Başbakanlığı döneminde, 16 Ocak 1949’da İlahiyat Fakültelerinin açılmasını buna bir örnek olarak vermiştir. Bu doğrultuda, enstitüler dönemin konjonktürünün de etkisiyle kapatılmıştır. Bu kurumlardan, mezun olan öğrenciler uzun süre komünist olmakla suçlanmışlardır.¹²⁴ (Makal, 2000:7).

4.11. Fakir Baykurt

Fakir Baykurt 1948’de Isparta Gönen Köy Enstitüsünü bitirmiştir. 1955’te Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde okumuştur. Daha sonra, Sivas’a öğretmen olarak atanmıştır. 1958’de *Yılanların Öcü* adlı romanı yayınlanması üzerine hakkında soruşturma açılmıştır. Baykurt’un romanları sinemaya da uyarlanması ile birlikte çeşitli kesimler tarafından tepki çekmesine neden olmuştur. DP, iktidarı döneminde yazdığı kitaplardan dolayı öğretmenlik mesleğinden alınmıştır. 1960’da TÖS Başkanlığına getirilerek öğretmenlerin yasal haklarını savunucusu ve sözcüsü olmuştur. 1960’da Müfettişlik görevi de yapmıştır. Baykurt, 1971’de zararlı faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle hakkında tutuklanma kararı çıkmıştır.

¹²³ Yüksek Köy Enstitüsünde 1947’de müdürler öğrencilerle konuşmak için, toplantı yapmışlardır. Bu toplantıda yer alan öğrenciler, enstitüde neden ıslahata ihtiyaç duyulduğunu sormuştur. Yüksek bölümü öğrencileri, Müdürlerin bu toplantı esnasında milliyetçi söylemlerde bulunduklarını belirtir. (Özkucur, 1990:397-404).

¹²⁴ 1970’den sonra da Mahmut Makal ve Fakir Baykurt gibi enstitü mezunlarının eserlerini okumak ve okutmak tehlikeli sayılmıştır. Bu mezunlar, toplumun gözünde komünist olarak suçlanmaya devam edilmiştir. (Makal, 2000:182).

Bir süre sonra, Baykurt'un suçsuz olduğu anlaşılınca serbest bırakılmıştır.¹²⁵ (Baykurt, 2000)

Fakir Baykurt Köy Enstitülerinden mezun olan aydınlardan biri olması itibariyle, bu kurumların kapanışına giden süreci çarpıcı noktalara değinerek açıklamıştır. Bu kurumlarda okuduğu süre boyunca ve mezun olduktan sonra İsmail Hakkı Tonguç ile tanışma fırsatı yakalamıştır.¹²⁶ Hatta, Baykurt ile Tonguç sık sık görüşmüşlerdir. Fakir Baykurt, İsmail Hakkı Tonguç'un kız öğrencilerin okutulmasında çok katkısı olduğunu söylemiştir. Tonguç'un köylere giderek Enstitülere kız öğrencilerin de gelmesi için, ailelerle bizzat konuştuğunu dile getirmiştir. Bu doğrultuda, bu kurumlara köy halkının bakış açısının kırılmasında, Tonguç'un onlara yaklaşımının çok büyük katkısı olmuştur (Baykurt, 2016:33).

Baykurt, enstitülerde öğrenciye kullanılır bilginin öğretildiğini ve kurumlarda ezber öğretim anlayışına yer verilmediğini ifade etmiştir. Enstitülerde, üretim odaklı eğitim anlayışı esas alınmıyordu; "...Enstitülerde okuyan köy çocukları, hayatta kullanılması mümkün bilgiyi, yaparak, üreterek öğreniyorlar; böylece giderlerini azaltıyorlardı..." (Baykurt, 1964:6-9).

Fakir Baykurt, 1946 seçimlerinden önce İsmet İnönü'nün Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü'ne gittiğini söylemiştir. Baykurt, İsmet İnönü'nün enstitülerden oy beklentisi içinde olduğunu söylüyordu:

"...Acaba hangi partiye oy verirler? gibi soru ortaya atıldığında, İsmet İnönü demiştir ki: 'Bunu kimse bilemez!' Yakınlarından bir tanesi: 'Efendim büyük ölçüde muhalefete atacaklar' İnönü: 'O zaman gönülleri bilir' demiştir. Onun bu sözü de bir şey yazmaz ama, ortada bir sonuç var. İlk seçimlerde Enstitüler çoğunlukla CHP'ye karşı oy kullanmıştır..." (Baykurt, 2016:11).

Baykurt, 1946-1950 arası dönemde CHP'ye karşı başlayan demokrasi yarışında, Köy Enstitülerinin hedef olarak gösterildiğini ve demagoji konusu yapıldığını belirtmiştir. Müdürlükten alınmış olan Maraş Milletvekili Emin Soysal'ın kişisel problemleri nedeniyle, bu kurumlara ve Tonguç'a asılsız iftiralar kampanyasını yürüten kilit isimlerden biri olduğunu belirtmiştir (Baykurt,

¹²⁵ Fakir Baykurt şiir, roman, hikâye ve sinema alanında pek çok eser yazmış aydınlardan biridir. Baykurt yurtdışında birçok ödüle layık görülmüştür. (Baykurt, 2000)

¹²⁶ İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu, Engin Tonguç ile Fakir Baykurt yakın arkadaşlardır. Baykurt'un bu kurumlar hakkında detaylı bilgi edinmesinde Engin Tonguç'un katkısı da olmuştur. (Baykurt, 2016:81).

2016:38). Meclis için de yaratılan bu demagoji konusu, kamuoyunda da bu kurumlar üzerinden cadı kazanı kaynatılmaya başlanmıştır; “...1945’ten sonra Meclisten tut, köy kahvesine kadar her yerde enstitülerin komünistliği üstüne kampanya sürdü...” (Baykurt, 2016:158).

Fakir Baykurt, İzmir Kızılçullu¹²⁷ Köy Enstitüsünden gelen öğrencilerin Köy Enstitüleri üzerinde olumsuz propagandaların yaratılmasında etkisi olduğunu söylemiştir. Kızılçullu Köy Enstitüsünden gelen öğrencilerin kişilik olarak sağlam karaktere sahip olmadığını ve asılsız ihbarlar yaptıklarını söylemiştir. Kızılçullu Köy Enstitüsünden gelen öğrencilerin yapmış oldukları asılsız ihbarlar yüzünden, Yüksek Köy Enstitüsünün kapatıldığını söylemiştir (Baykurt, 2016:21-22).

Baykurt, Köy Enstitüleri dergisinde edebiyat içerikli yazılar yazdıklarını ve derginin Sabahattin Eyüpoğlu kontrolünde çıkartıldığını söylemiştir. Fakat, 1946’dan sonra bu derginin, bazı çevreler tarafından kötü amaçlar için kullanılmış olduğunu söylemiştir. Bu dergi, bazı çevreler tarafından, bu kurumları karalamak için kamuoyuna komünist belgesi gibi sunulmuştur; “...Köy Enstitüleri dergisinde köylünün durumunu anlatan, eskiden çok güzel bulunup da okunan şiirlerimiz, yazılarımız da dönem değişir değişmez, komünist belgesi gibi gösterilmeye başlandı...” (Baykurt, 2016:32).

Baykurt bu kurumlarda öğrenim gördüğü sırada diğer, enstitülere yönelik provokatörlerinde olduğunu söylemiştir. Asılsız haberler ve düzenekler üzerinden yürütülen komünist propagandası bu kurumların kapatılmasında temel etken olmuştur; “...Türlü çeşit suçlamalar birbirini izliyordu. Asılsız söylentiler üretiliyor, hatta düzenekler hazırlanıyordu... Başka enstitüde komünist olduğunu kanıtlamak için, helalara orak-çekiç çizdiler. Bayrakları yırttılar...Bunları gazetelere yazdılar...” (Baykurt, 2016:31-32).

Baykurt, bu kurumlarda okuyan kız-erkek ilişkilerinin ahlak çerçevesi içerisinde olduğunu söylemiştir. Kız öğrenciler üzerinden yürütülen bu iftiraların, gerçeğe ilgisi olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte, 1946’dan sonra

¹²⁷ İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü Amerikan Kolejinden satın alınan binada eğitim vermiştir. Fakat, bu bina 1954’de Amerika tarafından tekrar satın alınmıştır. (Yalçın, 1983:31). Baykurt, zor şartlarda yetişen ve kendi emeğiyle yapılan binalarda okuyan öğrencilerin karakterlerinin daha sağlam olduğunu söylemiştir. Buna örnek olarak, Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsünü vermiştir. Çifteler Köy Enstitüsü öğrencilerin emeğiyle yapılmıştır. (Baykurt, 2016:21-22).

enstitülerde yapılan okuma saatinin kaldırıldığını da söylemiştir. 1946'dan sonra antikomünist söylemlerin de artmasıyla birlikte kurumların, müdürlerinde de değişikliğe gidilmiştir. Baykurt, 1946'dan sonra enstitü müdürünün öğrencileri toplantı salonuna çağırarak kendilerine, milliyetçilik telkinlerinde bulunulduğunu söylemiştir (Baykurt, 2016:30-33).

Baykurt, Köy Enstitülerinden mezun olan öğrencilerin okudukları kitaplar nedeniyle iftiraya uğradıklarını söylemiştir. Bu suçlamalar nedeniyle haksız yere hapse atılan Enstitülü öğrenci olduğunu dile getirmiştir (Baykurt, 1961:8).

Baykurt, 1946'dan sonra partilerin demokrasi adı altında, kamuoyunda estirilen antikomünist söylemlerle hareket ettiklerini ifade etmiştir. Baykurt kurumların yıkılışının temelinde gerici odakların olduğunu belirtir; "Türkiye'de çıkarıcı gerici her zaman etkinliktedir. Din duygularını kullanır, askeri kullanır. Okullara girer...Yapılanları yıkar, kadroları yok eder...Halktan yana çabalayanların hepsini ölgünleştirir ve pasifize eder..." (Baykurt, 2000:354).

Fakir Baykurt, 1946'dan sonra ABD'nin Türkiye'nin ekonomi¹²⁸ ve eğitimi üzerinde etkin olmaya başladığını söylemiştir. Türkiye'nin Truman Doktrini ve Marshall yardımları ile ABD'nin siyasetine yakınlaşmaya başladığını belirtir.¹²⁹ 1950'de ABD'den Türkiye'ye gelen uzmanların eğitim sisteminde projeler uyguladıklarını belirtir.¹³⁰ (Baykurt, 1968:14-15).

Fakir Baykurt, İsmet İnönü'nün Köy Enstitülerine yöneltilen eleştiriler karşısında sessiz kaldığını ve bu kurumları çok partili hayata kurban ettiğini ifade etmiştir.¹³¹ (Baykurt, 2000:356). Baykurt, 1946'da CHP-DP arasında muhalefetin

¹²⁸ ABD, Türkiye'nin Marshall yardımlarından faydalanabilmesi için, devletçilikten vazgeçmesini ve liberal ekonominin önünün açılmasını istemiştir. (Yetkin, 2003:377-378).

¹²⁹ Pakize Türkoğlu, ABD'nin Türkiye'ye vermiş olduğu Marshall yardımları ile bazı yaptırımlar elde ettiğini ifade etmiştir. Bu Marshall yardımları çerçevesinde, Türkiye'de on iki eğitim projesinin uygulanması tasarlanmıştır. Türkoğlu, bu eğitim projesini, Köy Enstitülerinden vazgeçiş olarak tanımlamıştır. (Türkoğlu, 1997:522-523).

¹³⁰ 1946'dan sonra ABD-Türkiye arasında eğitim programında değişiklik içeren görüşmeler yapılmıştır. 27 Aralık 1949'da ABD-Türkiye arasında, *Fulbright Antlaşması* imzalanmıştır. Türkiye'den birçok öğrenci, Amerikan kültürünü tanımak ve yaymak amacıyla yurtdışına gönderilmiştir. (Yetkin, 2003:373-376).

¹³¹ Muammer Erten, İsmet İnönü ile sık görüşen isimlerden biridir. Muammer Erten 1961-1965 tarihleri arasında Sanayi Bakanlığı yapmıştır. Erten, İsmet İnönü ile Köy Enstitüleri hakkında konuşmuşlardır. Muammer Erten İsmet İnönü'yle aralarında geçen bu konuşmayı, gazeteci Mustafa Ekmekçi'yle paylaşmıştır. Muammer Erten bu kurumların kapanmasının altında yatan nedenleri, İsmet İnönü'ye sorduğunu ve kendisinin açıklamaları ise; "...Köy Enstitülerinin

artmasıyla, bu kurumların kapanışına giden süreç başladığını belirtir. Aynı zamanda, DP'nin Milletvekili Emin Sazak'ın iftiralarıyla bu kurumları siyasete alet ettiğini söylemiştir (Baykurt, 2016:39-40).

Fakir Baykurt bu kurumlar kapandıktan sonra, enstitü mezunları ile konferanslar düzenlemiştir. 1960'dan sonra yapılan bu toplantılarda, Köy Enstitülerinin tekrar açılması konuşulmuştur. Baykurt, bu toplantılara milliyetçilerinde katıldığını ve muhafazakâr sağ kesimin bu kurumların tekrar açılmasına karşı çıktıklarını dile getirmiştir:

“...Sağcılar açılmasın diyor. Bizde açılın dediğimize göre solcu oluyoruz...Prof. Mümtaz Turhan, Prof. Tahsin Banguoğlu da açılmasın deycilerden! Ölmese Reşat Şemsettin Sırer de otururdu karşımıza. Sağ ekipte, Doç. Dr. Nurettin Topçu da yer alıyor...” (Baykurt, 2000:417-421).

Köy Enstitülerinin konuşulduğu bu konferans, üniversiteli genç milliyetçi öğrenciler tarafından sabote edilmiştir; “...Komünistlik serbest mi? Bu millet asla komünist olmayacak! Kahrolsun komünistler!” Bu sağ görüşlü öğrenciler, milliyetçi kesimlerden gördükleri destekle, antikomünist söylemlerde bulunmuşlardır (Baykurt, 2000:428-433).

Bu konferansa milliyetçi muhafazakâr aydınlardan, Fethi Tevetoğlu da konuşmacı olarak katılmıştır. Fakir Baykurt, Tevetoğlu'nun bu konferansta Köy Enstitülerinin açılmasına karşı cephe aldığını söylemiştir. Tevetoğlu, dönemin gençliğini de antikomünist söylemler ile arkasına alarak hareket etmiştir (Baykurt, 2000:430-431).

Fethi Tevetoğlu, Köy Enstitülerine yönelik yapılan konferansta bu kurumların açılmasına muhalif bir tavır sergilemiştir:

“...Sayın dinleyiciler ve gençler; tehlike henüz bütünüyle savuşturulmuş olmayıp bir özgürlük ve hoşgörü döneminin olanaklarından yararlanılarak o melun plânlar hortlatılmakta, Köy Enstitüleri yeniden açılın diye ısıtılıp ortaya sürülmekte, aziz milletimizin kafası karıştırılmaktadır. Hayır, Köy Enstitüleri yeniden

kapanmasından duyduğum acıyı tarif demem...Kurultaylarda Enstitüler aleyhinde cereyanlar başladı...Bakanlar içinde Köy Enstitülerine karşı vaziyet alanlar çoğaldı...Ben politikacıyım, uygulayıcıyım...Benim gücüm o zaman nereden geliyordu? Partiden, parti Meclis grubundan, gücümü ben buradan alıyordum. Bu konuda, bütün bu organlarda gücümü kaybetmişim. Ordunun üst kademesinde de huzursuzluk başlamış...Onun için, Milli Eğitim Bakanı Yücel'le Genel Müdür Tonguç'u onlarında gönlünü alarak, bir süre için bu şimşekleri bu olay üzerinden uzaklaştırmak istedim. Fakat, sonradan demokratik hareketleri de başlatınca, olaylar öyle gelişti ki kendi cereyanında yürüdü. Bir an geldi ki artık, Köy Enstitülerini eski gücüyle, eski ruhuyla devam ettirmek olanakları benim elimden çıktı...” (Cumhuriyet, 1990:17).

açılmayacaktır. Açılsın diyenlerin karşısına parlamentosuyla, gençliğiyle, aydınyla, halkıyla sıradağlar gibi dikileceğiz!”¹³² (Baykurt, 2000:430-431).

Fakir Baykurt, İmam Hatip Okulları ile doldurulan fakir köy öğrencilerinin bu tür konferanslara katılımcı olarak sağlanacağını ve birtakım çevreler tarafından kullanılacaklarına işaret etmiştir (Baykurt, 2000:433). Fakir Baykurt 1960’dan sonraki dönemde de eğitime ve eğitimcinin sorunlarını çözümleyen aydınlardan biri olmuştur. Baykurt diğer sol aydınlar da olduğu gibi, enstitülerin gerçekte ilgisi olmayan ihbarlar ve komünizm yaftası yüzünden kapatıldığını ifade etmiştir.

¹³² Fakir Baykurt bu konferansa katılan isimleri kitabında belirtmiştir. Fakat, bu konferansın yapıldığı tam tarihi belirtmemiştir. (Baykurt, 2000)

SONUÇ

Bu tez çalışması, 1940-1970 arası süreçte muhafazakâr ve sol aydınların Köy Enstitüleri'ne olan yaklaşımını ve belleklerinde yer edinmiş olan söylemlerini kapsamaktadır. Bu aydınların kitap, dergi ve gazetelerinden de faydalanılarak eğitim kurumlarına yönelik bakış açıları ortaya çıkartılmıştır. Aydınların, enstitülere olan bakış açısını da kendi fikir yumağının izlerini görmek mümkündür. Bu açıdan incelendiğinde, aydınların fikir sistematığının izleri arasında, siyasi konjonktürün etkisi hissedilir boyuta ulaşmıştır. Bu doğrultuda, aydınların enstitülere yönelik söylemlerini incelerken dönemler arası siyasi ve sosyal havayı göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

1945'den sonra Soğuk savaşın da etkisiyle ülke içinde, *antikomünist* söylemler belirginleşmeye başlamıştır. Bu nedenle, siyasi havanın tesiri enstitüler ve muhafazakâr aydınlar üzerinde had safhaya ulaştığı görülmektedir. Bu muhafazakâr aydınların belleğinde, Türkiye'nin Sovyetleşeceği ve ülke içinde komünizmin yayılacağı endişesi yer edinmiştir. Bu doğrultuda, muhafazakâr aydınlar milli bağlardan ve geleneklerden kopulacağı kaygısı ile hareket etmişlerdir. Bu araştırmada Köy Enstitülerini, antikomünist tutumla eleştiren muhafazakâr aydınlar arasında; Nejdet Sançar, Fethi Tevetoğlu, Necip Fazıl Kısakürek, Osman Yüksel Serdengeçti, Peyami Safa ve İlhan Darendelioğlu değerlendirilmiştir.

Köy Enstitüleri, 1940'ların modern eğitim anlayışını yansıtıyordu. Bu kurumlarda, eğitim alan öğrencilerin okudukları kitaplar, karma eğitim görmeleri ve farklı görüşlere sahip olmaları muhafazakâr aydınlar tarafından sert bir üslupla eleştirilmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin gayri ahlaki eylemlerde bulunduklarını iddia etmişlerdir. Bu muhafazakâr aydınlar, yayın organlarında ve kitaplarında bu iddialarını slogan haline getirmişlerdir. Fakat, bu iddialarını kanıtlayacak somut veriler bulamamışlardır.

Bu muhafazakâr aydınlar, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'i yayın organları aracılığıyla eleştirmişlerdir. Bu aydınlar, komünizm argümanını kullanarak Yücel'i komünistleri ve solcuları korumakla itham etmişlerdir. Bu muhafazakâr aydınlar, Yücel'i ve enstitüleri *sol* görüşe eş değer tutmuşlardır. Bu

doğrultuda, Yücel'i ve enstitüleri solcu olmakla da eleştirmişlerdir. 1940'lara damga vuran antikomünist yaklaşım, sol görüşü komünizmle eş değer tutmuştur. Bu doğrultuda, her sol görüşe sahip aydın komünist olmakla suçlanmış ve yaftalanmıştır.

1944'de sosyalist görüşe yakın görülen Sabahattin Ali Nihal Atsız'a hakaret davası açmıştır. Bu muhafazakâr aydınlar, Sabahattin Ali'nin Atsız'a açmış olduğu hakaret davasında, Yücel'in etkisi olduğunu iddia etmişlerdir. Hatta, Sabahattin Ali'nin Yücel tarafından desteklendiğini öne sürmüşlerdir. Ayrıca, Yücel'in Sabahattin Ali'yi koruduğunu ve yüksek mevkiye getirdiğini de öne sürmüşlerdir. Bu aydınlar, Sabahattin Ali'nin açmış olduğu hakaret davasının da etkisiyle, Yücel'e ve enstitülere muhalif tavır sergilemişlerdir.

Sabahattin Ali'nin Hasanoğlan'a yapmış olduğu ziyaretler, muhafazakâr aydınların kurumlara yönelik antikomünist yaklaşım sergilemelerine neden olan bir diğer etken olmuştur. Bu aydınlar, enstitülerde okuyan öğrencilerin milli kimlikten uzaklaştırıldığını ve öğrencilere sosyalizmin aşılandığını iddia etmişlerdir.

Sosyalizmi enstitülerde yayan ismin, Sabahattin Ali olduğunu öne sürmüşlerdir. Aynı zamanda, enstitülerde öğrencilere Sabahattin Ali'nin ve Nazım Hikmet'in eserlerinin okutulduğunu ve tavsiye edildiğini öne sürmüşlerdir. Bu nedenle, enstitülerde okuyan öğrencilerin Türk kimliğinden kopartıldığını ileri sürmüşlerdir. Yüksek Köy Enstitüsü öğrencileri tarafından çıkartılan Köy Enstitüleri dergisinde, sosyalizmin savunuculuğunun yapıldığını öne sürmüşlerdir. Bu eleştirilerine dayanaklar oluşturma yoluna gitmişlerdir. Fakat, kurumlara yönelik iddialarına kanıt oluşturmamışlardır.

1944'te Irkçılık-Turancılık davasında yargılanan muhafazakâr aydınlar arasında, Nejdet Sançar ve Fethi Tevetoğlu yer almıştır (Mumcu, 1993:86). Bu aydınlar Irkçılık-Turancılık davasının da yaratmış olduğu etki nedeniyle, Yücel'i ve enstitüleri sert bir üslupla eleştirmişlerdir. Irkçılık-Turancılık davasında yargılanan bu aydınlar işkence gördüklerini ve mahkemenin açılmasında Yücel'in etkisi olduğunu öne sürmüşlerdir. Hatta, Nejdet Sançar, Balıkesir Lisesi'nde Edebiyat öğretmenliği yaptığı esnada, Yücel'in emriyle bu okuldaki görevinden

alındığını söylemiştir. Bu aydınların, Yücel'e yönelik yapmış oldukları ithamlar uzun dönem devam etmiştir.

Bu muhafazakâr aydınlar, üniversitelerde de komünist oluşumların var olduğunu öne sürmüşlerdir. Komünist olarak iddia ettikleri üniversite hocaları arasında; Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Berkes ve Pertev Naili Boratav yer almıştır. Yücel'in bu üniversite hocaları ile dirsek teması içinde olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu doğrultuda, Yücel'i komünist olduğunu iddia ettikleri üniversite hocalarını korumakla suçlamışlardır.

Bu muhafazakâr aydınlar, uzun dönem komünizmin yayılacağı endişesi ile hareket etmişlerdir. Bu nedenle, enstitüleri komünist yuvaları olmakla ve Yücel'i de komünistleri korumakla suçlamışlardır. 1960'da enstitü mezunları konferanslar düzenleyerek bu kurumların tekrar açılması gündeme getirmişlerdir. Fakat, muhafazakâr aydınlar bu kurumlara karşı muhalif tavra devam etmişler ve enstitülerin açılmasına karşı çıkmışlardır.

Köy Enstitülerini sert bir üslupla eleştiren isimler arasında, İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü Müdürü Emin Soysal da yer almıştır. Emin Soysal, 1943'te enstitü kurallarına uymadığı gerekçesiyle görevinden alınmıştır (Yalçın, 1983:32-38). Tonguç, Soysal'ın müdürlük görevinden alınmasından sonra, enstitülere karşı muhalif tavır takındığını söylemiştir. Hatta, Tonguç Soysal'ın Müdürlük görevinden alınmasını kişiselleştirdiğini, bu nedenle kendisine ve enstitülere karşı olumsuz tavır aldığını söylemiştir (Tonguç, 1967:5-9).

Emin Soysal 1946'da DP'nin Maraş bağımsız Milletvekili olmuştur. Bu kurumlara karşı yürütmüş olduğu muhalif tavrını Meclise de taşımıştır. Emin Soysal, Meclis'te enstitü öğrencilerine sosyalist yayınların okutulduğunu öne sürmüştür. Soysal'ın Mecliste enstitülere yönelik başlatmış olduğu olumsuz hava sonrası, kamuoyunda komünizm algısını daha da körüklemiştir. 1946'dan sonra ülke içinde antikomünist hava rengini belirginleştirmiştir. Soysal'ın antikomünist söylemleriyle enstitülere karşı olumsuz algının artmasında etken olmuştur.

1945-1946 arasında çok partili hayata geçiş sancılarının başladığı döneme girilmiştir. CHP içinde etkinliğini arttıran bu sağ kanat iktidarı ve politikalarını eleştirmeye başlamıştır. Bu sağ kanat içinde yer alan Celal Bayar, Adnan

Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü 7 Ocak 1946'da Dörtlü Takrir yayınlarak DP'yi kurmuşlardır. DP kurulduktan hemen sonra gerek açık şekilde gerek dolaylı yoldan İsmet İnönü iktidarını sert bir şekilde eleştirmeye devam etmişlerdir (Zürcher, 2015:318-319).

DP, uzun bir süre muhalefeti antikomünist söylemlerle sert bir çizgiye doğru taşıyarak siyasi arenada etkinliğini göstermeye başlamıştır. Aynı zamanda, DP-CHP uzun bir süre birbirlerini dinsizlikle suçlamaktaydılar. Bu nedenle, İsmet İnönü kendisine yönelik başlatılan muhalefeti susturabilmek için, 1946'da kabine içinde değişikliğe gitme yolunu seçmiştir. Başbakanlığa Recep Peker, Millî Eğitim Bakanlığı'na ise muhafazakâr kanattan Reşat Şemsettin Sirer getirilmiştir (Zürcher, 2015:318-319). 21 Eylül 1946'da İsmail Hakkı Tonguç İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinden alınmıştır. Onun yerine Yunus Kazım Köni İlköğretim Genel Müdürü olmuştur (Tonguç, 2009:562).

DP'nin Milletvekili Emin Sazak, enstitüleri komünist yuvaları olarak suçlayarak ve muhalefetin yönünü eğitim kurumlarına çekmiştir. Enstitüler üzerinden yürütülen antikomünist söylemler muhalefeti besleyerek, dönem boyunca sağ çevrelerin belleğinde yer edinmiştir. Bu antikomünist söylemin sözcülüğünü yapan çevreler, komünizmin ülke içinde kol gezdiğinden dem vurmüş ve enstitüler üzerinden basında propaganda faaliyetleri yürütmüşlerdir. Emin Sazak Meclis'te antikomünist propaganda kampanyasını en faal yürüten isimler arasında olmuştur.

Enstitülere yöneltilen komünizm iddiaları karşısında, Milli Eğitim Bakanı Sirer enstitülerde soruşturmalar ve teftişler yapmaya başlamıştır. Hatta, dönemin Meclis Başkanı Kazım Karabekir'i Yüksek Köy Enstitüsüne teftiş heyeti olarak yollamıştır. Fakat, Karabekir'in Hasanoğlu Yüksek Köy enstitüsünü 'takdire şayan kurumlar' olarak nitelendirmesine rağmen, kurumlar üzerinde yaratılan olumsuz havanın etkisi kırılamamıştır (Karabekir, 1947:27).

Sirer Yüksek Köy Enstitüsü'nde *millileştirme* adı altında kurumların işleyişinde ve yapısında değişimi başlatmıştır. Aynı zamanda, Yüksek bölümü müdürleri ve öğretmenleri görevlerinden alınarak dersler boş geçmeye başlamıştır. Sirer'in Hasanoğlu'na atamış olduğu Müdürler öğrencilere,

“Kurumları daha milliyetçi kimliğe büründüreceğiz!” telkinlerinde bulunmuşlardır. Bu amaçla yapılan faaliyetler arasında ise, enstitülerde verilen *iş eğitimi* dersinin kaldırılması olmuştur. Hasanoğlan’da yürütülen bu millileştirme faaliyetleri karşısında bu kurum iyice işlevini kaybetmeye başlamıştır. Daha sonra ise, 1947’de Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmıştır (Özkucur, 1990:380-404).

Enstitüler üzerinden yürütülen antikomünist söylemler sonucu, enstitü mezunları siyasi manevraların etkisini üzerinde hissetmişlerdir. Yüksek Köy Enstitüsünde okuyan kız-erkek öğrenciler ayrılarak öğretmen okullarına nakledilmişlerdir. Hatta, kimi erkek öğrencilerin subaylık hakları ellerinden alınarak çavuş olarak askeri vazifelerini yapmışlardır (Özkucur, 380-404). Bununla birlikte, Yüksek bölümü mezunları kendilerine yöneltilen iftiralar sonucunda toplumun gözünde, vatan haini konumuna düşürüldüklerini söylemişlerdir. Bu nedenle, mezun oldukları okulları gizleme gereksinimi duymuşlardır (Güner, 1963:139).

1947’de Meclis kürsüsünde İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, ülke içerisinde faaliyet içinde olan komünist oluşumların geçmişini tarihi sıralı olarak açıklıyordu. Hatta, Mareşal Fevzi Çakmak’ın da komünist oluşumlar içinde yer aldığını ve onlarla temas halinde olduğunu iddia etmiştir. Sökmensüer’in bu iddialarına karşı, Mareşal sessiz kalmamıştır. Mareşal, kendisine yöneltilen bu iddia karşısında, kendisinin komünist oluşumlar içinde yer almadığını söylemiştir. Mareşal, Millî Eğitim Bakanlığı içinde komünist oluşumların olduğunu ileri sürmüştür (Mumcu, 1993:136-141).

Hasan Ali Yücel, Mareşal’in kendisine yöneltmiş olduğu bu iddialar karşısında, komünistleri koruyan Bakan’ın kim olduğunu sormuştur. Mareşal, Yücel’in bu sorusu üzerine sessiz kalarak cevap vermemiştir. Fakat, Mareşal’in yerine DP’nin İl Başkanı Kenan Öner, Hasan Ali Yücel’e cevap vermiştir. Öner’de, Yücel’i Milli Eğitimde komünistlerin koruyucusu olmakla itham edenler arasında yer almıştır. Bu iddialar karşısında Hasan Ali Yücel, Kenan Öner’e 19 Mart 1947’de hakaret davası açmıştır. Kenan Öner’in tanıkları arasında 1944’de Irkçılık-Turancılık davasında yargılanan isimler yer almıştır. Bu tanıklar; Nihal Atsız, Nejdet Sançar, Osman Şahin Gökyay, Osman Yüksel Serdengeçti, Hikmet

Tanyu ve İzmir Kızılçullu eski Müdürü Emin Soysal yer almıştır. Kenan Öner'in tanıkları ile birlikte; Komünizm, Irkçılık-Turancılık, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, DTCF olayları ve Köy Enstitülerini mahkemeye mevzu olarak taşımıştır (Koçak, 1997:202-214).

Kenan Öner ve tanıkları tarafından Hasan Ali Yücel'e yöneltilen eleştirilerin ana temasında, *sol* fikir dünyası ve *komünizm* argümanı yer almıştır. Bu tanıklar, Yücel'in solcuları ve komünistleri koruduğu fikri ile mahkemeye gelmişlerdir. Yücel'in Sabahattin Ali'yi Atsız aleyhinde hakaret davası açması için, desteklediğini de iddia etmişlerdir. Hatta, Irkçılık-Turancılık davası yargılamalarında gördükleri işkenceler karşısında, Yücel'in etkisi olduğunu öne sürmüşlerdir (Koçak, 2015:436). Ayrıca, Yücel'in komünist üniversite hocalarını önemli mevkie getirdiğini ve Nazım Hikmet'e klasiklerin çevirilerini yaptırdığını öne sürmüşlerdir. Köy Enstitülerini komünist yuvaları olarak suçlamışlardır (Koçak, 1997:202-214). Yücel kendisine ve enstitülere yöneltilen bu suçlamaların gerçekte hiçbir ilgisi olmadığını söylemiştir.

Hasan Ali Yücel Sabahattin Ali'yi desteklemediğini onunla, hiçbir münasebeti olmadığını söylemiştir. Komünistliği iddia edilen Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav'ı, ve Mediha Berkes'i önemli kademlere getirmediğini ve Nazım Hikmet'e klasiklerin çevirisinin yaptırılmadığını söylemiştir. Yücel, Köy Enstitüleri'ne yöneltilen komünistlik iddialarının, gerçekte uyuşmadığını ve bu eğitim kurumlarının sevabını da günahını da üstüne aldığını söylemiştir. Enstitü öğrencilerinin çok kitap okumaları ve bu kurumların birtakım çevreleri rahatsız etmesi nedeniyle bu iftiraların kendilerine atıldığını söylemiştir (Yücel, 2011)

Hasan Ali Yücel'in Kenan Öner'e açmış olduğu hakaret davası, 19 Kasım 1947'de düşmüştür. Öner, mahkemede suçsuz bulunmuştur. Bu dava dosyası Kenan Öner'in 8 Mart 1949'da ölmesi üzerine tamamen kapanmıştır. Fakat, bu hakaret davası siyasi arenada Hasan Ali Yücel'i komünistlerin koruyucusu, Köy Enstitülerinin de komünist yuvası olarak görülmesine neden olmuştur. Bu dava sonucu, Yücel'in ve enstitülerin üzerinde yaratılan komünizm algısı uzun dönem etkisini sürdürmüştür (Koçak, 1997:202-214). Bu eğitim kurumlarının kapatılmasında dönemin siyasi konjonktürünün etkisini hissetmek mümkündür.

İkinci Dünya Savaşında ve sonrasında değişen dünya dengeleri ile birlikte, Türkiye'nin korumacı bir yapıya bürünmesine yol açmıştır. Fakat, İkinci Dünya Savaşı sonrası 7 Haziran 1945'te Sarper ve Molotov görüşmelerinde Sovyetlerin Boğazlarda üs ve toprak talep etmesi, CHP iktidarını siyasi destek arayışına itmiştir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşında ve sonrasında devam eden bu Rus tehditlerine karşı, ABD'nin ve Avrupa'nın koruyucu bloklarına üye olmakta çareyi bulmuştur. Bu doğrultuda, CHP iktidarı gerek savaş sırasında gerek savaş sonrasında, ABD'ye yakın bir siyasi çizgide iktidarını devam ettirmiştir (Zürcher, 2015:306-307).

Köy Enstitülerinden mezunları ve bu kurumların kurucu mimarı İsmail Hakkı Tonguç kendilerine yöneltilen iddialar karşısında sessiz kalmamışlardır. Gazete, dergi ve kitaplarında uğramış oldukları haksızları dile getirmişlerdir. Köy Enstitülerini, 1940-1970 arası süreçte savunan sol aydınlar arasında; İsmail Hakkı Tonguç, Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Sabahattin Eyüboğlu, Hürrem Arman, Nadir Gezer, Rauf İnan, Abdullah Özkucur, Mahmut Makal ve Fakir Baykurt yer almıştır.

Bu sol aydınlar, sağ çevreler tarafından enstitüler üzerinden komünizm propagandası yapıldığını ifade etmişlerdir. Bu kurumlara atılan suçlamalar karşısında, Milli Şef İsmet İnönü'nün sessiz kalmasını ve kurumları savunmamasını eleştirmişlerdir. Sol aydınlara göre, enstitüler çok partili hayata geçiş evresinde siyasete kurban edilmiş eğitim kurumları olmuştur.

CHP-DP arasında başlayan antikomünist söylemler, demokrasi atılımı adı altında propaganda faaliyetine dönüşmüştür. Bu siyasi ortam kurumlar üzerinde, olumsuz bir etki yaratmıştır. Hatta, CHP yönetimi kendine muhalif kesimi susturabilmek adına bazı uygulamalara başvurmuştur. Bunlardan ilki, CHP yönetimi tarafından laiklikten ödün verilerek, ilkokullara seçmeli din dersi getirilmesidir. Bu sayede, Milli Şef İsmet İnönü sağ çevreden kendine yöneltilen 'dinsizlik' eleştirilerinin etkisini kırmak istemiştir. Fakat, CHP'nin takındığı ikircikli tutumu, DP'nin iktidara gelişini hızlandırmıştır (Karaosmanloğlu, 2013:159-160).

1947’de ABD-Türkiye arasında eğitim programında değişiklik içeren görüşmeler yapılmıştır. 27 Aralık 1949’da ABD-Türkiye arasında, Fulbright Antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşma, Türkiye’den Amerika’ya öğrenci gönderilmesini kapsamaktadır. Amerika ile bu yakınlaşma, eğitim programlarında ve ders içeriklerinde değişimi de öngörüyordu. Hatta, ABD Türkiye’ye vermiş olduğu Marshall yardımları ile, bazı yaptırımlar elde etmiştir. Marshall yardımları çerçevesinde, Türkiye’ye on iki eğitim projesinin uygulanması tasarlanmıştır. CHP’nin 1947’den sonra uygulamayı planladığı projenin, Köy Enstitülerinden vazgeçmesini ve bu kurumlara yöneltilen eleştiriler karşısında sessiz tavrının nedeni olarak görmek mümkündür. (Türkoğlu, 1977:522-523).

Bu sol aydınlar, İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü Müdürü Emin Soysal’ın kişisel problemleri nedeniyle Tonguç’a ve enstitülere muhalif tavır aldığını söylemişlerdir. Soysal’ın muhalif kişiliğinin de etkisiyle, enstitüler üzerine asılsız suçlamalar yöneltilmiş olduğunu söylemişlerdir. Bu nedenle, Soysal’ın Mecliste yapmış olduğu konuşmalar kurumlar üzerinde olumsuz hava yaratmıştır.

Bu sol aydınlar, enstitü öğrencilerinin okumuş oldukları kitaplar yüzünden kendilerine gerçekte ilgisi olmayan iftiraların atıldığını söylemişlerdir. Dönemin antikomünist söylemleri sonucunda, bu kurumların kapanışına giden süreç başlatılmıştır. Sol aydınlar, Sirer’in enstitülerde başlatmış olduğu millileştirme faaliyetleri sonucunda, bu eğitim kurumlarının işlevsiz hale getirildiğini söylemişlerdir.

Yüksek Köy Enstitüsünde 1945’den sonra öğrenciler dönemin siyasi havası ve okuduklarından da etkilenerik sağ ve sol gruplara ayrılmışlardır. Yüksek Köy Enstitüsünde sağ görüşe sahip öğrenciler, sol görüşe sahip olduğunu düşündüğü arkadaşlarını üst makamlara, komünist ve solcu olmakla ihbar etmişlerdir. Tonguç, öğrencilere gerekli ikazları yapmasına rağmen asılsız ihbarlar daha da artmıştır. Hatta, bazı sol aydınlar kendilerine ait olmayan eşyaların arkadaşları tarafından dolaplarına gizlice koyulduğunu söylemişlerdir. Bu eşyalar arasında, Nazım Hikmet’in şiirlerinin ve Komünist Manifestosu olduğunu söylemişlerdir. Öğrenciler arasında yaşanan sağ ve sol ikiliğinin de etkisiyle, enstitüler üzerinde komünizm algısının doğmasına neden olmuştur.

1946'dan sonra Yüksek Köy Enstitüsünde okuyan bazı öğrenciler İrkçı-Turancı çevrelerle temas halinde olmuşlardır. Bu enstitü öğrencileri, İrkçı-Turancı çevrelere asılsız bilgi, belge ve haber taşımışlardır. Bu öğrenciler, bazı çevreler tarafından kullanılarak enstitüler aleyhinde delil yaratma çabası içerisine girilmiştir. Enstitülere yönelik bu açıklamalar, sol aydınların da ifadelerinde yer edinmiştir. Hatta, enstitülerin lavabolarına bazı kesimler tarafından gizlice orak-çekiç çizilmiştir. Bu kurumlar üzerinde provokatörlerde karalama kampanyasının yürütülmesinde baş rol üstlenmiştir. Neticede, enstitüler üzerinden yürütülen propaganda faaliyetleri bu eğitim kurumları üzerinde olumsuz bir intiba bırakmıştır.

Köy Enstitüleri iç ve dış siyasi konjonktürün de etkisiyle, öğrenciler arasında siyasi görüş farklılıklarının doğmasına sebebiyet vermiştir. Fakat, kurumlar üzerinde yaratılan komünizm algısı, DP'nin iktidarı döneminde de devam etmiştir. Hatta, Tevfik İleri'nin Bakanlığı döneminde sol aydınlara ve Tonguç'a soruşturmalar açılmıştır. Ayrıca, bazı aydınlar şüpheli görüldüğü gerekçesiyle, görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. 1946'dan sonra gerek CHP gerek DP döneminde İsmail Hakkı Tonguç, Hasan Ali Yücel ve enstitü mezunları kendilerine yöneltilen asılsız iddialar karşısında hem itibarlarını hem görevlerini kaybetmişlerdir. Fakat, 1960'dan itibaren bazı sol aydınlar, TÖS gibi çeşitli kurum ve kuruluşlarda haklarını arama yolunu seçmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Adıvar, Halide Edip (2014); *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Can Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, Yahya (2005); *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Yayınları, Ankara.
- Anonim (1933a); "Köycüler Bölümü," *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 7, s.63.
- Anonim (1933b); "Milli Şuur ve Halkevleri," *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 9, s.216-224.
- Anonim (1933c); "Milli Şuur ve Halkevleri," *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 9, s.224-225.
- Anonim (1947); "Kapak Resmimiz," *Büyük Doğu Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 68, s.8.
- Apaydın, Talip (1962a); "Köy Enstitüsü Yılları: Mustafa Buğday," *İmece Dergisi*, Cilt 1, Sayı 10, s.17.
- Apaydın, Talip (1962b); "Düşmanlık Nereden Çıktı Nasıl Gelişti ?," *Yön Dergisi*, Cilt 1, Sayı 17, s.16.
- Apaydın, Talip (1963); "Köy Enstitüleri Yılları: Kızlar," *İmece Dergisi*, Cilt 3, Sayı 28, s.20-21.
- Apaydın, Talip (1969); "Hasan Ali Yücel," *İmece Dergisi*, Cilt 9, Sayı 95, s.13.
- Apaydın, Talip (2016); *Akan Sulara Karşı*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Apaydın, Talip (2017); *Köy Enstitüleri Yılları*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Arman, Hürrem (1973); "Sabahattin Eyüboğlu ve Köy Enstitüleri," *Yeni Ufuklar Dergisi*, Cilt 20, Sayı:234, s.148-153.
- Arman, Hürrem (1990a); *Piramidin Tabanı*, Cilt 1, Arkın Kitabevi, İstanbul.
- Arman, Hürrem (1990b); *Piramidin Tabanı*, Cilt 2, Arkın Kitabevi, İstanbul.
- Atay, Falih Rıfkı (1961); "Bir Eğitim Adamının Ölümü," *UNESCO Haberleri Dergisi*, Sayı 34, s.6-7.
- Aydemir, Şevket Süreyya (2000); *İkinci Adam 1938-1950*; Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Baban, Cihad (1970); *Politika Galerisi Büstler ve Portreler*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Balkır, Edip (1974); *Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü 1940-1946*, Hür Yayınları, İstanbul.
- Başar, Erdoğan (2011); *Hasan Ali Yücel ve Türk Eğitim Yönetiminde Ortak Aklın Kullanımı*, T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Başaran, Mehmet (1962a); “Hasan Ali Yücel’le Bir Konuşma,” *İmece Dergisi*, Cilt 1, Sayı 10, s.12-14.
- Başaran, Mehmet (1962b); “Karabekirler Günaltaylar ve Düşünseller,” *Yön Dergisi*, Cilt 1, Sayı 17, s.14.
- Başaran, Mehmet (1974); *Tonguç Yolu: Köy Enstitüleri Devrimci Eğitim*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Başaran, Mehmet (2003); *Yasaklı: Acının Sevginin Yurttaşı*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Başaran, Mehmet (2011); *Adı Cumhuriyet Dönemi Eğitimi Aydınlanmacılığıyla Özdeşleşen Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve Köy Enstitüleri*, T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Başaran, Mehmet (2017); *Büyük Aydınlanmacı Öğretmenim Hasan Ali Yücel*, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Başgöz, İlhan (1995); *Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bayır, Ferit Oğuz (1971); *Köyün Gücü*, Ulusal Basımevi, Ankara.
- Baykurt, Fakir (1961); “Klasikler Kitaplığı,” *İmece Dergisi*, Cilt 1, Sayı 4, s.8.
- Baykurt, Fakir (1964); “Nisan Acısı,” *İmece Dergisi*, Cilt 4, Sayı 36, s.6-9.
- Baykurt, Fakir (1968); “Türkiye’de Eğitim ve Öğretmenlerin Tutumu,” *İmece Dergisi*, Cilt 8, Sayı 89, s.14-15.
- Baykurt, Fakir (2000); *Köşe Bucak Anadolu*, Papirüs Yayınları, İstanbul.
- Baykurt, Fakir (2016); *Unutulmaz Köy Enstitüleri*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Belge, Murat (2009); “Mustafa Kemal ve Kemalizm,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, Cilt 2, s.31.
- Berkes, Niyazi (2017); *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Birler, Ömür (2012); *Siyaset Bilimi*, (Hzl.: Gökhan Atılğan ve Attila Aytekin), Yordam Yayınları, İstanbul.
- Bora, Tanıl (2008); *Türk Sağının Üç Hâli: Milliyetçilik Muhafazakârlık İslâmcılık*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Celkan, Hikmet Yıldırım (1990); *Ziya Gökalp’in Eğitim Sosyolojisi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- CHP (1942); *Söylevler*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.
- CHP (1946); *1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları*, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara.

- Cumhuriyet Gazetesi (1960a); “17 Nisan ve Solculuk”, *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1960a.
- Cumhuriyet Gazetesi (1960b); “Çilekeş Tonguç”, *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1960b.
- Cumhuriyet Gazetesi (19645); “Köy Enstitüleri İçin İleri Sürülen Tenkitler”, *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1945.
- Cumhuriyet Gazetesi (1990); “İsmet Paşa’nın Savunması” *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1990.
- Darendelioğlu, İlhan Egemen (1976a); *Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga*, Oymak Yayınları, İstanbul.
- Darendelioğlu, İlhan Egemen (1976b); *Türkiye’de Komünist Hareketleri*, Toker Yayınları, İstanbul.
- Elman, Ahmet Şevket (1953); *Dr. Reşit Galip*, Yeni Matbaa, Ankara.
- Erhat, Azra (1973); “Sabahattin Eyüboğlu,” *Yeni Ufuklar Dergisi*, Cilt 20, Sayı 234, s.22-25.
- Erkek, Mehmet Salih (2012); *Bir Meşrutiyet Aydını Ethem Nejat*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Eronat, Canan Yücel (1966); *Yakup Kadri’den Hasan Ali Yücel’e Mektuplar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Eronat, Canan Yücel (2007); *Köy Enstitüleri Dünyasından Hasan Ali Yücel’e Mektuplar*, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Eyüboğlu, Sabahattin (1963); “Tonguç,” *İmece Dergisi*, Cilt 3, Sayı 27, s.4-5.
- Eyüboğlu, Sabahattin (1967); “Köy Enstitülerini Anarken,” *İmece Dergisi*, Cilt 7, Sayı 72, s.4.
- Eyüboğlu, Sabahattin (1968); “17 Nisan,” *İmece Dergisi*, Cilt 7, Sayı 84, s.3.
- Eyüpoğlu, Sabahattin (1973); *Mavi ve Kara*, Cem Yayın Evi, İstanbul.
- Georgeon, François (2006); *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.
- Gezer, Nadir (1993); *Aydınlığa Yürüyenler*, Başak Yayınları, Ankara.
- Gezer, Nadir (2016); *Düşler Ülkesi Köy Enstitülerine Doğru Yolculuk*, Alp Yayınları, Bursa.
- Gökalp, Ziya (1964); *Milli Terbiye ve Maarif Meselesi*, Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Ankara.

- Gül, Hüseyin (2011); *Atatürk ve Hasan Ali Yücel Dönemi Eğitim Reformları ve Günümüze Çıkarımlar*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Gümüšoğlu, Firdevs (2008); “Türk Yurdu,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Cilt 4, s.269-271.
- Güner, Sefa (1963); *Köy Enstitüleri Hatıraları*, Kervan Matbaası, İstanbul.
- Günyol, Vedat (1966); “Solculuk Üstüne,” *Yeni Ufuklar Dergisi*, Cilt 14, Sayı 164, s.20-21.
- Halit, Osman (1933); “Cumhuriyet Halk Terbiyesi,” *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 9, s.290.
- İnan, Rauf (1986); *Bir Ömrün Öyküsü-1*, Öğretmen Yayınları, Ankara.
- İnan, Rauf (1988); *Bir Ömrün Öyküsü-2*, Öğretmen Yayınları, Ankara.
- İsfendiyaroğlu, Fethi (1966); “Köy Enstitüleri,” *Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını: Köy Enstitüleri ve Koç Federasyonu İç Yüzleri*, Fasikül 10, s.7-12.
- Kafadar, Osman, (1997); *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Karabekir, Kazım (1947); *Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiye’dir*, İktisadi Yürüyüşler Matbaası, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2013); *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karaömerlioğlu, Asım (2009a); “Parvus Efendi,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası*, Cilt 1, s.304-309.
- Karaömerlioğlu, Asım (2009b); “Türkiye’de Köycülük,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, Cilt 2, s.285.
- Karaömerlioğlu, Asım (2009c); “Köy Enstitüleri,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, Cilt 2, s.286-292.
- Karaömerlioğlu, Asım, (2014); *Orada Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karpat, Kemal (2009); *Osmanlı’dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1946); “Bir Hükümet İstiyoruz,” *Büyük Doğu Mecmuası*, Cilt 2 Sayı 37, s.2.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1962); *Türkiye’de Komünizma ve Köy Enstitüleri*, Doğan Güneş Yayınları, İstanbul.
- Kirby, Fay (2018); *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

- Koçak, Cemil (1997); “Öner-Yücel Davası,” *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt 28, Sayı 166, s.202-214.
- Koçak, Cemil (2015); *Geçmiş İtinayla Temizlenir*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koçak, Cemil (2017); *Türkiye’de Milli Şef Dönemi 1938-1945*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Köymen, Kemal Nusret, (1952); *Demokrasiyi Kurataracak Halk Eğitimidir*, Türkiye Basımevi, İstanbul.
- Köymen, Nusret Kemal (1933a); “Halkçılık,” *Ülkü Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 3, s.186.
- Köymen, Nusret Kemal (1933b); “Halk Dükkanları,” *Ülkü Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 4, s.271-273.
- Köymen, Nusret Kemal (1933c); “Halk Terbiyesi,” *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 7, s.18-19.
- Köymen, Nusret Kemal (1933ç); “Bir Köycülük Projesi Tecrübesi,” *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 8, s.118-125.
- Köymen, Nusret Kemal (1933d); “Köy Misyonerliği,” *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 8, s.150.
- Köymen, Nusret Kemal (1933e); “Milli Bayram ve Halk Terbiyesi,” *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 9, s.250-252.
- Köymen, Nusret Kemal (1933f); “İsmet Paşa’nın Nutukları ve Türk Rejiminin Vasıfları,” *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 11, s.356-359.
- Köymen, Nusret Kemal (1933g); “İstanbul Üniversitesi ve Bir Terbiye Esası,” *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 11, s.381.
- Köymen, Nusret Kemal (1934); “Bir Köy Terbiyesi Örneği,” *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 12, s.416-424.
- Makal, Mahmut (1993); *Deli Mehmet’in Türküsü*, Başak Yayınları, Ankara.
- Makal, Mahmut (2000); *Karanlığı Zorlayanlar*, Güldiken Yayınları, Ankara.
- Makal, Mahmut (2015); *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Makal, Mahmut, (2016); *Bizim Köy*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, 1 Temmuz 1330, Cilt 2, Devre 3, İçtima 1, İnikat 33, s.232-233.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, 11 Şubat 1324, Cilt 2 Devre 1, İçtima 1, 34. İnikat, s.17-21.

- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, 9 Mayıs 1327, Cilt 7, Devre 1, İçtima 3, 104. İnkat, s.55-56.
- Meşe, Ertuğrul (2016); *Komünizmle Mücadele Dernekleri Türk Sağında Antikomünizm İnşası*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mumcu, Uğur, (1993); *40'ların Cadı Kazanı*, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Necip, Ali (1933); "Halkevleri Yıl Dönümünde Necip Ali Bey'in Nutku," *Ülkü Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 2, s.112-113.
- Özkucur, Abdullah (1990); *Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü*, Selvi Yayınları, Ankara.
- Peker, Recep (1933); "Ülkü Niçin Çıkıyor ?," *Ülkü Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 1, s.1.
- Safa, Peyami (1965); "Türkiye'de Komünist Ajanları," *Komünizm ve Komünistlere Karşı Türk Basını*, Fasikül 3, s.74-75.
- Safa, Peyami (1966); "Köy Enstitüleri Propagandası," *Komünizm ve Komünistlere Karşı Türk Basını: Köy Enstitüleri ve Koç Federasyonunun İç Yüzleri*, Fasikül 10, s.163-164.
- Safa, Peyami (2017); *Sosyalizm, Marksizm, Komünizm Objektif:3*, (Der.: Nevzat Köseoğlu), Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Saffet, Mehmet (1933); "İnkılâp Terbiyesi," *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 8, s.105-114.
- Sami, Ali (1933); "Türk İnkılâbının Beklediği Sanat," *Ülkü Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 10, s.305-306.
- Sançar, Nejdet (1947); *Hasan Ali ile Hesaplaşma*, Aylık Kurt Yayınları, İstanbul.
- Sançar, Nejdet (1962a); "Nejdet Sançar'ın Konuşması," *Milli Yol Dergisi*, Sayı 1, s.13.
- Sançar, Nejdet (1962b); "Nejdet Sançar'ın Cevabı," *Milli Yol Dergisi*, Sayı 16, s.10-11.
- Sançar, Nejdet (1965c); "Sanat Maskesi Altında Komünizm," *Ötüken Dergisi*, Sayı 18, s.2-4.
- Sançar, Nejdet (1965ç); "Sabahattin Ali Hakkında," *Ötüken Dergisi*, Sayı 23, s.3-4.
- Sançar, Nejdet (1966d); "Köy Enstitüleri Kalpazanları," *Ötüken Dergisi*, Sayı 29, s.24.
- Sançar, Nejdet (1966e); "İnsan ve Sistem," *Ötüken Dergisi*, Sayı 31-32., s.3.
- Sançar, Nejdet (1966f); "Türkçülük Muhafazakârlık ve İnkılâpçılık," *Ötüken Dergisi*, Sayı 33, s.4-16.

- Sançar, Nejdett (1966g); “Köy Enstitüleri Meselesi,” *Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını: Köy Enstitüleri ve Koç Federasyonu İç Yüzleri*, Fasikül 10, s.52-75.
- Sançar, Nejdett (1973); *İsmet İnönü ile Hesaplaşma*, Afşın Yayınları, Ankara.
- Saydur, Mehmet (2018); *Köy Enstitülerinin Düşün Babası İsmail Mahir Efendi*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Serdengeçti, Osman Yüksel (1947); “Serdengeçti’nin Cevapları: Haksız Akıttırılan Göz Yaşlarının Hakkını İsteyen Zavallı !,” *Serdengeçti Dergisi*, Sayı 3, s.14.
- Serdengeçti, Osman Yüksel (1947); “Serdengeçti’nin Müdafaası,” *Serdengeçti Dergisi*, Sayı 3, s.3-6.
- Serdengeçti, Osman Yüksel (1948); “Nereye Gidiyoruz ?,” *Serdengeçti Dergisi*, Sayı 4, s.5.
- Serdengeçti, Osman Yüksel (1949); “İmansızlar Saltanatı,” *Serdengeçti Dergisi*, Sayı 6, s.3-4.
- Serdengeçti, Osman Yüksel (1951); “Son Hadiseler ve Onların İç Yüzü,” *Serdengeçti Dergisi*, Sayı 13, s.3.
- Soysal, Emin (1943); *Köy Enstitülerinin Tarihçesi ve Kızılçullu Köy Enstitüsü*, Yeni Basımevi, Bursa.
- Taha Toros Arşivi (1947); <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/6822/001635328019.pdf?sequence=1&isAllowed=y> ,(Erişim Tarihi: 10.4.2019)
- Taha Toros Arşivi (1967); <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/23577/001584380010.pdf?sequence=1&isAllowed=y> ,(Erişim Tarihi: 10.4.2019)
- Tamer, Şinasi (1976); “Verimli Yıllar,” *Yeni Toplum Dergisi*, Sayı 5, s.146-147.
- TBMM Tutanak Dergisi*, 19 Kasım 1951, Cilt 10, Dönem 9, Toplantı 2, Birleşim 6, s.42.
- TBMM Tutanak Dergisi*, 24 Aralık 1946, Cilt 3, Dönem 8, Toplantı 1, Birleşim 22, s.456-457.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, 17 Nisan 1940, Cilt 10, Devre 4, İnikat 41, s.73-76.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, 25 Mayıs 1944, Cilt 10, Devre 7, İçtima 1, s.290.
- Tekben, Şerif (1980); “Köy Enstitülerinde Uygulanan Eğitim İlkeleri ve Yöntemleri,” *Eğitim Mücadelesi Dergisi*, Sayı 6, s.34.

- Tevetoğlu, Fethi (1965); “Komünistlerin Maskesi Sosyalizm,” *Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını*, Fasikül 1, s.42-49.
- Tevetoğlu, Fethi (1966a); “Milli Eğitimde Kızıl Faaliyet ve Köy Enstitüleri,” *Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını*, Fasikül 7, s.54-59.
- Tevetoğlu, Fethi (1966b); “Komünizm ve Hümanizm,” *Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını*, Fasikül 8, s.107-110.
- Tevetoğlu, Fethi (1966c); “Kızıl Komünist Ethem Nejat Kimdir?,” *Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını: Köy Enstitüleri ve Koç Federasyonu İç Yüzleri*, Fasikül 10, s.76-98.
- Tevetoğlu, Fethi (1967); *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler 1910-1960*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Timur, Taner (1997); *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tonguç, Engin (1970); *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yayınları, İstanbul.
- Tonguç, Engin (2009); *Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç Yaşamı Öğretisi Eylemi*, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir.
- Tonguç, İsmail Hakkı (1947); *Canlandırılacak Köy*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Tonguç, İsmail Hakkı (1967); “Tonguç Davasını Savunuyor,” *İmece Dergisi*, Cilt 7, Sayı 74, s.5-9.
- Tonguç, İsmail Hakkı (1976); *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları 1935-1946*, (Der.: Engin Tonguç), Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- Tonguç, İsmail Hakkı Tonguç (1962); “Tonguç’un Mektuplarından,” *İmece Dergisi*, Cilt 2, Sayı 15, s.7-8.
- Toprak, Zafer (2002); “Türkiye’de Narodnik Milliyetçiliği ve Halkçılık,” *Türkler*, s.801-806.
- Toprak, Zafer (2009); “Osmanlıda Toplum Bilimin Doğuşu,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası*, Cilt 1, s.322-324.
- Topuz, Hıfzı (2011); *Hasan Ali Yücel ve UNESCO*, T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Türkoğlu, Pakize (1964); “Halk İdaresi ve Eğitimi,” *İmece Dergisi*, Cilt 4, Sayı 37, s.3-5.
- Türkoğlu, Pakize (1997); *Tonguç ve Enstitüleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Türkoğlu, Pakize (2017); *Kısa Süren Hasat Köy Enstitülerinde Öğrenci Olmak*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

- Varlık, Bülent (2009); “Ülkü: Halkevleri Mecmuası,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, Cilt 2, s.268.
- Yalçın, Osman (1983); *Bir Eğitimcinin Anıları*, Ya Ba Yayınları, İstanbul.
- Yalman, Ahmet Emin (1990); *Yarının Türkiye’sine Seyahat*, Cem Yayınları, İstanbul.
- Yeşilkaya, Neşe (2009); “Halkevleri,” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, Cilt 2, s.113-114.
- Yetkin, Çetin (2003); *Karşı Devrim 1945-1950*, Otopsi Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Erinc Erdal (2014); *İnönü Döneminde Tarih Eğitim: Tarih Anlayışında Süreklilik ve Değişimler*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Youtube (2004); https://www.youtube.com/watch?v=0O8b_Ib4rYA ,(Erişim Tarihi: 20.6.2019)
- Yücel, Hasan Ali (1955); “Bizim için Ne Diyorlar ?,” *20. Asır Mecmuası*, Cilt 5, Sayı 128, s.8.
- Yücel, Hasan Ali (1961a); “Hümanisma,” *İmece Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.8-9.
- Yücel, Hasan Ali (1961b); “Yücel’in Mektubu,” *İmece Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s.5.
- Yücel, Hasan Ali (1962); “Konuşmalar,” *İmece Dergisi*, Cilt 2, Sayı 13, s.6.
- Yücel, Hasan Ali (2011); *Davam*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Zübeyr, Hamit (1933); “Halk Terbiyesi Vasıtaları,” *Ülkü Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 2, s.152-158.
- Zürcher, Erik Jan (2015); *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

25.08.1990 tarihinde Safranbolu’da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Zonguldak’ta tamamladım. 2010 yılında başladığım Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden Haziran 2014’te mezun oldum. Şubat 2016’da başladığım Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Sakarya Üniversitesi ile Ortak Program) Tarih Anabilim Dalı’ndaki yüksek lisans öğrenimimi 2019 yılında tamamladım.

